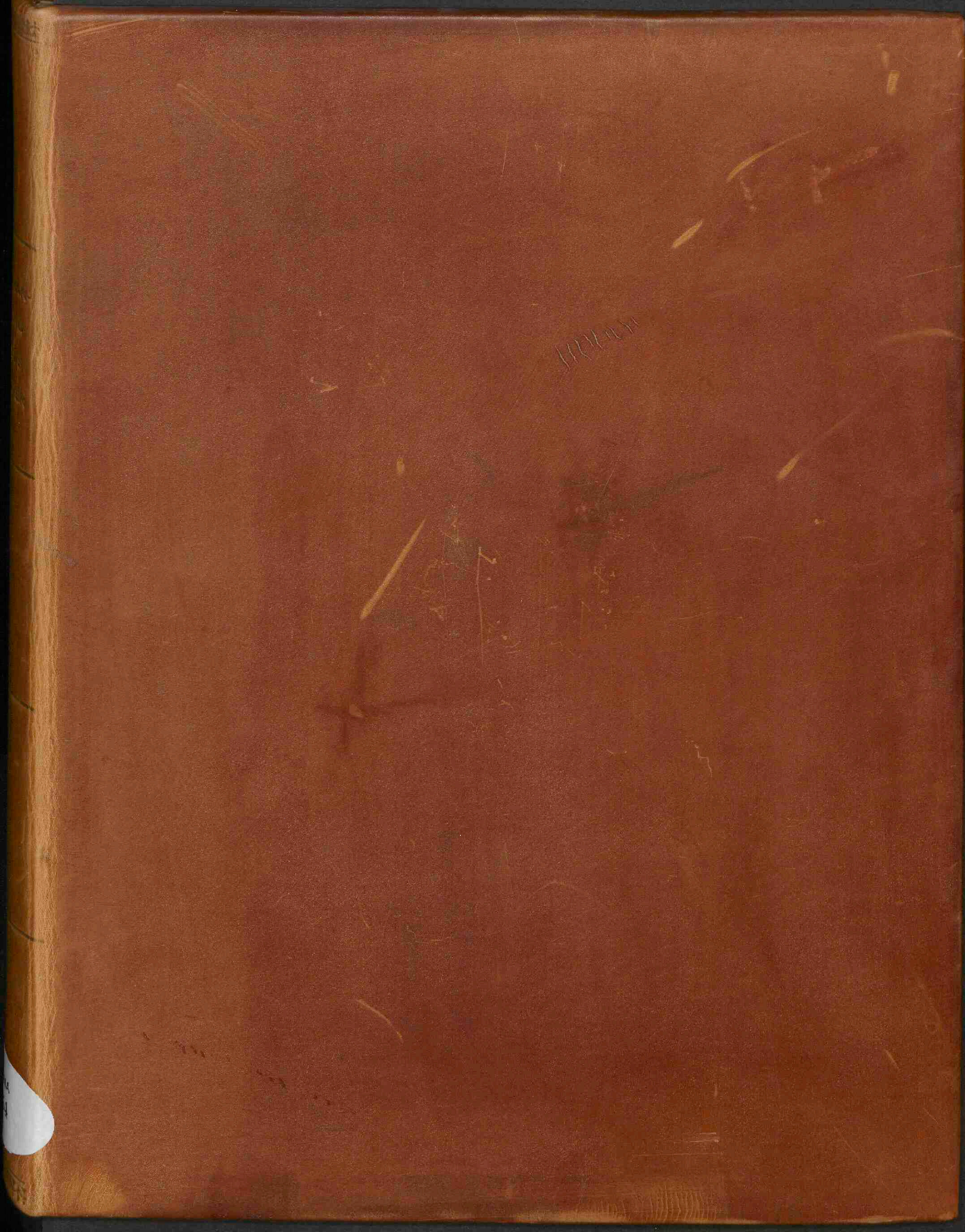

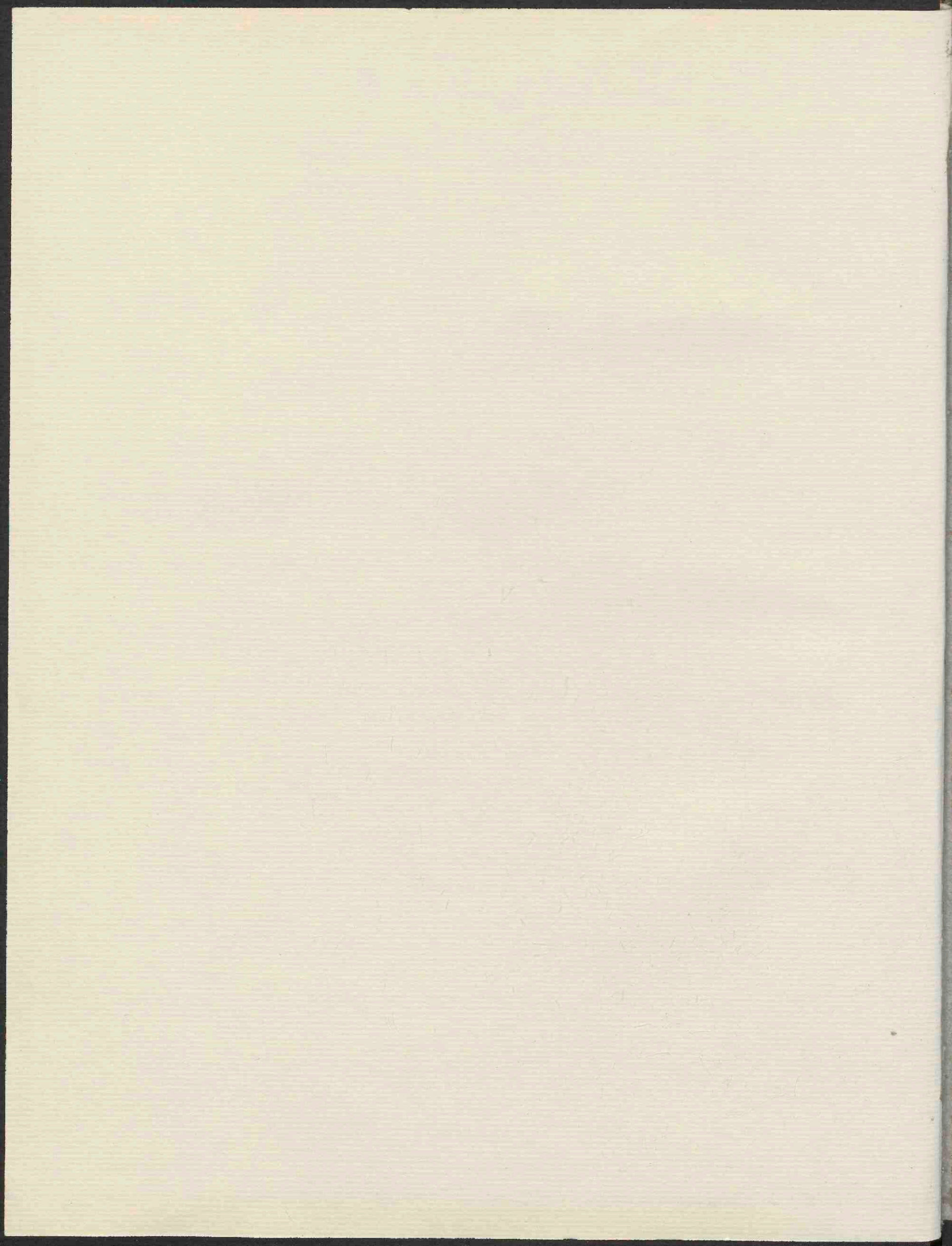

**Verhandeling van Petrus Camper over het natuurlijk verschil
der wezenstrekken in menschen van onderscheiden landaart
en ouderdom, over het schoon in antyke beelden en
gesneedene steenen: gevolgd door een voorstel van eene
nieuwe manier om hoofden van alle**

<https://hdl.handle.net/1874/263315>

LAB. V. ANAT. EN EMBR.

PETRUS CAMPER,

OVER HET NATUURLIJK VERSCHIL DER WE-
ZENSTREKKEN IN MENSCHEN VAN ONDER-
SCHEIDEN LANDAART EN OUDERDOM:

OVER HET SCHOON IN ANTYKE BEELDEN EN
GESNEEDENE STEENEN.

GEVOLGD DOOR EEN VOORSTEL VAN EENE NIEUWE
MANIER OM HOOFDEN VAN ALLERLEYE MEN-
SCHEN MET ZEKERHEID TE TEKENEN.

Te U T R E C H T,

By B. WILD EN J. ALTHEER,

M D C C X C L

VERHANDELING

V A N

PETRUS CAMPER,

OVER HET NATUURLIJK VERSCHIL DER WEZENS-
TREKKEN IN MENSCHEN VAN ONDERSCHEI-
DEN LANDAART EN OUDERDOM;

OVER HET SCHOON IN ANTYKE BEELDEN EN
GESNEEDENE STEENEN.

*GEVOLGD DOOR EEN VOORSTEL VAN EENE NIEUWE
MANIER OM HOOFDEN VAN ALLERLEYE MEN-
SCHEN MET ZEKERHEID TE TEKENEN.*

NAA DES SCHRIJVERS DOOD UITGEGEEVEN
DOOR ZIJNEN ZOON

ADRIAAN GILLES CAMPER.

Te U T R E C H T,
BY B. WILD EN J. ALTHEER.
M D C C X C I.

No 2654

V E R H A N D L I N G

V A N

P E T R U S O A M P E R

O V E R H E T N A T U U R L I J K V E R S C H I N D E R W E E T

V E R K E E N I N K E T S C H I N V A N O N D E R S C H I J N

O N N A D A G T E N O C T O B E R

O V E R H E T S C H O O N I N N A T U R E B E D D E N E N

G E S A M M E N T E

C A M P E R D R O E F T H E T N A T U U R L I J K V E R S C H I N D E R W E E T

O N N A D A G T E N O C T O B E R

O V E R H E T S C H O O N I N N A T U R E B E D D E N E N

G E S A M M E N T E

A D R I A A N G I L L E S C A M P E R

M D C C X L V

M B W I L D A N J A N T H E R

M D C C X L

AAN DEN
WEL EDELEN GROOT ACHTBAAREN
HEERE

DEN HEERE EN Mr.

N. F. A. A. S,

BEWINDHEBBER

D E R

O. I. COMPAGNIE,

HOOFD-DIRECTEUR,

E N

AAN DE VERDERE HEEREN BESTIERS
EN WERKENDE LEEDEN

D E R

TEKEN-ACADEMIE

TE AMSTERDAM.

* 2

WORDT

WORDT DEZE NATUURKUNDIGE VERHANDELING
VAN WYLEN *PETRUS CAMPER*, OPGEDRA-
GEN, DOOR HUN EDELE GROOT
ACTBAARE EN WEL EDELE

Zeer Onderdaanigen en Geboorzamen

Dienaar

ADRIAAN GILLES CAMPER.

V O O R-

V O O R R E D E

V A N D E N

U I T G E E V E R .

DE Verhandeling welke ik de eer hebbe den Leezer aantebieden, wierdt reeds in 1768 ontworpen, in 1772 met bijvoegzelen verrijkt en geduurende den Zomer van 1786, tot die volmaaktheid gebragt, waar in dezelve thans verschijnt. Het voorneemen van den Schrijver was zonder twijffel, het geheele werk op dien tijd aftedoen en uittegeeven, dan veele onaangename beezigheden, waarin Hij, uit hoofde zijner Staatkundige betrekkingen, was gewikkeld, hebben zulks geheel belet. Een gunstiger tijd scheen gebooren in den Jaare 1789, wanneer Hij met dezelfde gedachten beziel, door eenen onverwagten dood is weggeslept. Het was eenen Zoon ondoenlijk bij het verlies van zijnen uitmuntenden Vader, de naagelatene Schriften, met bedaardheid te onderzoeken; en nood-

zakelijke schikkingen wierden ras nieuwe hinderpaalen, welke de uitgaaf, tot heden, hebben opgeschort.

Het is onnoodig, over den inhoud en het oogmerk deezer Verhandeling uitteweiden, om dat zulks in de Voorrede van den Schrijver breedvoerig is gedaan.

Ik vleije mij geenzints dit werk zoodaanig uit te geven, als of het door den Schrijver was volbragt. Daar ontbreeken zommige aantekeningen en een Hoofddeel over de waare kentekenen of het Character der *Antyken* in Beelden, Penningen en gesneedene Steenen. De IX^{de} of laatste Plaat, was hier gedeeltelijk toe bestemd, welks beschrijving aan het einde des Derden Deels gevoegd moest worden. Ik hebbe mij alleen bepaald tot de uitlegging der figuren, die aan het einde des gemelden Deels gevonden wordt.

Tot het vierde Hoofdstuk des Eersten Deels, was alles reeds overgeschreeven, het andere is door mij naar het eerste handschrift vervolgd geworden: De eerste Plaat alleen, was door den Schrijver geletterd, naar de eigenhandige tekening, de overige hebbe ik zeer nauwkeurig naagezien, en 'er de letters bijgedaan. Ik bidde dus eenige toegeevendheid in mijne Leezers, voor de faalen, welke Hun, in dit werk zouden mogen voor-
koo-

koomen, en voornaamenlijk aan gebrek van kunde, in den Uitgever, moeten worden toegeschreeven.

De beroemde *Ovidius* heeft zich niet ontzien, het toegeevend oordeel van de Romeinen aftesmeecken, wanneer Hij, als balling, zijne gedichten naar de Hoofdstad der Waereld zondt; alleen om dat dezelve door Hem, bij de uitgaaf niet konden worden naagezien. Met meerder billijkheid, mag ik dan steunen op de goedheid mijner Landgenooten in een veel dringender geval! Ik neeme de vrijheid de woorden van den Dichter op mij bijnaa volmaakt toepasselijk, aan mijne Lezersen voor te dragen.

Orba parente suo, quicumque volumina tangis,

His saltem vestra detur in urbe locus.

Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab ipso,

Sed quasi de domini funere rapta sui.

Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,

Emendaturus, si licuisset, erat.

Trist. Eleg. 1. L. 1.

Het zal mij bijzonder aangenaam zijn, door de uitgaaf der naagelatene werken van mijnen Welverdienden

Va-

VIII VOORREDE VAN DEN UITGEEVER.

Vader, bij het algemeen, eenigen bijval te mogen ondervinden; overtuigd dat ik aan zijne naagedachtenis op geene plechtiger wijze kan hulde doen, dan door de uitbreiding der verdiensten, welke zijnen Naam in deeze Waereld hebben groot gemaakt! Gelukkig ten minsten in mijne rechtmaatige droefheid zulk eenen troost te mogen zoeken!

Geschreeven op Klein Lankum den

10 October 1790.

A. G. C A M P E R.

I N H O U D

VAN DEEZE

VERHANDELING.

E E R S T E D E E L.

HOOFDST.	Bladz.
I. <i>Over het eigenaartig verskil der wezenstrekken der voornaamste Volken van den Aardbodem.</i>	1
II. <i>Over de oorzaken van de verschillende gedaantens der Menschenhoofden en wezens, volgens de Oorde en Hedendaagsche Schrijvers.</i>	22
III. <i>Natuurkundige aanmerkingen over het verskil der wezens van ter zijde, in Aapen, Orangs, en Negers, en andere Volken tot aan de Antijken.</i>	32
IV. <i>Aanmerkingen over het verskil van den wezenslijn en de veranderingen die 'er noodwendig uit voortvloeyen.</i>	42
V. <i>Natuurkundige bespiegelingen over het verskil der wezenstrekken van voren te zien.</i>	48
VI. <i>Natuurkundige uitlegging van alle de verschillende trekken in de wezens van onderscheidene Volkeren.</i>	53

T W E E D E D E E L.

HOOFDST.	Bladz.
I. <i>Over de gedaanten van Kinderhoofden, gezien van ter zijde.</i>	59
II. <i>Over</i>	

**

VIII I N H O U D.

HOOFDST.	Bladz.
II. <i>Over de gedaante van het hoofd eens bejaarden.</i>	63
III. <i>De gedaante van Stok-Ouden.</i>	65
IV. <i>Gedaante van Kinderhoofden van voren.</i>	68

D E R D E D E E L.

HOOFDST.	Bladz.
I. <i>Over het schoon en inzonderheid der wezens.</i>	71
II. <i>Over de proportiën der hoofden van ons en andere Natiën. Vergelijk met de Antijken van ter zijde.</i>	80
III. <i>Hoe de proportiën van het hoofd gevonden moeten worden.</i>	86
<i>Aanbangzel.</i>	97

V I E R D E D E E L.

HOOFDST.	Bladz.
<i>Over de eerste beginzelen om een Hoofd wel te schetzen.</i>	
I. <i>Over het Ovaal, of Eirond.</i>	100
II. <i>Over den Drieboek, als een middel om eene tronie op zijde te tekenen.</i>	103
III. <i>Over eene nieuwe manier van hoofden te tekenen.</i>	105

V O O R-

V O O R R E D E N

V A N D E N

S C H R I J V E R.

VAN mijne tederste Jeugd af eene bijzondere neiging tot de Schilderkonst, en alle derzelve nabootzende deelen gehad hebbende, moest ik natuurlijk, meer dan een ander, mijne beschouwingen laten gaan, over de eigenaartige trekken van Menschen, en Dieren, welke mij als de verhevenste voorwerpen der Natuur *allermeeft bevielen*: tekenen, en in klei bootzeeren, waren derhalven de uitspanningen van mijne kinderlijke Jaaren. Ouder geworden trof mij de gedaante en kleur der Mooren geweldig, voornaamelijk het verschil in de kleur, en wezenstrekken der Zwarten, die uit de Oost-Indiën, of van Africa overkwamen.

Wanneer ik mij oeffende, in het tekenen, naar de beste afgietzels der Oude Grieksche Meesters, naar den kop van den Apollo Pythius, van de Venus de Medicis, van den Antinous, Hercules van Farnetes, of naar de fraaije Beelden van *Michel Ange*, van *Quesnoi*, en andere vermaarde Meesters van latere tijden, ontdekte ik ras een zeer groot verschil tusfchen deeze, en onze aangezigten, zonder door onderrigting gewaar te kunnen worden, waarin eigenlijk, dat zoo zichtbaar en treffend verschil bestond, welk mij intus-

A

fchen

fchen veel beter beviel dan de gedaante-verbeeldingen van alle de Nederlandfche Meesters.

De ovaalen, en de driehoeken, had ik op het voorbeeld van alle die over de beginzelen der Tekenkonst gefchreeven hebben, eerst leeren gebruiken; bij alle gelegenheden nogthans, het zij ik naar Pleisterbeelden, naar Schilderijen, of het Leven tekende, ondervond ik niet flegts eene moeilijkheid, maar eene volftrekte onmogelijkheid om 'er de Koppen *met eenig voordeel in te fchikken*. Ook waren mij de verdeelingen zeer tegengevallen.

Zestien Jaaren bereikt hebbende, begon ik in Olieverf te fchilderen, meestal naar hedendaagfche Nederlandfche Meesters, welkers fmaak mij, reeds ingenoomen met de verhevener zwier der antijke Beelden, niet zeer beviel. Agttien Jaaren oud zijnde, liet mij mijn Meester, de Heer *Karel de Moor*, de Jonge, aan wiens genegenheid mijwaards, ik alle de vorderingen, die ik in de Schilderkonst gemaakt hebbe, verschuldigd ben, een fraai ftuk van *van den Tempel* naa fchilderen, waarin een' Moor voorkwam, die mij geheel niet geviel. Hij was een Zwarte, door de verf, maar een Europeaan van gelaat; ik kon mij zelven niet voldoen; geene duidelijke onderrichting nog oplossing krijgende omtrent dit ftuk, moest ik het eindelijk opgeeven. De Prentverbeeldingen van *Guido Reni*, van *C. Marat*, van *Seb. Ricci*, en van *P. P. Rubbens*, met opmerking betrachtende, vond ik, dat zij in het afmaalen der Wijzen uit het Oosten, even als *van den Tempel*, zwarte Menfchen, maar geene Mooren gefchilderd hadden. Het was de Beroemde, de Groote Plaatfnijder, *Corn. Vifcher* alleen, die mij toefcheen, de Natuur ftipt gevolgd, en een Moor wel verbeeld te hebben.

Mijne

Mijne toeneemende Jaaren verschaften mij grooter oplettendheid en inzigten, en ik verbeeldde mij, met een opslag van het oog, te kunnen zien, wat antijk was, en uit hunnen stijl de tijdperken, waarin de bijzondere Meesters geleefd hadden, te kunnen onderscheiden. De meeste Prent-verbeeldingen van de schoonste gegraveerde Steenen mishagden mij, om dat 'er de Gottische smaak in uitblonk, zoo als in de anderzints fraaije afbeeldingen der Roomsche Keizers door *Hub. Goltzius*, in den Jaare 1645. uitgegeeven, gezien kan worden, en in zijne *Graeciae, ejusque insularum & Asiae min. Numismata*, ofschoon in eenige weinige de Grieksche stijl min of meer is nagevolgd; door de onkunde der Tekenaars en Plaatfnijdern, is het Antijke verzuimd in het werk van *J. Tristan, Comment. Hist. contenant un Abrégé des vies, éloges &c. des Empereurs &c. Jusques à Pertinax*. Hetzelfde kan men zeggen van *L. Begerus, Bonannus* enz. Doch ondraagelijk zijn de *Numismata*, in den *Thesaurus Graec. antiq.* van *Gronovius*, in die van Sicilië, Napels enz. van *Graevius* en *Burmannus*.

In het werk van *Montfaucon*, van *J. Spon*, enz. zijn de tekeningen, door geringe konstenaars gemaakt, zeer gebrekkig, 't welk de uitgeevers niet kan gestooten hebben, om dat zij alleen het geschiedkundige beoogden, en geen gevoel, geen indruk, geen *Tact* hadden van het verheven schoon, 't welk de Baron *Stosch* voornamelijk gade sloeg, ofschoon *Picart* de meeste nog door zijnen valschen smaak bedorven heeft. De Graaf *Caylus*, schoon een goed Tekenaar, miste nogthans dikwerf zelf in dit opzigt. *Barbault* is enkele reizen uitnemend wel geslaagd.

Na dat ik dit Werk reeds had opgesteld in den Jaare 1768, heb

ik voor het eerst gelegenheid gehad, de uitmuntende *Gedanken über die Nachahmung der Griechischen werke in der Malerey und Bildbauerkunst*, van *Winckelman*, in den Jaare 1769. te leezen, en eenigen tijd daarna zijn *Trattato préliminare dell arte dell disegno degli antichi popoli*; in zijne *Monumenti antichi inediti*. Ik heb vervolgens met ongemeene vrucht alle zijne werken doorgebladerd; Hij heeft door zijn zoo genaamd *inbeeldigſchoon* anderen verleid; 't gene die kundige Man *inbeeldig* noemt, is indedaad gegrond op de regels der gezigtkunde, gelijk wij in het vervolg zullen toonen, wanneer wij opzettelijk handelen over het gedaanteschoon. De fraaije Verhandeling van *Tenkate sur le beau ideal*, is wel prijswaardig, maar zij leert ons het ſchoon niet in zijnen waaren aart, nog ſtellig, hij volgt *Lomazzo*, verwacht zig met hem in regels der harmonie in de Muſijk, die op de Schilderkonst niet toepasſelijk zijn, om dat het ſchoone in dezelve geheel en al niet afhangt van zekere bepaalde evenredigheid, maar van andere omſtandigheden.

De uitmuntende Brief van den diepzinnigen *Hemſterbuys*, mijnen langbeproefden en oprechten Vriend, leert ons de werking van het ſchoone op onze ziel, maar niet de regels, om het in de gedaante der dingen te brengen, of uitvoeren.

De werken van *Natter*, van *Mariette*, het kabinet van den Hertog van Orleans, heb ik mij vervolgens verſchaft, en in alle gevonden een eigen manier, zelfs gebrek aan dien *taſt*, welken men nogthans door het zien van hunne werken verkrijgen moest. *Winckelman* miſt zelf in de uitvoering; zoo moeilĳk is het om het verhevene van de werken der Oude Konſtenaars natebootzen, wanneer men den aart en de natuurlijke reden daarvan niet heeft uitgevorch!

Albert Durer, een zeer groot Man, en nog grooter, wanneer men zijnen leeftijd in aanmerking neemt, heeft den grond gelegd tot den kwaaden smaak, die naderhand geheel Europa, Italië niet uitgezonderd, bedorven heeft, en bij aanhoudendheid nog bederft, gelijk uit *Lomazzo* blijkt, die hem in alles heeft nagevolgd, de Musicaale harmonie uitgenoomen, die 'er door hem bijgevoegd is. Hij heeft behalven *A. Durer* ook buiten twijffel *Pomponius Gauricus de sculptura* geleezen, en *Dolce*. Blind geworden op zijn 30 Jaaren, moest hij met de pen zig een bestaan verschaffen, en van daar zijn zijne onderscheidene werken, meestal over dezelfde zaaken loopende, voortgevloeid. Zie daar hoe duidelijk hij het *schoon* bepaalt, *Trattato della pittura*, 1584. pag. 196. *Il bello, per così dire, non è bello, che per la sola sua bellezza! Het schoone is, om zoo te spreken, niet schoon, dan door zijne schoonheid zelve! — Welk eene ongerijmdheid!*

Om terug te koomen, moet ik aanmerken, dat mij in mijne Jeugd reeds de uitmuntende Prenten van *Raphaël*, van *Poussin*, van *Titiaan* en van *Pietro Testa*, beter voldeeden dan de fraaiste stukken van *Rubens*, of *van Dyck*, in welke beide de grondverdeelingen van *Alb. Durer*, en de ovaals gebreken allerduidelijkst doorstraalen, bijzonder in het anderzints verrukkelijk Schilderij van de H. Maagd met het Kind, in de Beroemde Gallerije van Dusseldorp, No. 61. van de Plaat, of p. 66. in 8vo.

Door dikwijls de fraaiste Koppen der Antijken in klei naa te bootzeren, leerde ik al vroeg zien, dat *Alb. Durer* met twee oogen tefens de voorwerpen betrachtende, dezelve allen te breed gemaakt hadde; als mede dat een Schilder, zou hij slaagen, niet flegts veel tekenen,

maar ook veel in klei bootzeren moest, om een waar en grondig denkbeeld te verkrijgen van de wezenlijke gedaantens der voorwerpen, van welk een aart ze ook zouden mogen zijn. De kennis van den aart van Zien, is van gelijken nodig, gelijk ik daar van in den Jaare 1746. tot Doctor verheven wordende, reeds proeven gegeven hebbe in mijne Inhuldigings-verhandeling over de Oogen, en over het Zien.

Bij vervolg zullen wij, in eene bijzondere verhandeling over *het gedaanteschoon*, aantoonen, dat het alleenlijk afhangt van het wegneemen der gebreken die uit den aart van zien, en door de straalbuigingen, gebooren worden. Men behoort derhalven, om wel te slaagen, het uitmuntend voorbeeld van *Lysippus* te volgen (*a*), men moet de hoofden kleiner maaken, de lighaamen teerer en schraaler, op dat de Beelden rijziger schijnen, en de Menschen niet afbeelden zoo als zij zijn, maar zoo als zij zig aan onze verbeelding vertoonen!

Wanneer ik te Amsterdam de eere had, als Hoogleeraar in het Ath. Ill., het zamenstel van ons Lighaam openlijk te toonen, en daar toe veele Lighaamen bezigde, ondervond ik uit de vergelijking van verschillenden ouderdom, dat het ovaal niet geschikt was, om met eenige zekerheid en vlugheid de wezenstrekken te schetzen; ik zaagde derhalven verscheidene hoofden, in het midden, loodlijnig door, zoo van Menschen als van viervoetige Dieren, en verbeeldde mij klaar te zien, dat de holte tot de hersenen geschikt, wel over het algemeen

(*a*) *Plinius* Lib. 34. Cap. VIII. Sect. XIX. pag. 652. §. 6. Capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, ficcioraque, per quæ proceritas signorum major videretur: — & pag. 653. ab illis factos quales essent homines; a se quales viderentur esse.

meen geregeld was, dog dat de plaatsinge van de opper- en onderkaak het natuurlijk onderscheid maakte van die verbazende verscheidenheid; Dit heb ik in de viervoetige Dieren, nederdaalende tot de Vischen toe, verder uitgebreid, en tot eene afzonderlijke verhandeling geschikt.

Deze zelfde beschouwingen gaven mij teffens veel doorzigt in het wezenlijk verschil onzer troniën, van de kindsheid af, tot den hoo- gen ouderdom toe; ik was, en bleef, met dat al, verbaasd, hoe de Grieken, in de aloude tijden, aan de zonderlinge en verhevene ge- daante van hunne Beelden geraakt waren, daar ik nimmer een kop zag die 'er naar zweemde. Uit de Conterfeitzels zag ik nogthans, dat hun wezenslijn van den onzen niet verschilde, gelijk blijken kan uit de V. Fig. van de IX. Tafel, welke het Conterfeitzel van *Cæsar Augustus*, door *Dioscorides* gesneden, opgeeft: en van de I. Fig. der II. Tafel niet verschilt.

Veelerleië Natiën intusfchen met meer opmerking gezien hebben- de, verbeeldde ik mij, niet alleen in de vooruitplaatsing van het opper- kaakenbeen, maar ook in de breedte der aanzigten, en in de vierkant- heid van de onder-kaak, een treffend verschil bespeurd te hebben, 't- welke door de doodshoofden van een aanzienlijk aantal onderschei- dene Natiën, zedert door mij verzameld, of elders nauwkeurig gete- kend, bewaarheid wierdt. Ik telle thans in mijne verzameling, be- halven de hoofden van ons en de nabuurige Landen, een van een jon- gen Angoleefchen Neger, een van een bejaarden, den kop van eene Hottentotin, van een Madagascarschen jongeling, van een Mogoller, van een Chinees, van een man van Celebei, en eindelijk van een Calmuk; dus van 8 zeer onderscheidene Landaarden.

Te *Oxford* heb ik laatstelijk, in den Jaare 1786., het bekkeneel getekend van een Otaheitier, door den Capitein *King* medegebragt. Tot nog toe heb ik geen kop van een wezenlijken American konnen magtig worden; ook niet van een Engelschen American, die nogthans iets zonderling hebben, 't welke mij de Beroemde Konstschilder *West* deed opmerken, die dit beter beoordeelen konde, als zelf in Pensylvanië gebooren; Hun aangezicht is lang en smal, het ooghol naa aan het oog, zoo dat zij die grootheid van de bovenste oogenleeden niet hebben, die bij de meeste Europeaansche Natien zoo veel bevalligs geeft aan het wezen.

Wanneer ik bij den Negerkop dien van een Calmuk verkreeg, deeze beide vergeleek met een Europeaanschen, en 'er een Aapenkop nevens plaatste, zag ik dat zekere lijn, langs het voorhoofd en den bovenlip gehaald, dit verschil in de wezens dier Natiën aantoonde, en de overeenkomst van den Neger met den Aap duidelijk maakte; eenige dezer troniën op eenen horizontaaalen lijn schetzende, trok ik 'er de wezenslijnen bij, met de verschillende hoeken; zoo dra ik den wezenslijn voorover liet vallen, verkreeg ik een Antijksch wezen, agterover een Neger, nog meer hellende gaf de lijn een Aap, een Hond, een Snip. Zie daar de eerste grondbeginzelen van dit gebouw!

Amsterdam verschafte mij daarenboven eene ruime gelegenheid, om hoofden en andere gebeentens te verzamelen; van Menschen op allerlei jaaren gestorven, van misdragten af, tot den hoogstmogelijken ouderdom toe. De vergelijking van alle deeze met elkanderen deden mijne gedagten vallen op het natuurlijk verschil, door de tragsgewijze aangroeiing der deelen in de Jeugd, en afneeming in den Ouder-

derdom veroorzaakt, en op de zekerste wijze om het onderscheid der Jaaren aftebeelden. Dit wierdt de tweede verdieping van dat zelfde gebouw, waarbij ik, ten derde, voegde een nader onderzoek van den Lijn, welken de Oude Meesters in hunne beste werken gekoozen hadden. Eindelijk het nut der Ovaalen en Triangelen, als een zekeren weg geevende tot het aftekenen van Menschen-hoofden, nauwkeuriger onderzoekende, vond ik uit de beschouwing en vergelijking der doorgezaagde hersenholten met de kaaken, eene eenvoudige en nieuwe manier om met meerder zekerheid alle zoodanige Menschen-hoofden en Beestenkoppen te schetzen als men verkiezen zoude.

Zeldzaam of genoegzaam nooit Liefhebbers van de Tekenkonst ontmoetende, en vooral niet van bespiegelingen van dien aard, verwaarloosde ik alle deeze waarneemingen, tot dat ik in den Jaare 1767. met mijnen hooggeachten Vriend, den Heere *F. van Hemsterbuys*, aan het huis van wijlen Zijne Excellentie den Graave van *Bentink*, Heere van *Rhoon* &c, &c, &c. koomende, onder het zien van eene menigte fraaije *Intaglios*, en *Cameos*, de oorsprongelijke van de naa-gebootste, en de Grieksche van de Romeinsche Konstenaars onderscheidde; mij wierdt bij die gelegenheid gevraagd naar den grond mijner kennis; welke ik ontvouwde, met bijvoeging van de voornaamste bespiegelingen, die ik gelegenheid gehad hadde te maaken. De Graaf van *Rhoon*, een uitmuntend kenner, en beoordeelaar van alle fraaije konsten en wetenschappen, verrukt over de eenvoudigheid van mijne ontdekkingen, verzogt mij met zijne gewoonlijke beleefdheid en ijver, mijne gedagten te willen in orde brengen, en uitwerken, om 'er grooter nut van te hebben.

Naar mijn Buiten in Friesland gegaan zijnde om uit te rusten van

mijnen geftaadigen Akademifchen arbeid, ondernam ik dit moeilijk werk tot uitfpanning. Schielijk ontdekte ik ontelbaare moeilijkheden, ik moest niet alleen nette aftekeningen maaken van de verfchillende Bekkeneelen, maar een middel vinden, om dit met nauwkeurigheid te doen, 't welk eindelijk gelukte. Die tekeningen moesten vervolgens bijeen en op dezelfde fchaal gebragt worden; De beste antijke koppen moesten zoo wel als de Prenten der beste Meesters op nieuw worden onderzocht en beredeneerd. Oude, en Nieuwe Schrijvers over de natuurlijke historie van den Mensch, en over de Tekenkonst dienden geleezen, en hunne ftellingen wel onderzocht, en herkauwd te worden.

Het werk onder de hand zwellende, wierdt meer en meer uitgearbeid, en teffens van algemeener nut; ik vleide mij hiermede niet alleen aan de Liefhebbers der verhevene konftstukken der achtbaare Oudheid te zullen kunnen voldoen, maar ook aan de beoeffenaars der Natuurlijke Historie, en vooral aan de jonge Tekenaars, en Beeldhouwers. Ik voltooide eindelijk, in de tufchen invallende vacantien, in ftilte buiten op het land zijnde, de fchets van deeze Verhandeling in het laafte van Augustus 1768.

Ingenoomen met mijne ontdekkingen, gelijk het gemeenlijk gaat, gaf ik 'er aan verfcheidene Liefhebbers der Schilderkonft een be-
toog van; men oordeelde het zou nuttig, en een dienst gedaan zijn aan de Teken-Akademie te Amfterdam, wanneer ik in derzelver Zaal eene openbaare Redenvoering wilde houden over dit ftuk. Ik onderwierp mij aan het dringend verzoek der Heeren Directeuren, en bezigde 'er twee dagen naa elkander een uur mede, den 1 en 2den van Augustus in den Jaare 1770; hebbende alvorens, om tijd te win-

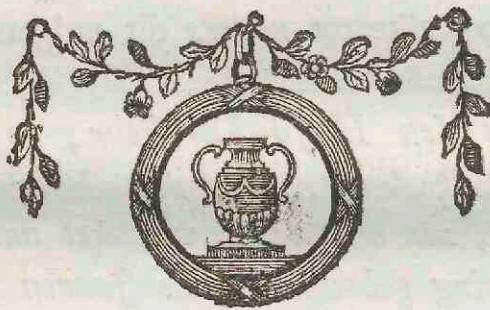
winnen, op eenige paneelen, de nodige tekeningen van de Bekkeneelen gemaakt, trok ik de overige, in tegenwoordigheid van eene talrijke menigte der aanzienlijkste en kundigste Lieden der Stad. Mijne poogingen om aan de Tekenkonst nuttig te zijn noopten den Wel Ed. Gestr. Heer Burgemeester *Huygbens*, als Opper-Directeur en Beschermer, en alle de andere Heeren Directeuren dier beroemde Akademie, om mij tot Dank-erkentenis eenen Gouden Penning ten geschenk te zenden, met het gewoone *emblema* van hunne Akademie, op welke tot *revers* dit volgende allerkonstigst graveerd is:

Eeregeschenk van den Hoofd-Directeur, en der andere Directeuren dezer Akademie, aan den Hoog Geleerden Heere, Petrus Camper, uit erkentenis van het nut zijner lesfen, in haare Vergadering gehouden in de Jaaren 1770 en 1774.

De Wel Ed. Heer *Ploos van Amstel*, beroemd wegens zijne doorgroondige kennis in deze Edele konst, gaf in de *Vaderl. Letteroeffeningen* IV. deel IX. stuk. eene korte, dog zeer wel begreepene, en uitgewerkte schets van deeze twee Lesfen, welke het verlangen naar deeze uitgaave steeds grooter maakte.

Zestien Jaaren zijn 'er onderwijlen verloopfen, zonder dat 'er gelegenheid geweest is om dit stuk het licht te doen zien. Mijne veelvuldige bezigheden beletteden mij om het nog eens bedaard overtezien, de uitbreiding van eenige, en verkorting van andere Hoofdstukken, de moeilijkheid om een kundig, en teffens konstig Plaatsnijder te verkrijgen, waren zoo veele hinderpaalen om de uitvoering tegen te houden. Eindelijk liet zich de beroemde *R.*

Vinkeles overhaalen, om ze in Plaat te brengen. De overbodige en dagelijks toeneemende bezigheden van dien beroemden Konsteenaar bragten nieuwe vertragingen bij. Eindelijk verschijnt het, in hoope, Goedgunstige Lezer, van U te zullen voldoen!

E E R S T E D E E L.

E E R S T E H O O F D S T U K.

*Over het eigenaartig verschil in de wezenstrekken der
voornaamste Volken van den Aardbodem.*

§. I.

WANNEER, in eene groote Koopstad, als Amsterdam, de Volken van bijnaa alle Waerelddeelen op eene openbaare verzamelpplaats verschijnen, kunnen wij met een enkel opslag van het oog, niet alleen de Zwarten van de Blanken, maar onder de Blanken, Jooden van Christenen, Spanjaarden van Franschen, van Duitschers, en wederom deeze van Engelschen onderscheiden. Het is zelfs mogelijk de inboorlingen uit het Zuidergedeelte, van die uit het Noorderlijk gedeelte van Frankryk te onderkennen; wanneer zij niet te veel door onderlinge huwelijken vermengd zijn. Een Schot laat zich van een Engelschman, en decz' van een Yrlander onderscheiden. In de Steden van Holland ziet men geene nationaale wezenstrekken meer; De Eilanders houden nog hunne oorspronkelijke wezens; In Friesland hebben de inwooners van *Hindelopen*, *Molkweren*, en *Koudum* nog hun smal wezen, en lange onder-kaak; terwijl die van het *Bildt* door kort en gedrongenheid, van hunne digtste nabuuren, die op het Oude Land woonen, zeer zichtbaar onderscheiden zijn.

Ieder Landaard heeft derhalven iets bijzonders, 't welk standvas-

tig blijft voortdueren, tot dat door eene toevallige vermenging van verscheidene Volken onder één, dit kenmerk twijffelachtig, of wel geheel vernietigd wordt. Oorlogen, Volksverhuizingen, Koophandel, Schipbreuk en Zeevaart, hebben de bewooners der wijduitgestrekte aarde zoodanig onder een gemengd, dat men thans niet dan in het midden van zommige Landen, die voor vreemdelingen ontoegankelijk, of van den weg af geweest zijn, de waare, de oorspronkelijke, en eigenaartige gedaantens ontmoet, welke de inboorlingen op eene kennelijke wijze van hunne naabuuren onderscheiden. Gelijk nu de Landen meestal aan een verbonden, of de Eilanden van het vaste land niet verre afgelegen zijn, zoo vindt men meestal eene trapswijze verandering, welke niet dan op groote afstanden zich kenbaar onderscheidt.

§. II.

De Volken worden van de meesten gedeeld, gelijk de groote vaste Landen der aarde, in Europeaanen, Afrikaanen, Asiatische, en Amerikaanen. De bewooners van deeze vier voornaame Waerelddeelen, waarbij men die der Zuidelijke Eilanden, Nieuw Holland en Nieuw Zeeland, een vijfde Waerelddeel genoegzaam uitmaakende, kan betrekken, heeft men als nog nimmer door standvaste, en kenbaare trekken alleen, dat is, op zichzelve kunnen afbeelden, zonder 'er eenige voordbrengzels, aan ieder Land eigen, bij te voegen, of eenige zonderlinge vercierzels, kleeding, gewoontens en diergelijke. Asia wordt van Europa door kleur en kleeding, Afrika van Amerika als genoegzaam eenkleurig, met een Crocodil, Elephant, met Tabak, Velsnijdingen, of *Tatouering* en Vederen onderscheiden.

Het

Het is onderwijlen zeker, dat de bewooners van het Noordelijkste gedeelte van Europa, als de Laplanders, meer getaand zijn dan de Javaanen; dat verscheidene Persiaanen, en Mogollers niet meer gekleurd zijn dan de Spanjaarden; jaa, dat de Kaffers schoon in Afrika woonende, merkelyk verschillen van de Angoleesen, en Nubiërs enz.

De Amerikanen schijnen gedeeltelyk uit het Noorden van Asië afkomstig, ten minsten is dit thans vrij zeker uit de overeenkomst hunner gedaante, levenswijze, zeden, Godsdienst, enz. De veelvuldige Reizen, door de Russen, langs Siberië, Kamschatka, over de St. Andries, Aleuthische en Voschen Eilanden, naar Amerika gedaan, en de merkwaardige Reizen van den Grooten Zee- en Land-ontdekker COOK, hebben dit ten vollen bevestigd.

De fraaije Kaart, welke in het laatste Werk van den ontijdig gesneuvelden COOK gevonden wordt, de N. Oostzijde van Asië en N. Westzijde van Amerika, met de tusschenliggende Eilanden afbeeldende, bewijst de mogelijkheid ten volle, alsmede, dat de Laplanders, de Samojuden, de Siberiten, Kamschatkalers, en Wilden van Asië, mede langs dien weg naar Amerika geraakt zijn.

§. III.

Niemand, die zonder vooringenoomenheid het gantsche menschelyk geslacht beschouwt, zoo als het thans over den geheelen aardbodem verspreid is, twijffelt of het heeft zijnen oorsprong genomen uit een enkel paar Menschen, zeer laat, naa dat het aardrijk eeuwen lang gestaan, en duizenderlei omwentelingen ondergaan hadde,
door

door den Goddelijken Schepper van Hemel en Aarde onmiddelijk gevormd: van welk Paar alle de bewoonbaare Waerelddeelen langzaamerhand bevolkt zijn geworden: zonder dat het verschil van kleur in aanmerking kan koomen, om dat die telkens verandert, terwijl het vel van allen indedaad eveneens zamengefeld is. Wij hebben reeds elders in eene bijzondere Verhandeling over *de kleur der Zwarten* getoond, dat het om het even is, of Adam en Eva zwart of wit geweest zijn, aangezien de verandering van blank tot zwart even groot is als van zwart tot blank.

Ook zou ik in mijne verzameling konnen aantoonen, met verscheidene stukken vel, van Mooren, Italiaanen, en de blankste Hollandsche Vrouwen genoomen, dat de middenhuid van allen min of meer zwart of getaand is. Zoo dat het indedaad geen wezenlijk verschil uitmaakt, of men het eene, dan het andere stelle; te meer, dewijl die middenhuid, *membrana reticularis* door *Malpighius* geheeten, bij onze zwangere Vrouwen zomwijlen even zwart wordt, als in de zwartste Angoleesche Negers, waarvan ik in het voorjaar van den jaare 1768. een treffend voorbeeld gevonden hebbe aan den geheelen buik en boezem van eene anders zeer blanke Vrouwe, kort naa de verlossing gestorven, waarvan ik nog eenige stukken in mijne verzameling bewaare; de geheele Akademie van Groningen is toen ter tijd getuige geweest van dit zonderling verschijnzel. Ook is het niet zonder voorbeeld: de beroemde *Le Cat* (a) immers geeft 'er verscheidene voorbeelden van op. De donkerheid der kleur schijnt nogthans door de voorloop te ver-

(a) *Traité de la couleur de la peau humaine*. Edit. Amst. art. IV. p. 130. en volgende.

verdwijnen, gelijk ook aan het vel der Mooren gebeurt, en in mijne verzameling gezien kan worden.

Het is onderwijlen, om van die kleine uitweiding te rug te koomen, uit het gene wij gezien en uit *Le Cat* getoond hebben, zeker, dat het vel van wit zwart, en van zwart weder wit kan worden. Ook heeft de Zon geen kleinen invloed op onze kleur. De zwangerheid in Vrouwen, witte Negers, en die door ziekte blank worden, overtuigen ons dat 'er iets meer dan de Zon invloed hebben kan op dat tweede of middenvlies. En waarom niet? scheidt ons bloed geene zwarte deelen af binnen de oogen, terwijl het hoornvlies wit blijft? De zwartheid der teeldeelen bij beide de geslachten, zelfs in de blankste Menschen, toont klaar dat het middenvlies van ons vel door het bloed alleen gekleurd kan worden; dat is eigenlijk zulk eene oppervlakte kan krijgen van geene lichtstralen wederom te kaatzen, en daarom zwart te schijnen. De voorwerpen zelve hebben immers geene kleur, het zijn de lichtstralen, die op verscheidene wijzen gebrooken, en wederom gekaatst aan ons het denkbeeld van kleur verschaffen.

§. I V.

Vermits het ons volstrekt onbekend is, hoe kort of lang naa de Schepping der Waereld, de Menschen gemaakt en verspreid zijn, doen wij best hunne verscheidenheid te beschouwen, zoo als die nu bevonden wordt: te vergeefsch zouden wij nogthans hiermede onzen tijd slijten, terwijl de Groote Natuurkenner de Graaf de *Buffon* dat stuk op de alleruitneemendste wijze heeft afgehandeld, in het III. deel der *Nat. Hist.* en wel in de *Hist. Nat. de l'homme en Varietés dans l'Espèce humaine*, pag. 371. en volgende.

Wij zullen eenige weinige, doch de bijzonderste uitkippen, om aan ons eigen bestek voornaamelijk te voldoen; en de Kalmukken ten voorbeeld neemen.

De Kalmukken zijn in vergelijking met onze, en inzonderheid met de wezens der voornaamste Beelden der Ouden de leelijkste van alle Volken: het wezen immers is plat, gelijk uit de 4 fig. der I. Tafel blijkt, en zeer breed van het eene jukbeen tot het andere, als in de 3 fig. der III. Tafel gezien kan worden. De neus is zoo plat dat men vlak in de neusgaten ziet, gelijk mede van den Graave *de Buffon* ib. p. 381. aangemerkt is.

De oogen staan zeer dicht bij elkanderen, de lippen zijn dik, en de bovenste is lang. Zij koomen overeen met de Siammers, door *La Lonbiere* beschreeven, hun aangezicht breed over de wangen, het voorhoofd en kin loopen uit als in een punt, zoo dat hun wezen meerder eene ruit dan een Ovaal zou gelijken, volgens 's Graaven aanhaaling ib. p. 393.

Het heeft mij gespeeten geene echte onderkaak hier te hebben kunnen bijdoen, om die te vergelijken met die der Chineesen, en de meeste Volken van Asië.

De Chineesen hebben volgens den Heere *de Buffon*, een breed, en rond aangezicht, kleine oogen, groote wenkbrauwen; ik heb 'er slegts één gezien te *Londen* in den Jaare 1785, waarin mij de Kleinheid van den neus niet trof; wanneer ik het Bekkencel, 't welk ik in mijne verzameling zedert den Jaare 1774 hebbe, beschouw, schijnen mij de ooghollen dicht naar elkander, en schuins nederwaards te staan, en niet hoog te zijn, de jukbeenderen, schoon niet breed, schieten zeer voorwaards, het opperkaakbeen van den bodem des neus tot de tanden is even als in den Otaheitiër zeer ondiep, en het tegenge-

stel-

stelde van den Kalmuk; zij konden derhalven geen grooten bovenlip hebben.

Het zonderlingste van allen, 't gene mij in het Bekkeneel van den inwooner van Celebei, van den Chinees, en den Otaheitiër even eens is voorgekoomen, bestaat in den rechten hoek, Ψ , Ω , τ . Tab. I. Fig. 4. welken ik van gelijken in alle de Vrouwen, die van Hollandsche, of Engelsche Ouders, in Asië geboren waren, heb waargenoomen, en die breede kaaken maakt, welke wij nimmer bij andere Natiën zien. Het verwonderde mij in het XIV deel van den Graave *de Buffon* te zien, p. 377., dat hij, schoon 'er, No. 1339 en 1340. twee Chineese Bekkeneelen, en No. 1341. een van een Tartaar in dat Koniglijk kabinet gevonden worden, in dezelve niets eigenaartigs gemerkt heeft, 't welk die Natiën van de Franschen onderscheidde. Ik schrijf dit toe aan gebrek van dat gevoel, of tact, welke niet dan in een Tekenaar vallen kan.

Het geheele beloop van het bekkeneel des Otaheitiërs, en van den Chinees, heeft zoo veel overeenkoomst met den ander, dat ik bijnaa zou durven besluiten, dat de Inwooners van Otaheite, en de Vriendelijke Eilanden, schoon nog zoo wijd van China gelegen, eene Volkplanting waren van dat Land. Het beloop van den Molukschen kop in mijne verzaameling heeft wel den hoek van de onderkaak zoo groot niet, maar daar tegen de bovenkaak, als bij de Negers, en Kalmukken vooruitstekend.

§. V.

Gaarne willen wij met den Graave *de Buffon* instemmen, dat de bewooners van het Noorden, van Mogol en van Perfië, de Armeniërs,

niërs, de Turken, de Georgiërs, Mingreliërs, de Circasfiërs, en alle Volken van Europa niet alleen de blankste, maar de schoonste, en fraaiste van Leest zijn over de geheele waereld.

Ik heb evenwel Armeniërs gezien die niets bevalligs hadden in hunne wezens. De Franschen die uit het Zuiden koomen, hebben nog, vooral de Vrouwen, die ronde bovenkaaken, en dat platachtige in het aangezigt, 't welk in dat van den Pythischen Apollo, en Grieksche Venus zoo aanmerkelijk is. Die van het Noorden van Frankrijk, hebben even als de Schotten en veele onder ons zeer smalle hoofden, en een scherp wezen, dat is, de kaake-beenderen, die men *juk-beenderen* noemt, Tab. II. Fig. 1, Ω. staan agterwaards, en niet als in den Kalmuk Tab. I. Fig. 4, Ω. Dit onderscheid kan men bijnaa niet leeren zien dan door zelf te bootzeeren.

Er is onderwijlen geene Natie, die zich zoo onderscheidt als die der Jooden; mans, vrouwen, kinderen, zelfs zoo alsze geboren zijn, draagen zij het kenmerk van hunne afkoomst. Met den beroemden Konstschilder *West* te Londen nu en dan hierover redeneerende, en over mijne onbekwaamheid om het nationaale te treffen, meende hij, dat het in het krom beloop van den neus gezogt moest worden; ik kan niet ontkennen, dat de neus 'er veel toe doet, en met het beloop der Mogollers, waarvan ik verscheidene te Londen gezien, en een afgegooten aangezigt hebbe, welke dit mede aanduiden, overeenkomst heeft. Doch met dat alles kan ik mij in dit stuk niet voldoen. Het is om die reden, dat de beroemde *J. de Wit* op de Vroedschaps Raadkamer, wel veele Mannen met Baarden, maar geene Israëlitën gemaald heeft.

§. V I.

Uit alle deeze verschillende kenmerken schijnt het mij toe, dat wij om de veelheid van Plaaten te vermijden, den Kalmuk kunnen ten voorbeeld neemen voor geheel Asië, van Siberië af tot Nieuw Zeeland toe, ook voor de Noord Amerikanen, om dat die meer dan waarschijnlijk eene Volkplanting zijn, uit het Noorder gedeelte van Asië afkoomstig. Van de Mexicaanen en Patagoniërs, geene aborigines zijnde, die ligt wel van Europeaanen afkoomen, kunnen wij, bij gebrek van genoegzaame kennis, niets bepaalen.

2. Het Europeaanfche hoofd zal tot een voorbeeld kunnen strekken voor geheel Europa, voor Turkyë, Perlië, en het grootste gedeelte van Arabië tot aan Indostan toe.

3. Het hoofd van den Angoleefchen Neger zal dienen kunnen voor gansch Afrika, en voor de Hottentotten, die indedaad niet verschillen van de Negers, voor de Kaffers van gelijken, en voor de inwooners van Madagafcar. De Molukkers schijnen het Asiatisch, en Afrikaansch kenmerk bijeen gevoegd te hebben.

4. Wij hebben 'er het bekkeneel van een Staart-Aap, en van den kleinen Orang Outang bijgedaan, om de waarde van den wezenslijn, op de bekkeneelen van Menschen en Dieren toepasselijk, klarer te doen zien.

T W E E D E H O O F D S T U K.

*Over de oorzaaken van de verschillende gedaantens der
Menschenhoofden en wezens, volgens de Oude en
Hedendaagfche Schrijvers.*

§. I.

ALLE de Schrijvers der Oudheid, *Herodotus, Hippocrates, Suidas, Aristoteles, Plinius, P. Mela*, enz. en op hun voorbeeld de beroemdste onder de lateren, als *Cardanus, Vesalius, Schenckius*, en naa deeze *Haller*, en de Graaf *de Buffon*, gesterkt met een groot aantal Reizigers, hebben uit eenen mond verzekerd, dat het verschil in de gedaante van onderscheidene Volken, niet alleen van den landaard, maar van Konst afhing, zoo zelfs dat deze Konstige eindelijk in eene natuurlijke gedaante overging. Reeds over veele Jaaren heb ik het tegendeel aangetoond in mijne Prijsverhandeling *over de Natuurlijke opvoeding der Kinderen*, bladz. 374. *Haarl. Verband. VII. Deel 1 stuk*. Hoe beuzelagtig deze uitlegging is, zal niet alleen uit het beloop van dit geheele werk, maar van een ieder gezien worden, die gade gelieft te slaan, dat niet de neus ingedrukt is bij de Negers, maar dat de kaak, meer dan bij ons vooruitschietende, geen grooten neus toelaat. Indien die gedaante van Konst afhangt, hoe koomen 'er dan breede kaaken? hoe dikke lippen enz.

Het gene zoo veele Mannen van oordeel eenpaarig verzekerden, dorst ik niet plotzelijk tegenspreken, tot dat ik, over ruim dertig Jaaren, een misdragt van eene Negerin ten geschenk kreeg, in welke,
schoon

fchoon nauwlijks van 6 maanden, alle de trekken zoo zichtbaar zijn, dat een ieder, fchoon de kleur van het vel nog niet zwart is, dit voor een Negerkind moet aanzien.

In het Jaar 1758 ontleedde ik te Amsterdam openlijk, in het Schouwburg van het *Collegium Chirurgicum*, een Negerjongen, van omtrent elf Jaar, waarvan ik het bekkeneel, nog in mijne bewaaring, aantoonde met alle de verschillendheden, welke de Natuur, dat is het land, de lucht, en voedzel bewerkt, zonder Menschenhanden nodig te hebben.

Men moest echter niet meenen, dat ik alle verandering door konst onmogelijk houde: In het laatst van den Jaare 1785. te Londen zijnde, vergunde mij de Heer *Cline*, eerste Heelmr. van St. Thomas hospitaal, het bekkeneel afteteken en van een bejaard man van St. Vincent, een der Caraibische Eilanden, welkers voorhoofdsbeen geheel plat ingedeukt is, de kruin uitpuilt, en het wandbeen weder hol staat, waardoor het hoofd zeer langwerpig is geworden. De Heer *Hunauld* heeft een diergelijk beschreeven, en afgebeeld in de *Mem. de l'Acad. des Sciences*, 1740. in 8vo. p. 529. *planche* 18 fig. 1. *Winslow* spreekt van een diergelijken, welke van het Honden Eiland op de Westkust van Amerika zou medegebragt zijn. Hij is zeer verdwaald omtrent de ligging dier Eilanden, welke door *Hubner* beter bepaald is, in zijne *Geographie*, p. 572, te liggen bij den keerkring van den Steenbok, over het Land van Perou.

Te Oxford heb ik te gelijker tijd, als ik het bekkeneel van den Otahetiër afgemaald had, den 28 Octob. 1785, afgetekend een soortgelijk ingedrukten kop van een Jongman van King Georges of Nootka Sound, mede door den Capitein *King* medegebragt, en
thans

thans beide bewaard in het *Theatrum Anatomicum* van *Christi Colledge* (a).

Indien dit eene nationaale gewoonte is, moet men zich verwonderen, hoe op die drie zoo verre van een liggende Landen, zulk eene vreemde gewoonte kan plaats hebben? nog meer, daar zij 'er hunne verstandelijke vermogens niet door schijnen te verliezen, 't en ware het flegts enkele voorbeelden zijn, 't gene niet onwaarschijnlijk is, om dat in *Capit. Cooks* laatste Reizen, *Vol. 2. Cap. 2. pag. 288.* en vooral *p. 301.* flegts gezegd wordt dat de inwooners van *Nootka*, *the forehead rather low*, het voorhoofd platachtig hebben, zonder wijders. De Heer *Hughes*, die de inwooners van *Barbados*, zoo digt bij *St. Vincent* gelegen, beschrijft, maakt geen het minste gewag van zulk eene gewoonte, en verheft de levendigheid der Inwooners van de *Caraibische Eilanden*. Dan, wij keeren weder tot de Ouden.

§. 2.

Hippocrates (b) schijnt de gedaantens der hoofden aan de *Vroedvrouwen*, en *Bakers* toegeschreeven te hebben; hij zegt immers, dat veele, langwerpige hoofden voor de schoonste houdende, dezelve daarom plat gedrukt hebben, in de kleine kinderen, dat zij eindelijk
door

(a) De Heer *Foster* merkt aan, in zijne *Observations faites pendant le 2 Voyage de M. Cook, Paris 1778. Tome VIII.* dat de inwooners van *Malicolo*, het voorhoofd, van den neus af agterwaards, zeer ingedeukt hebben, *p. 239. §. 5*, zonder te durven bepaalen of zij dit door konst doen, dan of het natuurlijk gekoomen zij, naa eene voorafgegaane indrukking, *p. 240.*

(b) *De aëre & locis sect. 3. Ed. Foësi p. 289.* de *macrocephalis*.

door de natuur zelve, zulk eene gedaante zouden verkreegen hebben, welke de onderscheidene Natiën, in het bijzonder, voor de bevalligste hielden.

Vesalius (a) bevestigt dit, alsmede dat de Vroedvrouwen, door de Moeders bekogt worden om het hoofd haarer kinderen bolrond te maaken. Hij meent, dat de Duitschers platte agter-, en breede hoofden hebben, om dat de kinderen altoos stijf op den rug in de wiegen gebonden worden. Dat de Nederlanders integendeel langwerpige hoofden hebben, om dat ze kinderen zijnde door de Moeders altoos op zijde, te slaapen gelegd worden.

Die groote Geneeskundigen hebben niet gelet op de beenige bekens der Moeders, welke vooral in ons Land dikwerf zoo nauw zijn, dat de kinderhoofden 'er niet door kunnen schieten, dan naa dat ze, door de sterke weën van de moeder geperst, dunner dat is langwerpig geworden zijn.

Het is dus niet te verwonderen dat wijsgeeren gesteld hebben, als of de konst 'er veel toe deedt, noch dat *Scaliger* (*Comm. in Theophrasti Lib. 5. p. 287. de causis plantar.*) stellig verzekert, dat de Genuezen van de Mooren hunne Voorouders geleerd, de slaapende kinderhoofden plat te drukken, nu van zelve met een *Thersitisch* hoofd, en ziel gebooren wierden (b).

Car-

(a) F. C. H. Lib. I. Cap. 5.

(b) *Thersites* een der mismaaktste en teffens luijste menschen onder de Grieken, wierdt door *Achilles* doodgeslagen, om zijne lasteringen tegens dezen Held. *Homerus* heeft in het tweede Boek der *Ilias* zijne wanstaltige gedaante beschreeven, welke naaderhand zulk eenen indruk bij de Oudheid overliet, dat men aan mismaakte menschen een *Thersitisch* weezen heeft toegeeeigend.

Cardanus zegt duidelijk, dat in de Westindiën in de Provincie *Portus vetus*, de Menschen geen hals, maar een vierkant hoofd hebben door konst, en niet door de natuur alzo gevormd, dan, dat de konst in natuur is verwisfeld, om dat te voren de hoofden tuschen planken aldus geperst zulk eene gedaante hadden, *de Varietate Lib. V. Cap. 43.*

§. III.

De Graaf *de Buffon* verhaalt op het gezag van *Raleigh*, *ib. p. 505*, dat 'er eene Natie in Guiane zou zijn, welke de hals zoo kort, en de schouders zoo hoog zoude hebben, dat haare oogen als op hunne schouders, en de mond op de borst zou schijnen geplaatst te zijn. De Graaf vergelijkt ze daarom niet te onrecht met de Scythen, en de Acephali der Ouden. Misschien hebben de Ouden, Aapen en Orang Outangs, ook hedendaagsche Reizigers, zulke Dieren, van verre voor Menschen aangezien.

Plinius, *Lib. V. Cap. 8. pag. 252.* van Æthiopië handelende, zegt onderwijlen, dat de Blemmyi geheel geen hoofd hadden, en dat de oogen en mond, op de borst geplaatst waren. En dat eenige, zonder hoofd, de oogen op de schouders hadden.

Indien dit niet bij vergrooting gesproken is, heb ik 'er geen doorzigt in; *Plinius* immers zegt, *Lib. VII. Cap. 2. pag. 373.* op het gezag van *Eudopius*, dat in zommige plaatzen van Indiën de Mans voeten hebben die een elle lang zijn, de Vrouwen integendeel dezelve zoo klein hadden dat ze *struthopodes*, muschenpootjes genoemd wierden. *Wijders*, *Lib. VII. Cap. 2. pag. 374.* dat andere hunne ooren zoo groot en lang hadden, dat zij 'er zich agter verschuilen konden!

Stra-

Strabo verhaalt op het gezag van *Onesicritus*, pag. 1038. *Lib. V.* dat 'er in Indiën Menschen waren, welker ooren tot op de hielen hongen, zoo dat zij 'er op slaapen konden. Echter houdt hij dit voor een verdichtzel; *P. Mela*, *Lib. 3. Cap. 6. pag. 270.* zegt ter goeder trouwe, dat de *Panotes* zulke groote ooren hadden, dat zij 'er zich geheel in bestoppen konden.

C. J. Solinus zegt, *Cap. XIX. p. 28.* F. dat 'er in Indiën (de *Panotiërs*) Menschen zijn, welker ooren zoo groot zijn dat zij 'er hun geheel lighaam mede omkleeden kunnen. Zie *Salmas. Plin. Exerc. p. 155 Col. I. D.*

De bewooners van het Eiland Paques, hebben de ooren tot bijna op de schouders hangen, doorgesneeden, zie Pl. 26 en 27. van *Cooks Voyage dans l'Hemisphere austral*, Paris 1778. Tom. 2.

§. IV.

De Graaf *de Buffon*, die 'er zeer wel over redeneert, telt deeze drie oorzaaken op, *ib. p. 147.* 1. den invloed der Luchtfreek; 2. het voedzel; 3. de zeden en gewoontens bij onderscheidene Volken.

Omtrent de eerste oorzaak is 'er geen twijffel, of de kleur hangt 'er van af, hoe zeer het ook waar zij, dat in de koudste luchtfreeken gelijk Groenland, en Kamschatka, bijnaa even zwarte Menschen woonen als in Madagascar.

De allergezengdste luchtfreeken of climaten geeven nogthans de zwartste Menschen, ten zij zij door vermenging met andere landaarden vermengd zijn.

De bijzondere gedaanten van oogen, wangen, kaaken, en derhal-

ven van den neus, kan 'er mede van afhangen. Ik zal alleen bij deze gelegenheid aanmerken, dat men niet veel staet moet maaken op de afbeeldingen van verschillende Volken, in de Reizen van Capt. *Cook*; de Tekenaar of Schilder *Webben* heeft 'er meest al te veel manier in gebragt, gelijk in de Vrouwen van Otaheite, Tab. 29, 28 en 27. Echter schijnt hij de kleine boven-oogleden, in die van Nieuw-Holland, of van Diemensland Tab. 6 en 7. wel waargenoomen te hebben. In de Vrouw van Oonalaska, is hetzelfde gelaat, dezelfde kleine boven oogleden, als in die van Kamschatka, eene eigenschap die de Beroemde Schilder *West* mij in alle de Engelschen in Noord-Amerika geboren deedt opmerken.

Men heeft zich meestal toegelegd om fraaije Mans en bevallige Vrouwe hoofden en wezens te maaken, gelijk men in de jonge Otaheitische Vrouwen ziet, vooral Tab. 29, 28 en 27. welke alle Fransche troniën zijn. Men heeft integendeel van Dieren, die niet fraai uit zich zelve waren, nog grooter monsters gemaakt, gelijk op de 52 Tafel gezien kan worden.

§. V.

Wat het voedzel alleen doen kan, zien wij bij de Dieren, in Paarden, Koeijen, Schaapen, zelfs in ons Land, daar de luchtstreek niet merkelyk verschilt. Eene schraale of vette weide, verandert het geheel gestel, horens, en wol der Dieren.

Dan door voedzel moeten wij niet alleen het eeten, maar het drinken, en de eigenaartige lucht verstaan. Doch, hoe dit geschiedt, en waarom de bovenkaak der Negers uitgroeit, bij de Kalmukken de juk-
been.

beenderen, en waarom de ooghollen bij de Chincefen, en Molukfche inwoonders minder hoog en fchuins ftaan, enz. kunnen wij voorze-ker niet uitleggen, en flegts door nauwkeurige opmerking gewaar worden; 't gene al is, dat wij in de Natuurkunde doen kunnen. Lucht- ftreek, en voedzel werken waarfchijnlijk dikwijls te zamen: evenwel kunnen zij geen bijzonder foort voortbrengen; maar wel eene verande- ring. Zwarte, minder Zwarte, en Blanke Menfchen zijn geene on- derscheidene foorten, maar veranderingen. Ons vel is eveneens ge- maakt als dat der gekleurde Volken, wij zijn dus alleen minder zwart.

Het hoofdhair is lang, recht, in lokken, of gekroesd, 't gene waar- fchijnlijk meest van het voedzel afhangt: De Munfterfche en Dren- ten hebben alle fluikhair, dog naa eenige Jaaren te Amfterdam gediend te hebben, gelijk veelen doen, begint het te krullen.

§. V I.

Zeden en gewoonten hebben buiten tegenspraak een zeer grooten invloed op onze gedaante en lighaams gefalte. Eene edele opvoe- ding verfraait zelfs de gedaante der Menfchen, men ziet dit dagelijks onder de befchaafde Natiën.

De manier van zitten, van liggen, van gaan; verfcheidene mismakt- heden van het lighaam en andere omftandigheden van dien aart, gee- ven eenen bijzonderen zwaai aan het lighaam. Dit is zoo waar, dat het aangezigt van een fcheef mensch fcheef wordt, dat is, dat het lang- zaamerhand doorzakt, door de drukkinge van de hersfens, die in dat geval niet egaal gefteund worden. Zoo dat het ééne ooghol laager

dan het andere wordt, gelijk ik met een aanmerkelijk voorbeeld in mijn Kabinet kan bevestigen.

Bij een manken keert de geheele knie naar binnen door den draai van het dyebeen. De sleutelbeenderen worden bij alle schieven en geboggelden recht en langer.

Ik zwijge het verderfelijk gevolg van de Keurslijven, waarmede onze Vrouwen alle haare kinders bederven, nog niet geleerd door haar eigen voorbeeld.

Wij belacchen de Chineezen om dat zij de voeten hunner Vrouwen zoo geweldig bederven, en wij vallen zelve in die dwaaling; mijne Verhandeling over *den besten Schoen*, is daarvan het leerzaamst bewijs. Wij gaan verder dan de Chineezen, want wij maaken niet alleen de voeten van de Vrouwen tot den gang onnut, maar ook de onzen.

De hairbanden geeven een indeuk aan de hoofden van onze geringere Vrouwen, de kousbanden maaken een diepen kring onder de knie, even als bij de Brasiliaanen, die het voor een cieraad houden.

De opvoeding, lighaams oeffeningen, en een gepaste levensaad, maaken de Menschen mooijer van aangezigt en leden; zij geeven eene bevalligheid aan het lighaam; zij maaken zulk een verschil tuschen een verwaarloosd en plomp Mensch, en een welopgevoed Man, dat men nauwlijks vermoeden zoude, hoe een en hetzelfde scepzel door zeden en gewoontens alleen zoo merkelyk veranderd konde worden!

§. VII.

Bijzondere Landziekten hebben geen minderen invloed, de zoogenaamde Engelsche ziekte, of *Rachitis*, geeft gelegenheid tot allerlei mis-

mismaaktheden van het lighaam. Het blijkt nogthans uit *Hippocrates*, dat men in het beste luchtgestel der waereld daar mede, even als in de koude Noordsche en Zuidelyksche luchtstreeken zukkelde, anders was het hem onmogelyk geweest alle de ziekten daar uit voortvloeyende, zoo meesterlyk te beschryven.

§. VIII.

Zoo beklaglyk als de ziekten zijn, welke de verschillende mismaaktheden aan lijf en leden veroorzaaken, zoo wreed en onmenschelyk was de smaak der tijdgenooten van *Longinus*, waarvan hij in de 43 §. van zijn heerlyk werk *de sublimitate* p. 233. spreekt: van lust te hebben in Dwergen, die in kastjes opgeslooten, en door banden zoodanig gewonden wierden, datze teffens door mismaaktheid belacchelyk waaren. Hij schijnt dit verhaal zoo wreed gevonden te hebben van 'er geen geloof aan te durven geeven. Wij leeren nogthans uit *Suetonius*, dat aan de huizen der Grooten zulke mismaakte Dwergen gevonden wierden. *Tiberius* wilde nogthans, die *ludibria naturæ*, die belacchelyke voortbrenghzels der natuur niet dulden. *Alexander Severus* integendeel vermaakte 'er het Volk mede. In Rusland worden ze nog aan de Hoven der Vorsten gevonden.

DERDE HOOFDSTUK.

Natuurkundige aanmerkingen over het verschil der wezens van ter zijde, in Aapen, Orangs, en Negers, en andere Volken tot aan de Antijken.

§. I.

WAARSCHIJNLIJK zal men verwonderd zijn van op de Eerste Plaat twee bekkeneelen van Aapen, daarna een van eenen Neger, en ten laatsten een van een Kalmuk, geplaatst te vinden. De verwonderlijke gelijkenis tusfchen de Aapen en zwarte Menschen, voornamelijk in het oppervlakkige befchouwd, heeft zommige wijsgeeren tot dit uiterste gebragt, van te stellen als of het niet onmogelijk ware, dat 'er eene vermenging tusfchen blanke Menschen en Orangs, of Pongos hadde plaats gehad, waaruit de Zwarten oorsprongelijk waren; of wel, dat die gedrogten langzaamerhand door opvoeding verbeterd, en eindelijk Menschen geworden waren!

Het is hier de plaats niet de ongerijmdheid daarvan aantetoonen, wij verwijzen den Leezer tot onze Natuurkundige Verhandeling over den *Orang Outang* in den Jaare 1782. uitgegeeven, en zeggen hier ftellig, dat de Aapen, van de grootste tot de kleinste toe, waare viervoetige Dieren zijn, geenzints gefchikt om overcinde te gaan, en, wegens het zamenftel van hunnen gorgel, onbekwaam om te fpreeken. Dat zij in de tweede plaats groote overeenkoomst hebben met de Honden, inzonderheid omtrent de fchaamdeelen, door welker verfcheidenheid de Schepper de geflachten der Dieren, voornamelijk fchijnt van een gezonderd te hebben.

De

De dicht bijeenstaande oogen, de kleine en als ingedrukte neus, en de vooruitstaande bovenlip maaken voor het grootste gedeelte de gelijkens uit met de Zwartten, welke onze hedendaagsche Natuurbeschrijvers met hunne fraai afgezette, en opgesmukte Platen nog vergrooten, doch welke schiekelijk verdwijnt, wanneer wij op alle de deelen van het lighaam, en van het hoofd in het bijzonder volkoomen acht geven: gelijk uit de vergelijking dier afbeeldingen op de *Eerste* Plaat klaar zal geblijken.

Alle de figuren, zoo van de *Eerste*, *Tweede*, als *Vierde* Plaat, heb ik in het *Profil*, dat is van ter zijde verbeeld. *Plinius* noemt deeze zijdelingsche tekeningen *catagrapha*, en *imagines obliquas*, *Lib. 35. Cap. 8. §. 34. pag. 690.* en geeft de eere van de uitvinding aan den beroemden *Cimon Cleonæus*. Op deeze wijze konde men de verschillendheden best, en gemakkelijkst beoordeelen; vooral, wanneer de bekkeneelen, als de grond der gedaanten in de wezens 'er onmiddelijk boven geplaatst wierden.

Omtrent allen heb ik eene groote en bijzondere nauwkeurigheid, en netheid waargenoomen: te weten, ik heb eene horizontale linie getrokken langs het onderste van den neus N. (*Tab. I.*) en het gehoor gat C. en alle vier de Bekkeneelen in de verlengde linie A B, zoo net mogelijk was, geplaatst, houdende vooral den loop van het jukbeen in het oog.

Om de waare gedaante en plaatselijke betrekking der deelen onderling nauwkeurig te bepalen, heb ik een wandelend oogpunt gebruikt, en mijne ooglijn altoos rechthoekig laten vallen op het middenvlak van het voorwerp, even als de Bouwkonstenaars gewoon zijn, met agterlaating derhalven van de Regels der doorzigtkunde, die de deelen

altoos eene wanfaltungheid geeven, althans niet in hunne waare plaatsing vertoonen; daarenboven heb ik altoos met één oog gezien.

Om dit te gemakkelijker te doen heb ik een klein werktuig gemaakt, groot genoeg evenwel om het grootste Bekkeneel op te plaatsen, bestaande uit een horizontaal recht vierkant vlak, op welks midden een recht vierkantig raamtje staat, welks dwarsche en opstaande latjes met gelijk verdeelde gaatjes doorboord zijn: om 'er loodlijnige, en horizontale of dwarsche draaden door te haalen, en te bepaalen naar believen.

De voorkant van het vierkante vlak of tafel is door koperen penetjes eveneens verdeeld, als het bovenste van het raamtje, om van daar schuins nederwaards van gelijken draaden te kunnen spannen: om het waare punt op het vlak te kunnen vinden, door het oog zoo te plaatsen, dat de schuinsche draad, met den rechtopstaanden volmaakt één verbeelden.

Het tafeltje zoo hoog voor mij geplaatst zijnde, dat de hoogte van mijn oog overeen kwam met de horizontale lijn, A B. plaatste ik de Bekkeneelen den een naa den ander, op het Tafeltje, agter de opstaande draaden van het beschreevene raamtje. Door de dwarsche draaden zoo te spannen dat zij de voornaamste deelen als sneden, en door de opstaande verkreeg ik alle de noodige snijpunten om met zekerheid te tekenen.

Op deeze wijze heb ik in alle de figuren gevonden de lijnen N D, en E F. snijdende N D in C, den voorkant van het oorgat, gelijk ook de raakpunten tegens de voortanden N, en tegen het agterhoofd D, waardoor de grootheid, of rede van N C tot C D ontdekt wordt; welke bij vervolg van veel nut zal zijn, en van groot belang, om dat

dat het punt **C** in de Menschen meest valt in de *Linea propensio- nis* of zwaartes-lijn **E F.** of **E, F, e.** Tab. II. van het geheele lig- haam, en dus in het center van beweging des hoofds; dat is de gele- dingsknobbels van het agterhoofd met den eersten halswervel. **P W.** vooral in de 1 fig. der II Tafel, **W.**

Door middel van dat zelfde raam of werktuig, heb ik de juiste hoog- te der hoofden **E, F.** kunnen bepaalen; en derhalven de evenredige grootheden tusfchen **E C,** en **C, F,** of **H N,** tot **N, I.** en derhal- ven den vierhoek **H, I, L, K.** waarin ieder hoofd getrokken kan worden.

Wijders, vermids de fluiting der tanden den mond bepaalt, in **G.** konde ik uit **G.** eene schuinsche linie trekken **G, M.** langs het neus- been Δ en het voorhoofd **T.** die om de groote nuttigheid welke zij heeft, in het bepaalen der bijzondere wezens, met recht de wezens- lijn, of *linea facialis* genaamd kan worden.

§. I I.

De *Eerste* afbeelding van de I Tafel geeft het nette profil op van een Staartaap, waarvan het foort mij ontgaan is; de grootste is op de helft genoomen. Hij had een plat voorhoofd, flegts een weinig ver- heven boven de randen der ooghollen; vijf kiezen, en kieuwsakken; zoo dat hij van Afrikaanfchen oorsprong was.

De wezenslijn **M, G.** maakte met **A D,** den hoek **M N D.** ge- lijk aan 42 graden.

N C was tot **C D** :: 8 : 2½ of :: 16 : 5.

E C : **C F** :: 7 : 7. dat is **EC = CF.**

E 2

§. III.

§. III.

De tweede is genoomen van den kleinen Orang Outang, verkleind tot een vierde, denzelfden, welken ik afgebeeld en beschreeven hebbe in mijne Natuurkundige Verhandeling over dit dier, te Amst. bij de *Erven P. Meyer en G. Warnars* gedrukt, Tab. II. Fig. 1 en 2. deeze had, als nog zeer jong zijnde, slegts twee kiezen.

De wezens lijn M G. maakte met A B of N D, eenen hoek van 58 graden. N C was : C D, :: 7 : 4. en E C : C F., genoegzaam als 6 : 4.

Het hooge voorhoofd geeft hierdoor iets meer Menschelijks aan dit Dier, de ooghollen staan hooger open; waardoor de oogen zelve zich aangenaamer vertoonen.

Edwards dit zelfde foort, schoon gebrekkig afbeeldende in zijne *Glainures de l'Hist. Nat.* 1758. Tab. 213. geeft aan de wezenslijn een hoek van 55. welk klein verschil over het hoofd gezien kan worden, om dat in de Menschen zeer dikwerf grooter onderscheid plaats heeft.

Men heeft, zedert kort, den waaren Pongo wederom ontdekt op Borneo, en in de Verhandelingen van Batavia in het II *Deel*, *bladz.* 245. beschreeven; dit Dier is, over het geheel, gelijkvormig aan den kleinen, doch ruim eens zoo groot; ik bezit den kop van een die 53 duimen, dat is 4 voet en 5 duimen hoog geweest is, daar de kleine zelden meer dan $2\frac{1}{2}$ voet bereiken. Deeze is nogthans minder menschelijk, om dat de kop platter, de jukbeenderen breeder, en de kaak meer vooruitsteekende is (a).

§. I V.

(a) De wezenslijn maakt met den horizont eenen hoek van 47 graden.

§. I V.

Het bekkeneel van den jongen Neger, de 3 fig. der I. Plaat, geeft terstond eene Menschelijke gedaante te kennen: Hij was in het wisselen zijner tanden, gelijk men bij de tweede kies, en onder aan den haaktand zien kan, die, uitgevallen zijnde, den reeds opkoomenden nieuwen tand te zien geeft. Hij hadt nog niet meer dan vier kiezen aan wederzijde. Het doode lighaam van dezen Jongen ontleedde ik openlijk te Amsterdam in den Jaare 1758.

De wezenslijn MG maakte eenen hoek van 70 graden met de horizontale linie ND .

NC was : CD :: $7\frac{1}{2}$: 8. of als 31 : 32.

EC : CF :: $8\frac{1}{2}$: 5. of als 17 : 10.

De punt van het jukbeen Ω , stondt af van C den gehoorweg, dat is $N\Omega$: ΩC :: 4 : 4. of $N\Omega = \Omega C$. Het is dit uitsteekend deel, Ω . 't welk de platheid der wezens bepaalt; zoo uitmuntend aangewezen in de Penningen van *Bochus* op de IX. Plaat fig. 1 en 2.

Albert Durer, offchoon hij, in zijn Vertoog over de *Gedaante-verwisselingen der wezenslijnen*, slegts toevallig den Moor heeft afgebeeld, is de hoek van de wezenslijn nogthans als in den onzen, op 69 of 70 graden uitgekoomen, *over de Proportie &c.* bladz. 186.

De Ouden schijnen op het Characteristieke der Neger wezenslijnen vrij oplettend geweest te zijn; gelijk inzonderheid te zien is bij den Graave *Caylus Recueil d'aut.* Tom. VII. Pl. 57. fig. 1 en 2, en Pl. 81. fig. 5. mede in het V. Deel. Pl. 90. fig. 2. waarin de Profilen van Negerhoofden tot Lampen gevormd, zeer nauwkeurig waargenomen zijn.

§. V.

De 4 figuur van dezelfde Plaat, tekent het bekkeneel af van een Kalmuk. De tanden en onderkaak ontbreekende, heb ik evenredig aangevuld naar den kop van een bejaarden Neger, welks lighaam ik voorhenen ontleedde.

De wezenslijn M G maakt van gelijken 70 gr. met den gezigteinder, of horizontale lijn N D. Dan $NC : CD$ als 11 : $7\frac{1}{4}$ of als 44 : 29. en $EC : CF :: 10\frac{1}{2} : 6$. of 21 : 12. $\Omega C = 15$. En dus $N\Omega : \Omega C :: 7 : 15$.

§. V I.

Onder het groot aantal Europeaanſche hoofden, welke ik in mijn kabinet bewaare, heb ik uitgezocht, het gene op de II Plaat door de 1 figuur afgebeeld is. In deezen, gelijk in een groot getal anderen, welke ik met nauwkeurigheid gemeeten hebbe, maakte de wezenslijn M, G. eenen hoek van 80 gr. met de horizontale lijn N D, of A B.

NC was : $CD :: 7\frac{1}{2} : 7\frac{3}{4}$. als 30 : 31. $EC : CF :: 9 : 5\frac{1}{2}$. of als 18 : 11. $N\Omega : \Omega C :: 3\frac{1}{2} : 4$ of als 7 : 8.

Hieruit volgt, dat de wezenslijns hoek een *maximum* en *minimum*, dat is eene uiterſte grootheid, en kleinheid heeft in de natuur, van 70 tot 80 graaden, al wat daarboven loopt is naar konſtregels gemaakt, en al wat onder de 70 duikt geeft de gelijkheid aan Aapen, zoo als wij voorneemens zijn in het 2 *Hoofdstuk* van het III *Deel* deezer aanmerkingen aantetoonen.

§. V I I.

§. V I I.

Om duidelijk voord te gaan zal ik de wezenslinie *M G.* rechtstandig zetten in de loodlijn *H I.* hierdoor is de hoek 10 gr. grooter geworden, en alle de deelen van het ooghol, jukbeen enz. zijn vooruit gebragt naar *N M* Fig 2. van de II Plaat.

Verbeeld *U* het bekkeneel van eene weeke stoffe, en dat het achterhoofd opwaards en voorwaards geschooven wordt, zoo moet *E C* gelijkvormig grooter worden, en een gedeelte *E Y* winnen; offchoon de ooghollen, en de oogen blijven in de lijn *T, V.*

De linie *SV,* de onderkaaks schuinte aanwijzende, rijst mede in de zelfde evenredigheid, en nadert aan *D,* tot dat zij in *D* valt in de 3 fig. en 'er boven rijst in de 4 fig. alle van de II Tafel. *TX* integendeel wint juist zoo veel als *XV* verliest: Het hoofd wordt derhalven trapsgewijze korter naar maate men de wezenslijn opligt, en voorover doet vallen, tot 100 gr. 't welk het *maximum* of uiterste is, welke deeze konstlijn toelaat. In dat geval zijn de oogen, midden in de ooghollen geplaatst, wordende vlak in het midden van het hoofd, gelijk men in de IV. zien kan van deze zelfde Plaat.

Zoo draa men buiten de 100 gr. loopt, wordt het hoofd wanschappen, en verandert in een waterhoofd: Het is verwonderenswaardig dat de Oude Grieksche kunstenaars, juist dat *maximum* hebben gekoozen, terwijl de beste Romeinsche Graveerders, zich vergenoegd hebben met een hoek van 95 gr. welke in de 3 afb. dezer Plaat te zien, en niet zoo bevallig is.

Zie daar dan de twee uiterstems van de wezenslinie, van 70 tot 100 gr. van den Neger tot het verhevenst Grieksch antijk! verminder die
var

van 70, en gij verkrijgt een Orang, een Aap, indien nog meer, een Hond, en eindelijk een Vogel, een Snip, welkers faciaale lijn aan de horizontale lijn, genoegzaam evenwijdig is; dat is, de kaaken zullen beide verlengd worden, de onderste zal zijnen hoek C, V, S. langzaammerhand verliezen; en 'er zal geene plaats zijn voor tanden, 't welk de natuurlijke reden schijnt waarom de Vogels van geene tanden voorzien zijn.

Voor mijn eigen genoegen heb ik eens met kleiner maat, op een lang stuk papier deeze trapswijze verandering geschetst, 't welk eene aangename en treffende vertooning maakte, welke hier niet geplaatst kan worden, en een ieder Tekenaar voor zich zelven maaken kan.

§. V I I I.

Wanneer men acht geeft op den hoek MGS in de vier afbeeldingen van de I Plaat, zal men ligt zien, dat dezelve grooter moet worden naar maate van de oprijzing der wezenslijn GM. en daarom de grootste is in den Europeaan, 1 fig. II Tafel als GI.

Dat zij in de overige gevallen, wanneer de wezenslijn nog meer voorover valt, altoos den loop van de wezenslijn volgt, als in de 2, 3 en 4 fig. der II Tafel gezien kan worden.

De onderkaaks hoek in deeze omstandigheden agterwaards wijkende, wordt IF korter, en de hoek in V ronder, 't welk de kaaken ronder en bevalliger maakt in de Antijke wezens, gelijk hier in de 4 fig. van de II Plaat.

§. I X.

§. I X.

De oogen, die bijnaa gelijk met den bovensten rand van het ooghol staan, geraaken trapsgewijze meer binnenwaards in den Europeaan, dat is Sr, wordt grooter in de 2, 3 en 4 fig. van de II Plaat; 't welk die verhevenheid, en teffens die bevalligheid aan het gelaat der Antijke Beelden geeft, die zonder dat niet te verkrijgen is.

Het is klaarblijkelijk, wanneer men het ooghol, gelijk te voren gezegd is, even verre van de loodlinie Ms in de 2, 3 en 4 fig. der II Plaat laat blijven, en alleenlijk het voorhoofd T laat vooruitschieten, of men moet die diepte van zelve verkrijgen.

§. X.

De grootheid van den mond bepaalt zich, zoo ik mij niet bedriege, naar den afstand der haaktanden, in de menschen, gelijk in alle dieren, eenige weinige uitgezonderd; of om eigenlijk te spreken, de hoeken eindigen daar de eerste kies zijn aanvang neemt. Veele immers hebben geene haaktanden.

Bij de Aapen derhalven, bij den Orang, en bij den Neger zal de spleet der lippen, of mondhoek g⁹, (*Fig. 1, 2, 3. de onderste*) dieper oploopen, dan bij den Europeaan, om dat het vooruitsteeken der bovenkaak dien afstand vergroot. Om dezelfde reden, zal de mond in den Antijken stijf nog kleiner zijn.

§. X I.

De middellijn der ooren s, t, is in alle Menschen een weinig schuins, zoo als ik die in de 3 en 4. figuur van de IV Tafel heb afgebeeld; echter is zij nooit evenwijdig aan de wezenslijn in de Blanken. In de Negers nogthans volgt zij de wezenslijn, gelijk gezien kan worden in de *derde* figuur van de I Tafel.

In de vier figuren van de II. Tafel heb ik de middellijn der ooren rechtop geplaatst, om te beter te oordeelen over den waaren afstand van het oog tot het oor.

VIERDE HOOFDSTUK.

Aanmerkingen over het verschil van den wezenslijn en de veranderingen die 'er noodwendig uit voortvloeyen.

§. I.

IN het vorige Hoofdstuk, hebben wij alleenlijk aangetoond, welk eenen hoek de schuinsche linie MG maakt, in alle de figuren op de *eerste*, *tweede* en *derde* Platen, wanneer wij nu letten op het vooruitsteeken van den opperkaak en op den driehoek TGS fig. 3 en 4. Pl. I, zoo blijkt, dat, in een Europeaan, die triangel genoegzaam van geene aanmerkelijke grootte is, gelijk Tab. II. fig. 1. In de *2de* figuur

figuur is de driehoek geheel weg, in de fig. 3. is de hoek verminderd, dat is *minus*, en in fig. 4. is het *minus* of de vermindering nog grooter.

Gesteld nu alle de hoofden even groot en alle de neuzen uit het vlak TS tab. I, fig. 3 en 4, even verre uitgetekend, zoo volgt noodwendig, dat de neus in den Neger en Kalmuk zeer klein worde en als ingedeukt schijne.

In den Europeaan Tab. 2. fig. 1. moet de neus zich gebogcheld vertoonen en verder vooruitschieten dan de bovenlip. En in de Antieke tronie Tab. II. fig. 4. moet de neus bijnaa rechtstandig staan met het voorhoofd en weinig buiten de lip uitsteeken.

§. I I.

De onderkaak schiet zoo wel als de bovenkaak naar voren in de Zwarten, zoo Negers, Kaffers als Kalmukken, om welke redenen zij nader bij de Aapen komen dan bij onze of de antieke troniën. De lijnen m, g, S komen zeer nabij met MGS tab. I. fig. 2 en 3 overeen.

§. I I I.

De bovenkaak is in den Kalmuk zeer plat van voren, om dat het jukbeen Q, fig. 4. Tab. I. zeer lang zijnde, genoegzaam invalt met de linie T, dat is vlak over de middenste kies. In den Chinees, Otaheitiër en diergelijken staat Z boven de tusschenruimte van de derde en vierde kies naar agteren.

In den Neger is CZ merkelyk korter en valt agter de derde kies, in den Europeaan agter de vierde kies, In den Antijken kop kooft het

meerder voorwaards. Waaruit volgt dat de troniën der Antijken, gelijk van Apollo, platter moeten zijn dan die van ons, en integendeel dat die van de Afiatische en Afrikaansche Volkeren nog platter en van de Kalmukken, de allerplatste zijn moeten.

§. I V.

De afstand van N G. is veel grooter in den Kalmuk dan in den Neger, en in deezen grooter, dan in ons, integendeel is N G zeer kort in alle de Afiatische Menschen. De lippen moeten derhalven dikker en langer zijn, naar proportie, en daarom de bovenlip allerlangst en dikst in de Kalmukken, en allerkleinst in de Antijken.

§. V.

Wanneer wij letten op het nederhangen van het aangezigt, dat is op den afstand van P F of het punt daar het hoofd op gedragen wordt, tot aan de onderkaaks linie I L, in den Neger en Kalmuk, Plaat I. fig. 3 en 4, of in den Europeaan Pl. II. fig. 1. W. Van I L blijkt zeer klaar dat de kaak en kin lager schieten dan in den Europeaan. De knobbel immers, daar het hoofd in draait, P W bij den laatsten, is in dezelfde linie met de opper- en onderkaaks-tanden G Tab. I. fig. 3. waaruit volgt dat de halzen korter zijn in den Kalmuk dan in den Europeaan, of liever dat zij korter zullen schijnen, om dat de kaak of kin zoo veel lager schiet. Hoe nu deze kin lager schiet en teffens de halswervelen korter, en de schouders wegens de lengte der sleutelbeenderen, gelijk in de Orangs en in alle gebogchelde Menschen, hooger zijn,

zijn, hoe het hoofd meer in de borst zakt en hoe 'er eerder zulke Menschen zullen gevonden worden, die *Acephali* genaamd zijn, en thans gezegd worden in Guijane gevonden te worden.

§. VI.

Vermids nu het groote gat van het agterhoofdsbeen, in alle deeze voorbeelden, niet even verre van de agterhoofdslinie KL afstaat, en de *Condyl*i of knobbels aan het voorste en zijdelijksche gedeelte van dit gat zijn, zoo moet ook het Center of draajings midden-punt van het hoofd zeer verschillende zijn. Men moet derhalven ND vergelijken met een hefboom welker Center van beweging is in C, hoe nu NC grooter is, hoe de aangezigten meer voorover zullen vallen en de hals korter schijnen.

In den Kalmuk is $NC : CD :: 12\frac{1}{2} : 6 :: 2 : 1$.

In den Neger is $NC : CD :: 7\frac{1}{2} : 8\frac{1}{2} :: 15 : 17$.

(a) In den Europeaan . . . $7\frac{1}{2} : 7\frac{1}{2} :: 1 : 1$.

In de Antijken . . . $7\frac{1}{2} : 5\frac{1}{2} :: 15 : 11$.

De

(a) In den Chinees is de lengte van het hoofd of ND : EF deszelfs hoogte :: 7 : 7 dus $ND = EF$.

$NC : CD :: 4 : 3$. De lijn EF valt door het midden van de knobbels van het agterhoofd, zoo dat NW gelijk is aan WD.

NB. Schoon alle de letters bij de afbeelding van dit bekkeneel, hetwelk niet in Plaat is gebragt, op eene gelijke manier als in de koppen op de I en II Tab. zijn gezet, moet men in acht neemen, dat hier NC de afstand van N tot het oorgat C aanduidt en NW die van C tot het midden der agterhoofds knobbels.

M. D'Aubenton *Mem. sur les differences de la situation du grand trou Occipital dans*

De hoofden der Kalmukken zullen derhalven natuurlijk voorover hangen en in de schouders zakken.

Die der Negers om dat het agtergedeelte het zwaarst is agterover.

Nog meer in de Orang Outang, allermeest in de Aapen, Honden, Paarden enz.

Het hoofd der Europeaanen zal derhalven in evenwigt blijven en de hoovaardigste houding hebben.

De Antijken moeten door het aangezigt meer voorwaards hangende aftebeelden, vooral in hunne standbeelden, daarom deftiger en grootfer uitzigt aan dezelve gegeven hebben.

§. V I I.

Zederd het *eerste* opstel van deeze Verhandeling, in den Jaare 1774, verkreeg ik het geheele bekkeneel van een Chinees, welke in het best zijner Jaaren gestorven schijnt. De wezenslijn is van 75 graden, de oogholten zijn $\frac{1}{2} = 1\frac{1}{2}$ d. en hoog $\frac{2}{3}$, in den Europeaan even hoog als breed. Is het dan wel te verwonderen dat hun gezigt droefgeestig en de spleet der oogen lang zijn, zonder nodig te hebben om uitgerekt te worden. Het opperkaakbeen is zeer ondiep bij den neus GN, zij kunnen derhalven geen grooten bovenlip hebben, doch de kaak is zeer vierkant, maakende door SVW eenen hoek van 110 graden, daar die 120 bij de Europeërs en 125 bij de meeste Negers is. De onderkaak der Chineezen heeft derhalven hierdoor een zweem van de Aapen vooral van de Orangs. In

dans l'homme & dans les animaux, Mem. de l'Acad. Royale des Sciences de l'Année 1764 imprimé 1768. in 8vo. p. 935. heeft hieromtrent zeer fraaie waarneemingen en bespiegelingen.

In *Christs Colledge* te Oxford, tekende ik in Octob. 1785. het geheele Bekkeneel af van een Otaheitiër, door Kapit. *King* medegebragt, welke in allen opzigte eene groote overeenkomst hadt met het Chineefche; de wezenslijn was echter rechtstandig, 't gene bij geval zoo heeft kunnen zijn. In een bekkeneel van het Eiland Celebes, zijn dezelve merktekenen als in den Chinees.

In het bekkeneel van een man van Celebes, een Macasfaar, welke ik in mijne verzameling hebbe, zijn volmaakt dezelve eigenschappen, veel minder nogthans in dat van een Mogoller, in welken echter veel van het Afiatife is. Het is de moeite waardig eene rei te zien, als ik in mijn Cabinet hebbe, van Aapen, Orangs, Negers, van eenen Hottentot, Madagascarfche, Celebesch, Chinees, Mogoller, van een Kalmuk en van onderscheidene Europeaanen, welke alle, op een plank naast elkander geplaatst, in eens, de verscheidenheden aan den dag leggen, welke in dit en het vorige Hoofdstuk, door mij beschreeven zijn.

§. V I I I.

Om oogenblikkelijk de nutheid te zien van deze leerstelling, moet men, gelijk op de VI. Plaat fig. 1. het profil van den Neger trekken, volgens fig. 3. van de eerste Plaat, als KA, B. H. I. L. M. en langs het voorhoofd, de wezenslijn der Europeaanen FE, van 85 graden trekken, van A tot NE en O, tot die aan I fluit, zoo verkrijgt men den Europeaan.

En 2. als men den Europeaan eerst trekt, omgekeerd, den Neger.

Wanneer men met de toppen der vingers, de gestippelde lijn ABH dekt, zietmen den Europeaan en bij verwisfeling NE O dekkende, den Neger.

V I J F.

V I J F D E H O O F D S T U K .

Natuurkundige bespiegelingen over het verschil der wezenstrekken van voren te zien.

§. I.

DE derde Plaat geeft in een opslag van het oog de voornaamste verscheidenheden te zien, in den Neger, Kalmuk, Europeaan, zoo als dezelve hier vallen, en het hoofd van den Apollo Pythius, welke uit onze grondbeginzelen getrokken in het vervolg nader behandeld zal worden.

De Orang Outang in de 1 Pl. fig. 2 op zijde verbeeld, is van voren bijgevoegd, om de breedte van de kaaken MN netter te vergelijken met de breedte des hoofds PO en om de kleine tuschenruimte der oogen YZ toe te pasfen op den Kalmuk.

In den Orang is $IH : OP :: 19\frac{1}{2} : 14$.

$OP : MN :: 14 : 14$. — $MN : XW :: 14 : 10\frac{1}{2}$.

Alle de overeenkomstige deelen zijn wederom in de linie AB getekend, en de hoogtens van ieder in het bijzonder koomen overeen met die der *Profilen*, welke op de *eerste* Plaat afgeschetst zijn geworden.

§. I I.

Den Neger zullen wij hierop laten volgen Fig. 2. Tab. III. Deezes hoofd is lang of hoog als 27 : tot de grootste breedte 20, dat is $IH : OP :: 27 : 20$. Ten anderen is $OP : MN :: 20 : 18$ en $MN : XW$

$XW :: 18 : 16$. De onderkaak UV is als 12, het geheele wezen vermindert derhalven van P over M , V tot H en ON . VH blijvende naa genoeg de gedaante houden van een ovaal. De neusgaten zijn vrij wijd in vergelijk der hoogte, naamelijk EF is tot $DC :: 2 : 3$. waar uit noodwendig volgt dat de lellen altoos op de voorkaak, nevens de neusgaten liggen, en dat de neus breed zijn moet.

De afstand der ooghollen YZ is als 3, de oogen staan derhalven veel digter bijeen dan de neus breed is, de lellen immers, ter zijde van EF liggende, zullen de breedte hebben, ten minsten als 4.

De ooghollen in deezen Neger waren zeer groot, dat is $KL = 6$. zoo dat deeze vrij groote oogen konde hebben, in anderen heb ik de ooghollen kleiner gevonden, ook in de Chineesen, evenwel is hieromtrent meestentijds een groot verschil in de Europeaansche hoofden.

Als ik uit het begin der kleine neusbeenderen C . over de breedte van den neus EF linien trok tot op ZR , besloot dezelve, in zich, de vier snijtanden, met de oog- of bovenhoek-tanden; vermids de mond, in allen, Menschen en Dieren, gelijk wij reeds gezegd hebben, de hoektanden bedekt, zoo bepaalt ZR noodwendig de breedte van den mond.

Hoe nu ZR grooter is in vergelijk van UV , hoe de mond mismaakter schijnen zal, ZR is omtrent als 8 en UV als 12.

De Negers hebben kleine ooren, maar om dat de mamwijze uitsteekzelen even breed zijn als MN , staan ze verre van het hoofd af gelijk ze bij allen gevonden worden.

§. III.

De Kalmuk heeft eene gansch andere gedaante.

De hoogte IH : OP :: 16 : 10 :: 32 : 20.

OP : MN :: 20 : 24.

MN : XW :: 24 : 19.

De onderkaak UV is als 8 of 16.

Het wezen heeft derhalven de gedaante van eene ruit, is smal en puntig op den kruin, wordt breeder in OP en allerbreedst in NM, van daar loopt de kaak schielijk smal toe tot UV, gelijk reeds door *La Loubiere* is opgemerkt, § 5. *Cap. I.* van dit Deel.

De neusgaten zijn als $2\frac{1}{2}$ dat is EF, en de opening is $3\frac{1}{2}$ bijnaa, zoo dat de lellen niet zeer breed zijn kunnen, maar de openingen moeten zeer zichtbaar zijn, gelijk uit de vergelijking van het wezen met het bekkeneel Tab. I. fig. 4. gezien kan worden.

De afstand der ooghollen YZ is als Z, de oogen staan dus zeer dicht bijeen, digter dan in den Neger, want de lellen, in beiden gelijk gesteld, zijn ze als 9, 't gene een zeer groot verschil is.

De ooghollen, dat is KL = b, de oogen zijn in vergelijk van IH of MN zeer klein, en om dat de ronde spier altoos ligt, over het jukbeen, moet de spleet langwerpig zijn en voornaamelijk zoo schijnen, om dat de plooi in den kleinen hoek de spleet als vergroot. In den kop van den Chinees zijn de ooghollen veel breeder dan hoog, zij hebben dus lange oogen.

De triangel CZR, op dezelfde wijze als in den Neger getrokken, bevat ZR = $3\frac{2}{3}$ dat is, de vier snijtanden en de helft der hoektanden, de andere helft moet 'er derhalven bij gedaan worden: zoo wordt de mond = $4\frac{2}{3}$ of omtrent 5.

Vermids de jukbeenderen zoo merkelyk breeder zijn dan het hoofd, dat is MN. $OP :: 12 : 10$. zoo verschuilen zich de ooren van voren, even als in de Aapen, en voornaamelyk in de 1 fig. van Tab. III, welke eene groote overeenkoomst heeft met den Kalmuk, zoo in opzichte van de naauwte tusfchen de ooghollen, als breedte van kaaken en platheid van het wezen.

§. I V.

Het is gantsch anders gesteld met de evenredigheden van de hendaagfche Europeaanen, en wel inzonderheid met onze wezens, want $IH : PO :: 29 : 23$.

$$PO :: MN : 23 : 20.$$

$$MN : WX :: 20 : 17.$$

$$MN : UV :: 20 : 13.$$

Ons wezen maakt derhalven een eirond, het welk korter is naar de breedte, dan dat der Negeren.

De neusgaten EF gelijk Z, even wijd als YZ. onze oogen staan derhalven wijder van een, en om dat de ooghollen $KL = 3$ zijn, konnen wij vrij groote oogen hebben. Evenwel komen de lellen aan den neus breeder uit te staan, dan de tusfchenwijdte der oogen.

De ooren zijn platter tegen het hoofd, naar maate dat OP wijder is dan MN, 't welk door het gene omtrent de Zwarten en Kalmukken gezegd is, te klarer blijkt.

De driehoek CZR langbeeniger zijnde en de afstand van den neus tot den mond CG langer zijnde, zoo wordt de mond ZR, om dat EF in den Neger gelijk is aan EF alhier, merkelyk minder, dat is 3. De mond ZR is derhalven tot UV $:: 6 : 13$.

§. V.

De Antijken hebben de hoofden, gelijk naderhand duidelijker getoond zal worden, door het voorover laten vallen van de wezenslinie MG fig. 3. Pl. II. hooger gekreegen boven den kruin, ter lengte van $YE = MH$. hier door is IH in de 5 fig. Tab. III, schoon uit hetzelfde hoofd als fig. 4. gevormd, grooter of hooger, dat is $:: 33$, zij hebben $MN = PO$ genomen, dat is het agterhoofd minder breed gemaakt, de kaak smaller, en de oogen wijder van een.

Zoo dat $IH : PO :: 33 : 20$.

$MN : WX :: 20 : 17$.

$MN : UV :: 20 : 16$.

Het aangezigt maakt derhalven een veel langwerpiger ovaal.

Zij hebben OP gedeeld in 4 gelijke deelen, en zulk een deel genomen voor het oog, en de afstand tusfchen beiden in $\frac{1}{4} PO = 3 = YZ$. daar die flegts 2 was in het Moderne hoofd.

De neusgaten even wijd als in ons blijvende, worden de tellen zoo breed als YZ , de afstand der oogen en als de mond ZR .

De neus meerder voorover hangende, gelijk in de II Pl. fig. 4, wordt die zoo veel langer als Th : en daardoor de bovenlip korter.

De oogen staan door het voorover hellen van de wezenslijn dieper binnen het voorhoofd, en de middellijn, die door de ooghoeken heen loopt OP snijft IH in d in twee gelijke deelen. Doch dit gebeurt niet, dan wanneer MG fig. 4. Tab. 2. met AB eenen hoek maakt van 100 graden, het *maximum*, het uiterfte der vooroverhelling van die linie.

ZESDE HOOFDSTUK.

Natuurkundige uitlegging van alle de verschillende trekken in de wezens van onderscheidene Volkeren.

§. I.

W IJ hebben reeds, in het *tweede Hoofdstuk*, alle de oorzaken, zoo door de Ouden als hedendaagsche Schrijvers voorgesteld, opgegeeven, en onze gedagten gevoegd bij die van den schranderen *Buffon*, dat het *Climaat*, daarin de *Luchtfreek*, het voedzel en zeden begrijpende, alleen in staat was om aan het gebeente, en derhalven ook noodzaakelijk, aan de zagte deelen, eene bijzondere en eigenaartige gedaante te geeven; Wanneer wij hier bijvoegen, dat verscheidene ziekzens, aan zommige Landen eigen, hiertoe medewerken, zullen wij ons niet verwonderen moeten, dat, gelijk in de *Planten*, *Vogels* en *Dieren*, van denzelfden aard, in onderscheidene *Landstreeken*, veel verschil gevonden wordt, ook in de *Menschen* iets diergelijks plaats hebbe.

§. II.

Wij vleijen ons zeer klaar aangetoond te hebben, dat in de *Negeren* de bovenkaak merkelyk uitgroeit, en dat daar door de linie *M G* agter overhelt en eenen hoek van 70 graden uitmaakt fig. 3 en 4, *Tab. I.* Het is derhalven, *Natuurkundig* gesprooken, zeer zeker, dat ook de tanden schuins naar voren staan moeten, en dat, zullen deeze gedekt worden, de lip, inzonderheid de bovenste, lang, dik

en groot vereischt wordt. De onderlip om dezelfde reden moet de bovenlip volgen. De neus uit de linie TS, Tab. I. fig. 3. even verre uitgroeiende, moet door het vooruitsteeken der bovenlip noodwendig ingedrukt schijnen, zonder dat daar toe Konst vereischt wordt, of de Ouders of Vroedvrouwen nodig hebben, denzelve, met geweld, intedrukken of de lippen uitterekken.

De breedheid der neusgaten in het beengestel, vereischen van gelijken eenen breeden neus, en maaken dien noodzaakelijk, om dat de lellen buitenwaards geplaatst zijnde, van binnen met de beenige gaten overeenstemmen moeten. Waarom hebben dan de Wijsgeeren, waarom de Reizigers, die zich zoo greetig met gemeene spreukjes laten paaijen, ons niet teffens verzekerd, dat de Negeren, de neuzen zijdelings uitbonden? De schok tegens den rug van de Moeder kan ten anderen den kraakbeenen neus wel een weinig plat drukken, maar de gaten niet zijdelings en regelmatig verwijderen.

De platheid van het wezen hangt af van het vooruitgroeijen van het jukbeen, van CQ Tab. I. en Tab. II., en hieruit volgt klaarblijkelijk, dat de wezens der Oostersche Volkeren niet platgedrukt worden, maar uit eene natuurlijke oorzaak plat zijn; vooral wanneer ze met de onze vergeleeken worden.

Wij hebben teffens aangeduid, dat in de Negeren het agterhoofd zwaarer is dan het voorhoofd, dat is dat CDE. Tab. I. fig. 3, meer zwaarte heeft dan E. T. G. S. P. C. De Negeren gooijen derhalven, om het evenwicht te bewaaren, het hoofd agterwaards over, voornamelijk de jongens, 't welk niet geschieden kan, of zij moeten teffens de lendenen inwaards buigen, en derhalven den buik voorover zetten.

Hierbij kooimt, dat zij bijzondere smalle heupen, dat is, een nauw
bek-

bekken hebben, zoodanig, dat de breedte tot de diepte is :: 9 : 7, daar die anders gevonden worden in de bestgestelde Mans scele-ten :: 11 : 7. Indien nu de Negers, gelijk wij meestal van hun, als slaaven vorderen, in hunne kindsheid tot zwaar werk gedwongen worden, moeten de kniën binnenwaards of buitenwaards buigen en zij kromme beenen krijgen; meer andere oorzaaken kunnen hier bijkoo- men, die wij niet uitleggen willen, om dat wij geen voornemen heb- ben, om het geheele lighaam nauwkeurig te beschrijven.

Het is genoeg, aangetoond te hebben, dat de Konst hier niet meer toe doet, als aan de kleur of gekroesdheid van het hair, en dat de Natuur alleen, alle deeze verschillende trekken te wege brengt.

§. I I I.

De Kalmukken, Chincefen, Siammers, moeten om de bovengemel- de redenen een plat wezen hebben, een kleinen neus, welkers ga- ten wijd open staande, kunnen gezien worden, hunne lippen moeten naar evenredigheid der opperkaaks-breedte grooter of kleiner zijn, dan die van de Negers.

Laat ons eens toestemmen, dat zij, gelijk de Oude Grieksche Schrij- vers willen, met plankjes de zijden van het hoofd plat drukken; waar- om is dan de zijde van het hoofd niet vlak? waarom steeken de juk- beenderen zoo sterk uit, daar die van gelijken ingedrukt moesten zijn? hoe komt het dat de tusschenwijdte, tusschen de oogholten zoo klein is? geschiedt dit door zamendrukking, zoo zou de geheele op- per-kaak teffens zijdelings platter zijn, daar die veel breeder is dan in andere Volkeren.

Ver-

Vermids CZ fig. 4. Tab. I, zoo lang en het agterhoofd CDE zeer klein is, in vergelyk van ETGSC, zoo moet het hoofd voorover hangen, en zij eenen krommen rug hebben, op eene tegenovergestelde wijze van de Negers. De hoofden moeten in de schouders wegduiken, even als bij de Orangs Outangs en verscheidene andere Aapen.

De hoofden der Kalmukken zijn merkelyk grooter dan de onzen, hun lighaam integendeel is kleiner van gestalte, zij konnen derhalven niet geheel rechtop gaan, en hunne kniën moeten een weinig vooruit staan, even als bij ons, wanneer wij eene zwaarte op het hoofd draagen. Dit alles moet hunne gestalte onaangenaam maaken in onze oogen, die gewend zijn lange Menschen te zien, die zeven of agtmaal de lengte hunner hoofden hebben, daar deeze, de Lappen, de Brasilianen, en eenige andere Volkeren, nauwliks 6 hoofden lang zijn. Het grootste getal van deeze Menschen zit op den grond neder, zonder ooit stoelen te gebruiken, waardoor zij noodzakelyk meer bukkende gaan en korter niet alleen, maar teffens leelijker, schijnen.

§. I V.

De Europeaanen, om dat de kaak agterwaards staat, gelijk blijkt uit de linie MG, Tab. II. fig. 1, maakende met den gezigteinder of AB 80 graden, hebben een langen neus. Zouden wij het niet zeer belagchelyk vinden, wanneer een Neger of Kalmuksche Reiziger of Wijsgeer, onze wezensgedaanten willende beschrijven, gelijk wij de hunne doen, stellender wijze verzekerde, dat onze Vrouwen, Bakers of Minnen, den kinderen alle dagen bij den neus trekken, om die lengte te verkrijgen? Wij hebben dan genoegzaam aangetoond, dat
geene

geene van deeze gedaante-veranderingen van Konst afhangen, maar van den bijzonderen invloed, welken de verschillende luchtstreeken, het voedsel en de zeden of gewoonten, op ons lighaam hebben.

In Nederland zien wij, dat de hoofden zeer breed zijn, inzonderheid van agteren, dat is OP Tab. III. fig. 4. hetwelk meest schijnt aftehangen van de zwakheid van het beengestel, in de Kinderen. De voorhoofden staan hierdoor ook zeer dikwerf rechter op en zijn plat en breed, latende het onderwezen zeer smal en teder.

Over het geheel hebben wij, in ons Land, smalle kaaken, dat is MN en TS zijn bijzonder smal in de Noorderlijk woonende Franschen en Schotten, het zoude ongerijmd zijn, dit van indrukking te willen afleiden. De Italiaanen, de Franschen, die in het Zuiderdeel woonen, en zommige der Duitschers hebben nog de overblijfsels van het Oosten, dat is breeder en platter aangezigten.

Onze Mannen en Vrouwen hebben, naar evenredigheid, breede heupen, en gaan daarom waggelend, althans minder vaardig dan die smalle heupen hebben. De Antijken volgden in de bepaaling deezer proportien het character van het beeld, in den Hercules van Farnese, is de breedte tot de diepte als $12 : 8\frac{1}{2}$, in den Apollo Pythius als $9 : 7$. In den Antinous als $10 : 8\frac{1}{2}$. *Alb. Durer* bepaalt deeze als $9 : 5$.

In onze Vrouwen is gemeenlijk de proportie als $12 : 7$. en echter hebben de Grieken in de Venus de Medicis, dezelve gesteld :: $11\frac{1}{2} : 8\frac{1}{2}$, dat is, zij hebben de lighaamen smaller, dikker en ronder gemaakt.

Even zoo weinig als de Konst ons gekruld of sluik hair, dikke of dunne beenen, groote of kleine hoofden doet hebben, even zoo weinig heeft de Konst invloed op de gedaanten der vreemde Natiën,

waarmede wij genoegzaam meenen betoogd te hebben, dat alle die redenen verdicht, onwaar en teffens ongerijmd zijn.

§. V.

Wil men hier van te meer overtuigd zijn, zoo laat het aangezicht van een Neger in profil gegeven zijn, gelijk in Tab. VI. fig. 1. Trek de parallelen AC en B·D en de verticaale CK, haal uit E, D eene linie FE, een hoek FED maakende van 85 graden. Schets 'er in den mond a, E, zoo ziet men allerklaarst, dat niet de neus ingedrukt is bij den Neger, maar dat alleen de kaak te veel uitgezet is. Op dezelfde wijze kan men een Europeaan in een Neger transformeeren, en zoo vervolgens; waaruit ligt is afteneemen, dat wij even min de neuzen onzer kinderen uitrekken, als zij de hunnen indrukken, gelijk blijkt uit deeze figuur.

T W E E D E D E E L.

E E R S T E H O O F D S T U K.

*Over de gedaanten van Kinderhoofden, gezien van
ter zijde.*

§. I.

IN het *derde Hoofdstuk* van het *eerste Deel*, is de manier verklaard, op welke de Profilen van de eerste Plaat gemaakt zijn, kortelijkerhalven behoef ik 'er slegts bijtevoegen, dat ook de *vierde Plaat*, met hetzelfde raam en met evenveel nauwkeurigheid, is getekend.

Het groote verschil tusschen de hoofden van een Nieuwgebooren kind, en een kind van een Jaar, heeft mij de afbeelding van de *eerste* en *tweede* figuur doen verkiezen. De *derde* is het bekkeneel van een zeer welgemaakt voljaarg Man, welke reeds te voren tot de I figuur van de II Plaat gediend heeft. De *vierde* is van eene Oude geheel tandelooze Vrouwe, om des te duidelijker het waare verschil aan te duiden.

§. I I.

In het eerstgebooren Kinderhoofd fig. I. Tab. IV. kan men het harsfenvat OGVZ als een dwars ovaal aanmerken, aan welks voor-

ste kant van onderen de kaaken gehecht zijn. Deeze gedaante is niet zoo standvastig van 'er niet zomtjids een weinig van af te wijken, evenwel verschilt zij niet aanmerkelijk. De onderkin en voorhoofd zijn in dezelfde rechtstandige linie AD.

In het éénjaurig Kind, is het voorhoofd reeds buiten de linie AD en het agterhoofd merkelyk nedergedaald, ook zijn beide de kaaken QD merkelyk uitgegroeid. ZD was $= \frac{1}{4}$ in het eerstgeboorene, doch in dit zijn ze veel meerder dan een $\frac{1}{4}$.

§. III.

Het ooghol GH is in fig. 1. gelijk aan $\frac{1}{3}$ AD en iets grooter in het éénjaurig kind, het ooghol is mede $\frac{1}{3}$ van het bejaarde hoofd, dan dit wordt veroorzaakt door de uitgroeiing der kaaken en neus WD; op zich zelve is het ooghol merkelyk grooter dan in de kindsche jaaren, waaruit volgt dat de ooghollen eene evenredigheid houden, ofschoon de ooghollen zelve, in de kinderen, naar proportie, grooter zijn.

§. IV.

Nieuwgeboorene kinderen, zonder tanden gebooren wordende, hebben de opperkaak ZR zeer ondiep, als het een jaar oud geworden is, groeit het deel bijna eens zoo groot. In den bejaarden staat is de bovenkaak, de tanden uitgezonderd, 3 maal en met de tanden 4 maal zoo groot, meerder of minder naar de sterkte en bijzonderen aart van het Mensch.

De bovenkaak zet zich ook voorwaards uit, doch langzaam, de
vijf

vijf kiezen vinden eerst plaats, als wij omtrent 20 jaaren oud zijn. ZD is $= 1\frac{1}{2}$ van AD of $\frac{2}{3}$. — In het kind slegts $\frac{1}{2}$ fig. 1. in fig. 2 $\frac{2}{3}$

§. V.

De onderkaak ondergaat omtrent dezelfde verandering, TK wordt niet alleen grooter, maar de punt of hoek K schiet ook agterwaards, zoo dat die bijna rechthoekig kooft onder den knobbel T. althans in de Chineesen en andere Oosterfche Volkeren.

De kin schiet onderwijlen geheel naar voren, gelijk best blijkt uit de vergelijking van de *derde* met de *twee* voorgaande figuren. Zij is immers nu wel $\frac{1}{2}$ voor de wezenslijn in W, daar zij in een rechtstandige lijn gevonden wordt in de 1 fig. Tand en kiezen in beide kaaken genoegzaam gelijktijdig uitgroeijende, vormen zij zich naar elkander, zoo evenwel dat de onderste tanden binnen de bovenste blijven in welgemaakte hoofden.

De korte afstand van ZH, dat is van de kaaken en neusbeen tot het jukbeen, maakt, dat alle kinderen een plat aangezigt hebben, 't gene door *Flamingo*, *Quesnoi* inzonderheid best in acht genoomen is geworden. De Ouden hebben de onderkaaken bij de kinderen altoos te lang gemaakt, en zijn daarom niet geslaagd in het bevallige van dien ouderdom.

§. VI.

De neus kan tweeledig aangemerkt worden. Het gedeelte van den wortel of kneep W, welke naar O en G de voorhoofds-holligheden genoemd worden, en de neus zelve WQ fig. 2 en 3.

H 3

De

De Nieuwgebooren kinderen hebben nog in het geheel geene holte boven den neus en ooghollen WG , en hebben daarom een plat voorhoofd, dat is het voorhoofd O steekt uit voorbij W , daar in bejaarden dit gedeelte W verre voorbij O vooruit steekt en nog veel meerder in den ouderdom gelijk in fig. 4. Om die zelfde redenen zinkt bij de Negers de neus als dieper in, of liever schijnt in bejaarden dieper ingedrukt, dan in de jonge Negers.

De neus zelf is in de kinderen klein en maakt omtrent $\frac{1}{3}$ uit van AD , daar dezelve $\frac{1}{4}$ is in een bejaard Mensch, ook wordt zij naar evenredigheid breeder.

§. V I I.

Het hoofd der Nieuwgeboorenen is langer dan hoog als $DC : DF = AD$. In zommige kleine kinderen is dit verschil aanmerkelijk grooter, gelijk in fig. 2 DC , daaromtrent $\frac{1}{3}$ langer is dan DF . Dan die lengte schijnt meest eigen aan onze Nederlandsche kinderhoofden, gelijk reeds door *Vesalius* (a) is opgemerkt. Wij hebben reeds gezegd dat in de Antijken het agterhoofd kleiner wordt, om dat de wezens linie voorovervallende genoomen wordt. *J. de Wit* evenwel, schoon zeer beroemd, door zijne geschilderde kindertjes, heeft daar niet op gelet, maar heeft de agterhoofden verkort, en den kruin doen oprijzen. Dit zelfde zal dan ook waar zijn in de kinderen, en is zeer wel in acht genoomen door *Quesnoi*, gelijk wij bij de ontvouwing der 4 fig. van de V Tafel zien zullen.

Het Center of middenpunt van draaijing U is niet in het midden, maar voorwaards, 't welk de reden is, waarom de hoofden van onze kin-

(a) *Lib. I. Cap. V. 5.*

kinderen zoo ligt voor, en nog meerder agterover vallen. Zoo draa-
men de linie AD doet voorover hellen, verandert dit middenpunt,
en de hoofden een weinig voorover vallende, verkrijgen daardoor meer-
der bevalligheid. *Alb. Durer* p. 64. heeft de wezenslijn in de kin-
deren op 95 gr. voorover doen vallen even als in onze derde figuur,
Quesnoy en *J. de Wit* meestal tot 100. In welk geval de hoogte
vergroot moet worden, zoo dat UW gelijk worde aan ST. fig. 3.
Tab. V.

§. V I I I.

De gehoorweg groeit in de kinderen mede merkelyk uit, ook het
mamwijs uitsteekzel agter het oor y. In de jonge kinderen wordt het
beginzel boven de knobbel U gevonden en is genoegzaam onzichtbaar,
daar het in eenen bejaarden, gelijk fig. 3 en 4. Tab. IV. zeer ver-
groot nederwaards zinkt, in Y. In de Mannen nogthans sterker dan
in de Vrouwen, die over het geheel de uitsteekfels van het gebeente-
teederer hebben.

T W E E D E H O O F D S T U K.

Over de gedaante van het hoofd eens bejaarden.

§. I.

DEEZE gedaante is reeds zeer breedvoerig beschreeven in het
derde Hoofdstuk van de eerste Afdeeling, alleen dient aangemerkt te
wor-

worden, dat de uitgroeiende neus-beenderen L langzaamerhand eene verhevenheid geeven aan den neus, die door ons de bogchel genoemd, aan zommige eene groote bevalligheid geeft. Het is deeze verhevenheid, die bij de Negers en Afiatische Volkeren gemist wordt, en welke de Grieken vermijd hebben, en ook moesten vermijden, om dat zij de voorlijnen der neuzen genoegzaam rechtstandig maakende geen en bogchel konden geeven aan den neus, zonder teffens eene groote wanschikkelijkheid te veroorzaaken.

§. I I.

Het voorgedeelte, van den neus tot het jukbeen ZV, in ons langer zijnde dan in alle andere Natiën, maakt dat de neus waarlijk nog langer gelijk, dan zij in de daad is, voornaamelijk bij maagere Menschen. En daarenboven dat onze wezens niet zoo plat zijn; onze neusgaten zijn altoos bijnaa zichtbaar, om dat de *basis* van den neus h, i. horizontaal, dat is gelijkwijdig aan den grond staat.

§. I I I.

Het vooruitstaan van onze tanden, maakt, dat meestentijds onze mond een weinig vooruitsteekt en de kin agteruit schijnt te wijken, al het overige is van zelve kennelijk uit het voorgaande en uit de afbeelding.

DERDE HOOFDSTUK.

De gedaante van Stok-Ouden.

§. I.

IN de meeste Oude Menschen van ons Land heb ik mij verbeeld waargenoomen te hebben, dat de Vrouwen eerder alle haare tanden verliezen dan de Mannen. De Mannen evenwel verliezen dezelve, in welk geval deeze 4de afbeelding op beiden toepasselijk is.

Niet alleen verliest men de tanden en kiezen, maar teffens den dikken rand met alle de kassen daar ze met de wortels in gevat zijn geweest: het gehemelte van den mond, eerst diep inwaards als een gewelf geboogen, wordt geheel vlak. De onderkaak verliest om dezelfde reden, het verlies der tanden en derzelve kassen naamelijk, zijne hoogte. De diepte van den mond vermindert hierdoor zoodanig, dat de tong nauwlijks langer in denzelfden gevat kan worden.

De tong nu hierdoor naar het gehemelte van den mond, met het tongeben naaderende, staat niet langer met den wortel krom in den mond, maar steekt 'er verre uit, zoo draa oude lieden dien een weinig voorwaards bewegen willen. De tong gelijkent dan veel langer, zoo als zij ook waarlijk is, om dat zij in eene rechter lijn staat.

§. II.

De neus, welks steunpunt bij ZR geheel weg is, wordt krom nederwaards geboogen, en hangt genoegzaam over den mond henen.

De voorhoofds-holtens W worden van binnen holler en puilen meerder voorwaards uit, waardoor ook de plooi of de kneep dieper en dus zichtbarer wordt.

§. III.

De geheele opperkaak wordt holler en het voorgedeelte ZR 't gene in den volwasfenen vooruitftond, wijkt nu agterwaards, om welke reden de bovenlip nu binnen in den mond valt, en den neus grooter doet fchijnen, dan hij waarlijk is of geweest is, in den middenftand van jaaren.

§. IV.

De onderkaak die van buiten om, dezelfde gedaante TKX behouden heeft, wordt nu wegens het verlies der tanden en kiezen met derzelve kaffen door haare fpiere zoo hoogwaards opgetrokken tot dat de kevels op elkanderen fluiten: het punt D fchiet derhalven voorbij de linie ZD tot in X.

De afstand van de kin tot den neus wordt $\frac{1}{2}$ deel van het geheele hoofd korter: De neus en kin fchijnen nu elkanderen te raaken. Eene omftandigheid, die van de meeste Schilders, zelfs van *Rubbens* en van *de Wit* (a) geheel en al verwaarloofd is geworden. *Blemaard* volgde de natuur, maar hadt geen doorzigt in haare werking. *Lairesse*, *P. Testa*, en de groote *Raphaël* hebben 'er zeer zorgvuldig op gelet. De beroemde *J. B. Greuze*, Fransch Schilder, heeft 'er geen denkbeeld van gehad, gelijk blijkt in de anderzints fraaie
 Plaat,

(a) Tek. Boek, Tab. XI. 3 fig. van boven.

Plaat, *Retour sive soi même*, verbeeldende eene leezen-
de Oude
Vrouwe.

§. V.

Zoo draa de onderkaak oprijst tot $\frac{1}{2}$ gelijk wij getoond hebben, zoo wordt de hoek van den mond nederwaards getrokken, en de dunne velspieren van den hals worden zeer zigbaar als koorden gespannen.

§. VI.

De rimpels van het aangezigt vertoonen zich altoos dwarsdraads tegens den loop der spier-vezelen: op het voorhoofd derhalven dwars, om de oogen, en mond straalswijze, en aan den hals mede dwars, genoegzaam evenwijdig aan het beloop van den onderkaak XKT. Uit de vergelijking evenwel van het bekkeneel met het aangevuld wezen 'er onder, ziet men duidelijk, dat niet de rimpels, maar de verandering in het beengestel, het kenmerk geeven van Ouderdom.

§. VII.

Om eene proeve te neemen van de nuttigheid deezer aanmerkingen, zoo teken het hoofd van de II Tafel fig. 1. van ter zijden, G.H.D.C. 4 K. met het oor, gelijk op de VI Plaat in de II figuur gezien wordt.

Voeg boven den neus de meerdere holte G, g. h. Neem de boventanden weg, zoo rijst de mond DE, tot d, e. Trek vervolgens uit N de wezenslijn langs g, h, O, P: zet vervolgens den eenen

punt van den pasfer in het draaipunt van den onderkaak A en trek met AC de linie Cc tot die de wezenslijn snijdt in O.

En van gelijken de lijn Bb uit A'; voltooi de kin en doe de onderlip sluiten tegens e, d. zoo zal deze Jonge in een Oudmans kop veranderd zijn. Ook moet het oor M naar m gebragt worden.

Het is ondertusfchen waardig aantemerken, dat de ooren in de Oude lieden mede ruim van vel wordende zich verlengen, al hetwelke ik niet te gelijk in deeze afbeelding heb konnen aanduiden.

§. V I I I.

Men kan op dezelfde wijze dit werkftuk omkeeren en van het Oude hoofd een van een Jong Man maaken. In de figuur behoeft men slechts, met de vingers, de gestipte liniën te dekken om het Oude, of de volle linie, om het Jonge Mans hoofd bij verwisfeling gewaar te worden.

V I E R D E H O O F D S T U K.

Gedaante van Kinderhoofden van voren.

§. I.

Op de V Plaat vindt men dezelfde Kinderhoofden van voren, in de 1 en 2 fig. afgebeeld, die in de II Plaat zijdelings opgegeeven zijn, en van welks proportiën wij reeds gehandeld hebben, in het 1 Hoofdstuk van het II Deel.

De

§. I I.

De oogen zijn in Nieuwgebooren kinderen zeer groot fig. 1, om de ooghollen, en staan vrij wijd van een, digter evenwel, dan dat nog een oog tusfchen in, plaats zoude kunnen vinden.

Neus en mond zijn van zelve, zichtbaar. Dan, dit hoofd, ofschoon de meesten in ons Land, die gedaante hebben, is zeer plat, om dat het agterhoofd MM zeer breed is. De deelen van het wezen koomen over het geheel in evenredigheid met de algemeene kinderhoofden overeen.

§. I I I.

Het eenjaurig kind fig. 2. heeft de oogen nog aanmerkelijk groot, het onderwezen langer, het voorhoofd hooger en MM wegens zwakheid in het gestel, bij uitstek breed, onderwijlen gevoelt men ligtelijk dat geene van die beide wezens eenige bevalligheid hebben.

In het kind van een Jaar is de hoogte van het hoofd tot de breedte naast de ooghollen $AB : KK :: 20 : 12.$

$$AB : MM :: 20 : 19.$$

$$AB : RR :: 40 : 19.$$

de breedte $MM : KK :: 19 : 12.$ $PO = \frac{1}{4}$, derhalven is 4 maal $PO = 5.$ een minder als $KK.$ indien men, gelijk natuurlijk is, de oogen grooter stelt dan $PO.$ dat is als $1\frac{1}{2}$, dat is $4 \times PO = 6.$ De oogen moeten nog al grooter zijn, zoo dat $\frac{1}{3} KK =$ is aan de afstand der oogen, en de oogen zelve $= Z.$ $KM + KM$ is dus gelijk aan $3\frac{1}{2}$, welke breedte te groot is in welgemaakte hoofden, dog dit was door

Engelsche ziekte aangedaan, in welk geval, de hoofden der kinderen altoos breeder uitgroeijen.

Een bewijs van 't gene de Graaf *de Buffon* reeds opgemerkt heeft, dat niet alleen de Luchstreeken, maar ook de Landziektens de uiterlijke gedaantens der Menschen veranderen!

§ I V.

In de *derde* en *vierde* afbeelding, heb ik even, als in de bejaarde hoofden, de wezenslijn SZ voorover laten vallen van 95 tot 100 graden: om de inwardsche plaatsing van de kin te vinden, heb ik ZD gelijk genoomen aan UW. het hoofd wint dus in de hoogte $UW = ST$. en wordt evenveel korter.

Volgens deeze bepaaing heb ik mede het aangezigt van voren fig. 5. getekend, dan wordt $AB = II$ en AG gedeeld in 2 deelen AD, DG, geeft de breedte ZDF welke is de midden-propoortie tuschen MM en KK fig. 2. (a).

Het hoofd is dan breed 4 oogen, gelijk het behoort te zijn, en moet nimmer de breedte hebben van 5, gelijk *de Wit* de Kinderhoofden verbeeld heeft Tab. X. en voor hem *Alb. Durer*, welken alle gevolgd zijn. *A. van Dyk* heeft 5 oogen gegeven aan het Beeld van den Zaligmaker, nog een Kind zijnde.

De Kinderhoofden van *Quesnoi* koomen volmaakt overeen met deeze schikking, doch de ooghollen moeten in profil uit de rechte linie AE getrokken worden, anders puilen ze al te veel uit, hetwelk geene bevalligheid geeft.

D E R-

(a) De fig. 5. is niet nauwkeurig, want AC is te hoog en DF wat te smal.

 D E R D E D E E L.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Over het ſchoone, en inzonderheid der wezens.

§. I.

O N D E R alle bepaalingen is 'er geene moeilijker dan die van het ſchoone. *Horatius*, die zoo uitmuntend wel gehandeld heeft over het ſchoone, zoo als het in *Verſen* voegt, ſpreekt 'er altoos van bij vergelijking, en nimmer onmiddelijk. *Despreaux* en *Pels* hebben die voortreffelijke *Leſen* in het *Franch* en *Hollandsch* overgebracht, en beſchreeven, maar teffens altoos de ſchoonheid van den ſtjl en van *Dichtkonſt*, met de ſchoonheid in de *Schilderkonſt* opgehelderd, gelijk de *Schilders* hunne konſt met de *Dichtkonſt*, in klaarer daglicht getracht hebben te ſtellen. Beide, *Romeinen* en *hedendaagsche*, raaden wel dat men de *Ouden* ten voorbeeld zal neemen; doch geene koomen mij voor, het ſchoone op zich zelve bepaald te hebben. *Longinus* behaagt mij ondertuſſchen beter, om dat hij op eene geregelder manier over het ſchoone en het verhevene gehandeld, en zijne leerſtellingen met duidelijker voorbeelden heeft opgehelderd.

In het afgetrokkene hebben *Crouſas*, *Hutcheſon* en *Pater André* over het ſchoone gehandeld; dat van *Hutcheſon*, is zeer verheven,

en

en dat van P. *André* zeer leerzaam. *Formey* heeft voor het werk van P. *André* eene uitmuntende Voorrede geplaatst. Allen verdeelen het schoone zeer wel; allen geeven oordeelkundige aanmerkingen over het schoone, welke zeer gezond en prijslijk zijn, doch geene leeren op eene stellige wijze, *dat iets*, 't welk eigenlijk het schoone uitmaakt, in Beelden of Gebouwen, en zoo 'er al iets van gezegd wordt, is het bij vergelijking of bij overbrenging. Men behoort in alle afbeeldingen, niet alleen van geschiedenisfen, landschappen, zecën, maar in enkele groepen, zelfs enkele beelden, het dichtkundige te onderscheiden van het natuurlijke en werktuiglijke schoon, het *Poëtische* van het *Physique*, het eerste heeft met de dichtkunst dezelfde regels, het tweede betreft de gedaante der dingen, welker schoon niet ligt bepaald kan worden, gelijk wij betoogen zullen in eene afzonderlijke *Verhandeling over het gedaanteschoon*. Het werktuiglijke schoon kan niet dan door beoefening gekend worden.

De Wijsgeeren zijn verder gegaan en hebben onderzocht, wat in ons het gevoel van het schoone deed werkzaam zijn, en wat ons het schoone deed kiezen, en hebben wel zeer diepzinnig, maar niet voldoende, over het denkbeeld van *schoon* geredeneerd. De beroemde *Edm. Burke*, heeft in zijne fraaie *Verhandeling*, over het *sublime* zeer duidelijk getoond, dat al wat in ons schrik of verwondering werkt het eigentlijke schoon, zoo wel in de Natuur als Kunst is; doch dat schoon in geenen deele zekere evenredigheid tot grondslag heeft.

§. I I.

Een fraaije Sterren-Hemel behaagt aan allen, het opkoomen der
Zon-

Zonne, eene stille Zee enz., niemand hoe genaamd ook wordt 'er gevonden, of hij gevoelt in zich eene aangename aandoening van dat verschijnsel, en noemt het *schoon*. Eene woedende Zee, door stormen aangezct, een donker Bosch, de nacht zelve, doen ons het *sublime*, het verheven schoon gevoelen, 't welk de Heer *Burke* zoo treffelijk afmaakt.

Het schoon is evenwel in alle Konststukken niet even kenbaar, hoe dezelve meer zaamengefeld zijn, hoe ze minder bevat worden van het algemeen. Men moet het dichtkundige, het natuurlijke zoo wel als het werktuiglijke schoon gevoelen, zal iemand gezegd worden een goeden smaak te hebben, en zal hij het verhevene in de Konst bezeffen of afkeuren, wat 'er laag of slegt in voordgebracht is.

Men vordert in de kennis dier drie deelen alleen door studiën, door het zien van Meesterstukken en door vergelijking van deeze onderling. Men behoorde Meesters te hebben, die in de Konst-zaalen de Jeugd leerden zien en onderscheiden het gene de Schilder in zijn tafereel als Dichter, als Tekenaar of in de uitvoering betracht heeft. Bij dit alles moeten nog aangetoond worden de middelen om de misstanden, aan welke het gezigt bewerkt, te verbeteren. Dit alles is te wijdloopig om in deeze Verhandeling betoogd te worden. Ons voornaam oogmerk is om het schoon der gedaante in Menschen, en bijzonder omtrent derzelve hoofden, te beschouwen; wij zullen daarom alleen onderzoeken, waarom een Mensch, de gestalte hebbende van 8 hoofden, schooner is dan een van 6 of minder hoofden. Een Laplander is van allen zonder onderscheid leelijker gehouden dan een Persiaan, of Georgiaan. Geschiedt dit om dat deeze agt hoofden, de andere slegts vijf of zes hoofden lang is?

K

Men

Men moet toestemmen, dat dit geval niet konde afgeleid worden van evenredigheid der deelen op zich zelve, want een kind van 4 of 5 hoofden komt ons even schoon voor als een bejaard Mensch van 8 hoofden.

§. I I I.

Men verwacht dikwerf het bevallige met het schoone, het is mogelijk dat wij, in een kind, alleen beschouwen het poezele, het onnoozele, het vriendelijke, en dat wij, die allen eene ingeboorene liefde voor kinderen hebben, alle deeze bevalligheden *schoon* noemen. Dikwerf immers komt ons de gestalte niet schoon voor, wanneer wij daar alleen op letten.

§. I V.

Zomtijds is schoon in ons gevoel, zekere overeenkoomst en evenredigheid der zamenstellende deelen tot elkander, bij voorbeeld, het geeft ons vermaak te zien, dat de beenen, van het schaambeen af, de juiste helft zijn van ons lichaam, dat het hoofd $\frac{1}{3}$, het aangezicht een tiende, de voet $\frac{1}{5}$ is.

Niemand zal 'er gevonden worden, die niet den kop van Apollo, van Venus, van Laocoon, schoon noemt en verre verheft boven de hoofden, van onze fraaiste Mannen of fraaiste Vrouwen; wij vraagen waarom? mischien om dat wij in de Antijken vinden, dat de oogen juist in het *midden van het hoofd geplaatst zijn*, hetwelk bij ons nimmer zoo gevonden wordt.

De breedte van twee neuzen, dat is het $\frac{1}{2}$ hoofd voor de kaak, dat is van den neus tot het oor, gelijk bij de Ouden gebruikelijk is, be-

bevalt ons en wij keuren af die deezen afstand langer verkoozen hebben.

Wanneer het schoon iets wezentlijks is en van onze schikking niet kan afhangen, gelijk het zeker is, dat, gelijk wij gezegd hebben, het schoon op zich zelfs bestaat en onveranderlijk is, zoo moet volgen, dat het niet bestaan kan, zonder dat de deelen zekere betrekking en evenredigheid hebben met elkanderen.

De proportiën derhalven van de Antijken aan hunne Beelden gegeven zijn niet schoon, om dat wij uit een zwak beginzel van alles te prijzen, wat zij naagelaaten hebben, dezelve schoon vinden; maar om dat zij verbeterd hebben de misfallen, welke door Zien gebooren worden, bij voorbeeld:

Wanneer AB een vlak is, 't welk dus gezien wordt, zoo dat de afstand van den Ziener altoos gelijk zij, in EG of D , waar door $EC = GH = DB = AB$ de hoogte van het vlak, zoo zal de ooghoek in E altoos grooter zijn dan in G of D .

Vermids de voorwerpen afgemeeten worden, naar den ooghoek, zal het vlak hoogst schijnen in dat ééne geval, waarin EC de ooglijn een rechten hoek maakt met het vlak zelve, zoo dat ECA en ECB gelijk zijn, dat is rechthoekig, In dat geval is de ooghoek AEB de grootste hoek.

Stel, dat het oog geplaatst worde in G , zoo wordt de hoek AGB kleiner, naar maate de Radius AC , AH , AB grooter worden; wordende $ADB = \frac{1}{2}$ rechte hoek van 45° .

Dan, vermids ook de secanten evenredig vergrooten, zoo moeten de ooghoeken in eene omgekeerde reden verkleinen van deeze lengte. Datis EAB , GAB : DAB moeten evenredig verkleinen,

tot dat AD de snijlijn oneindig wordende, de hoek $DAB = 0$, wordt, dat is DA valt in AB.

Er is derhalven slegts één punt in E waarin het vlak gelijkvierkant, of groot gezien wordt, het zij nu het oog rijst langs DF boven E naar F, of daalt naar D, zoo wordt AEB kleiner, en dus gelijk de opstaande zijde minder hoog, dan breed.

Hieruit volgt, dat zal de hoogte gelijk schijnen aan de breedte, dat de hoek ADB of $aDB = AEB$ zijn moet, dat is dat AB de lengte hebben moet van aB, of wel dat het vlak AB welks gelijke breedte gesteld is op 8 voeten in DB, als aB of tot $10\frac{2}{3}$ voeten moet vergroot worden.

Vermids men nu een hoofd begrijpen kan uit vierkanten te bestaan, en vervolgens, een geheel Beeld, is het zeker, dat dezelfde faal in het gezicht overal op deeze wijze moet geholpen worden.

Als men bij voorbeeld, AB in agt gelijke deelen verdeeld zijnde, wilde vergelijken met een Beeld, op een pedestel staande, zoodanig dat de Zieners hoogte in D gelijk was met den bovenrand van het zelve, zouden deeze agt gelijke deelen, zich onder de volgende ooghoeken, aan ons oog vertoonen.

A 1.... Het bovenste gedeelte of de kop onder eenen hoek van $3^{\circ}.48' : 50''$.

1, 2.. Het tweede gedeelte van boven, onder eenen hoek van $4^{\circ}.18' : 58''$.

2, 3.. Het derde gedeelte, onder eenen hoek van 4. 51 : 52.

3, 4.. Het vierde enz. 5. 26 : 27.

4, 5.. Het vijfde 6. 0 : 31.

5, 6.. Het zesde 6. 31 : 12.

6, 7..

6, 7.. Het zevende 6. 54 : 40.

7, 8.. Het agtste of onderste 7. 7 : 30".

Waaruit blijkt, dat de kop zich bijnaa half zoo klein vertoont als het onderste gedeelte met de voeten.

§. V.

De Ouden hebben daarom zomwijlen meerder dan agt hoofden aan hunne Beelden gegeven. De Apollo Pythius heeft 'er agt en een half. Dit verschil behoorde het schoone niet te kunnen veelen, zonder wanstaltig te zijn in ons gezigt.

Moesten de Beelden altoos gelijks gronds staande van ons gezien worden, zoo konde men gisfen, dat de verkorting der onderste deelen, op deeze wijze te gemoet gekoomen wierdt, en het Beeld, schoon langer dan 8 hoofden, alleen maar die lengte schein te hebben; maar wanneer de Beelden op Pedestallen of in Nissen staan, is het ten uitersten noodig, om dat hierdoor van zelve de bovendeelen verkorten, gelijk wij zoo even hebben aangetoond.

Vitruvius schijnt de proportie van de gestalte eenes Menschen, zoo volmaakt schoon gehouden te hebben, dat hij *Lib. I. C. 1. p. 79.* geen gebouw schoon oordeelt, wanneer het niet, even als een welgeproportioneed Mensch geschikt is. Hij bepaalt de proportie van het geheele lighaam en deszelfs deelen, welke van de meesten zijn aangenomen, inzonderheid van *A. Durer*, *P. Lomazzo*, en *Karel van Mander*. *Hoogstraaten* schijnt slegts $7\frac{1}{2}$ te nemen, hetwelk met de proportie van den Apollo een geheel hoofd verschilt.

De Wit heeft aan alle de Beelden, zoo wel aan die door hem zel-

ven getekend zijn, als aan die van de Venus van Medicis, schoon een weinig veranderd, en van den Apollo Pythius, agterhoofden gegeven, gelijk ook aan den Hercules van Farnese; zoo ik mij niet bedriege, hebben alle deeze Beelden iets zwaarmoedigs, 't welk nimmer in zijne Schilderijen of Tekeningen te vinden is.

Het Vrouwen-Beeld op de titelplaat van zijn Tekenboek, is omtrent negen hoofden lang, hij schijnt daar alleen de schoonheid op het gezigt beoordeeld te hebben.

Rubbens heeft zomtijds agt en meestal zeven hoofden aan zijne Beelden gegeven, hetwelk die zwaarmoedigheid aan zijne Beelden geeft, die in alle zijne werken te zien is.

P. Testa heeft dan 8 dan 8½ hoofd aan zijne Beelden gegeven. *Bloemaart*, die meest in ons Land, aan de Jeugd om naa te tekenen gegeven wordt, is zoo ongeregeld, dat zommige 7, daar andere 10 hoofden tot lengte hebben. *K. van Mander* heeft aangetekend dat men onder de Beelden van *Michel Angelo* Beelden gevonden heeft van 9, 10 jaa 12 hoofden, om de gracelijkheid in het buigen en wenden, pag. 5. in de *Kantteken.* §. 15. De *Coriolanus* in yvoor gesneden, van *Michel Angelo*, in het Cabinet van den Heer *Hemsterbuys* is 8½ hoofd lang, 2 breed, de geheele hoogte met de pluimen 8¼ duim.

De meeste der Italiaanen schijnen mij toe hunne Beelden te kort gemaakt te hebben, voornaamelijk de Vrouwebeelden. De hedendaagfche Fransche Meesters geeven meerder bevalligheid aan hunne Vrouwenbeelden, door meer dan 8 hoofden te geeven, en rijziger te maken. *Vatteau* heeft dit het eerst begonnen. Onze Vrouwen draagen waarschijnlijk, om die reden alleen, hooge hielen en hooge kopsels, waardoor ze langer schijnen.

De

De proportie van 8 bevalt ons om dat het tweemaal den romp bevat, even als een Deur nimmer wel staat, dan wanneer dezelve tweemaal zoo hoog als breed is. De Franschen neemen de deuren dikwerf hooger, welke rijzigheid iets bevalligs geeft, zonder het schoone weg te neemen. Het schijnt om dezelfde reden, dat wij de Korinthische Kolom schooner houden dan de Jonische. Ten opzichte van het Kapiteel als het hoofd is de geheele hoogte van de Korinthische Kolom $8\frac{1}{2}$.

§. V I.

De Laplander, de Tarter, de Hottentot, de Brasiliaan, te groote hoofden hebbende in evenredigheid met hunne geheele hoogte, kunnen ons niet bevallen, en niet schoon geheeten worden. Even zoo weinig als de Dorische Kolommen in het begin, als de Bouworder opkwam, schoon kunnen genoemd worden. Wanneer men *Le Roy's* fraaie uitlegging van de voorgangen der Bouwkonst met oplettendheid leest, zal men bevinden dat zij de Kolommen geduurig rijziger gemaakt, en Basementen daar onder geplaatst hebben, en eindelijk de Kapiteelen zoodaanig wierden verhoogd, dat de Kolommen met de Kapiteelen en Basementen aan 's Menschen lighaam gelijkvormig geworden zijn.

Doch wij keeren weder te rug, het is ons oogmerk thans niet daar breeder over te zijn, wij moeten ons bepaalen tot de hoofden, en eerst onderzoeken, hoe dezelve bevonden worden, in ons en andere Natiën.

T W E E D E H O O F D S T U K .

Over de proportiën der hoofden van ons en andere Natiën. Vergelijk met de Antijken van ter zijde.

§. I.

Om met meerder klaarheid over het schoone in de wezens te kunnen oordeelen, zal ik eene *Tafel* opgeeven van de proportiën, zoo als dezelve in de fraaiste hoofden door mij bevonden zijn. De hoogtens van allen heb ik gedeeld in 4 deelen, om de lengtens te duidelijker gewaar te worden. Bij allen zijn dezelfde letters geplaatst om des te gemakkelijker de verschillen te kunnen beoordeelen.

T A F E L

Van Evenredigheden van alle de hoofden op zijde.

	hoogte a d.	lengte a b.	oogs- afstand van den kruin a m	breedte h k.	neus	boven- lip	kin	hals	oor
Kalmuk	4	$4\frac{1}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$2\frac{1}{2}$	1	$\frac{6}{8}$	$\frac{2}{10}$		$1\frac{1}{18}$
Neger	4	$4\frac{1}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$2\frac{1}{2}$	$\frac{6}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{2}{8}$		1
Europeaan	4	$3\frac{1}{8}$	$1\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{8}$	$1\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	1	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{8}$
Antijk	4	$3\frac{1}{8}$	2	2	1	$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{9}$	$1\frac{1}{4}$	1
Eerstgeb. kind	4	$4\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$		1
Eénjaars kind	4	$4\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$	$\frac{2}{8}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8}$		1
Oud Mensch	4	$4\frac{1}{2}$	$1\frac{7}{8}$	3	$1\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{8}$
Apollo	4		2	$2\frac{1}{4}$	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{9}$	$1\frac{1}{2}$	
<i>De Wit</i>	4	$3\frac{1}{2}$	2	$2\frac{1}{4}$	1	$\frac{1}{3}$	$\frac{2}{9}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{8}$
<i>Alb. Durer</i>								$1\frac{1}{2}$ tot 2	
<i>Vitruvius</i>	4				1				
(a)									

Uit

(a) De Schrijver had zich voorgesteld alle deeze evenredigheden in den kop van den Hottentot, van den Chinees, enz. bij deeze Tafel te voegen, zoo als ook om in

L

al-

Uit deeze Tafel blijkt, dat de Antijken eene midden-propoortie gehouden hebben, bij voorbeeld van den top van den neus tot het oor, in den Kalmuk $2\frac{1}{4}$. Europeaan $2\frac{2}{3}$, in Apollo $2\frac{1}{2}$.

Omtrent de kin $\frac{2}{3} \cdot \frac{2}{3} - \frac{2}{3}$.

§. I I.

De schoonheid van een aangezigt hangt derhalven af van de evenredige betrekking, welke de deelen op elkanderen hebben, als 1 : 4, als 1 : 3 en diergelijken, evenwel hangt dit alleen af van de gewoonte zulks altoos gezien te hebben. Hierbij moet koomen zekere rijzigheid, bij voorbeeld, het wezen op zijde gezien wordende moet de breedte niet langer zijn dan de hoogte, gelijk in de Negers en Kalmukken, nog gelijk bij ons, bijnaa zoo lang als hoog. Dat vierkant geeft eene platheid, gelijk alle vierkanten, die door ons overeinde staande gezien worden, schoon volmaakt vierkanten altoos breeder schijnen dan dezelve hoog zijn.

De Antijken zijn dit gebrek voorgekoomen, door de hoofden hooger en zoo veel te ondieper te maaken.

§. I I I.

Wanneer men de aangezigten van die zelfde hoofden van voren beschouwt, gelijk ik dezelve op Tab. IV. in 4 der voorgaande voorwer-

allen aanteduiden, den afstand van de kin tot het begin van den hals, dn, zie Tab. II fig. 2, en Tab. VI gn. Dan heeft zulks niet uitgevoerd.

werpen hebbe afgebeeld, is 'er eene zeer groote verschillendheid in dezelve.

Want de grootste breedte van den Neger is $=\frac{2}{3}$ van de geheele hoogte, of 3, en der kaaken $MN=2\frac{1}{3}$.

In den Kalmuk zijn de kaaken $MN=3$.

In den Europeaan $2\frac{2}{3}$.

In den Antijk $2\frac{1}{3}$.

PO, de geheele breedte van den Negerkop is = 3.

Van den Kalmuk 3.

Van den Europeaan $3\frac{1}{3}$.

In den Antijk $2\frac{1}{3}$.

Waaruit volgt, dat de wezens of hoofden der Antijken niet alleen rijziger zijn, maar agter minder breed, dat is PO is het minste breed.

§. I V.

Uit het gestel der ooghollen blijkt klaar, dat de slaapen nimmer breeder zijn kunnen, dan het gebeente is, uitgezonderd de dikte van het vel, enz.

XW nu is	als $2\frac{1}{3}$ in den Neger.
	als $2\frac{1}{3}$ in den Kalmuk.
	als $2\frac{2}{3}$ in den Europeaan.
	als 2 in den Antijk.

Wanneer men oordeelen zal, over de grootte der oogen, is het zeker dat XW in drie deelen moet gemeeten worden, te weeten binnen den rand der ooghollen, zoo blijft voor $XP+WO$ slegts over een $\frac{1}{3}$ van de geheele breedte PO.

§. V.

Alle die over proportiën hebben geschreeven, gelijk *Alb. Durer*, *de Wit* enz. geeven 5 oogen voor de breedte van het aangezigt. In de kinderen geeft *A. Durer* 6 oogen, pag. 65. Onderwijlen vinde ik dat het hoofd nimmer zoo breed zijn kan, want mijn eigen oog is breed $1\frac{1}{2}$ en $XW = 4\frac{1}{2}$, dus is het oog tot die geheele breedte als $11 : 33 :: 1 : 3$. voeg hier bij ZWO , zoo hebben wij $Y2 : PO :: 1 : 4$.

De Antijken hebben nimmer anders gesteld, en dit komt volmaakt met onze hoofden overeen. In ons staan de oogen niet wel een oog ver van het ander: In den Neger zijn ze een weinig digter, in den Kalmuk nog veel digter.

In de kinderen vinde ik zelfs de tusschenruimte tusschen de ooghollen, PO of in Tab. IV. $Y2$. gelijk aan $\frac{1}{3}$ van CK en offchoon het kinderhoofd fig. 2. Tab. V. breed is 5 oogen, zal 'er niemand gevonden worden die fig. 5. niet zal schooner houden, in welke $DF = 2$ oogen. Ook zijn alle de Schilders altoos verlegen geweest met die breedte, gelijk blijkt bij *de Wit*, zoo wel als *Alb. Durer*, en *Le Brun*, die mede deeze proportie heeft gevolgd.

De beroemde *Quesnoi* is voorzigtiger geweest en gelukkiger geslaagd, door flegts 4 oogen aan de geheele breedte van de hoofden te geeven. Hetzelfde dunkt mij ook dat in *P. Testa's* kindertjes gevonden wordt.

§. VI.

De Neuzen volgen den afstand van de zijdelingsche uitsteekzelen,
van

van de opperkaaksbeenderen, EF in de III Plaat, hoe EF breeder is, hoe de neus noodwendig breeder zijn moet, de wangestaltens koomen hieruit voort, dat de driehoek CZR zoo wijd een hoek heeft in den Neger. In ons is gemeenlijk de neus breeder, dan de afstand der oogen. De Antijken hebben beide gelijk genoomen.

§. V I I.

De Mond moet, gelijk wij aangetoond hebben (a), ten minsten de snijtanden dekken, en derhalven breeder zijn, naar maate deeze van een staan: offchoon nu die afstand gelijk gesteld wordt, dat is $QR = QR$ fig. 4 en 5. Plaat IV. zoo schijnt de mond kleiner, wanneer YZ vergroot wordt.

In de Antijken valt de mond kleiner, om dat zij de kin spitser gemaakt hebben, dan dezelve bij ons gevonden wordt. Zij hebben den mond slegts een klein weinig grooter genoomen, dan Y₂ en den neus ingetrokken.

Het voorover hangen van den neus doet de bovenlip kleiner worden, daarom krult die meerder op en staat bevalliger; het tegengestelde ziet men in den Neger en Kalmuk.

§. V I I I.

De Ouden hebben den Hals genoomen als 2 maal den neus, offchoon die in den Apollo is 1½ neus; de neus immers is grooter, en om die reden wordt de hals langer uit zich zelve.

In

(a) §. 10. Hoofdst. III, en § 2 Hoofdst. V, des Eersten Decis.

In de kinderen neemt *de Wit* die $\frac{1}{2}$ van een neus. *Quesnoi* heeft dien langer genoomen, omtrent 1 neus, ook vergist zich *de Wit* hier in, dat hij de kaak onder geene onderkin geeft, 't welk in de kinderen altoos plaats heeft op zijde van de kin = $\frac{1}{4}$ of 1 neus.

DERDE HOOFDSTUK.

Hoe de proportiën van het hoofd gewonden moeten worden.

§. I.

DE meeste Schilders en Tekenaars, die van proportie handelen in hunne schriften, neemen alleenlijk *Virruvius* ten grondslag uit de Ouden, en *Alb. Durer* uit de laatste Meesters; tot bevestiging van hunne stelregels, neemen zij het gezag van de Oude Beelden, zonder wijders zich te bemoeijen om ons lighaam, of eenig deel in het bijzonder naa te meeten.

De Pourtrait-Schilders hedendaags, alchans de meesten, trekken een ovaal op hun paneel, eer de persoon, die geschilderd moet worden, gezeeten heeft, maaken 'er het kruis in, verdeelen de hoogte net in 4 neuzen, de breedte in 5 oogen, en in die verdeeling schilderen zij het wezen, 't welk moet gelijkenen, offchoon de proportie van hetzelfde nog zoo verschillend ware.

Mijn gevoelen is niet, gelijk ik, met eenen ongelukkigen uitflag, door een vermaard Meester heb zien doen, dat men oogen, neus, mond, tot de krullen van de pruik, moet meeten, want zelfs die
mee-

meeting is onmogelijk op het paneel te pasfe te brengen, om dat ijder deel in een bijzonder vlak is, en allen op een en hetzelfde vlak moeten verbeeld worden. Ook kan de meeting met eenen rechten pasfer niet geschieden, maar zoude meest met kromme moeten bewerkt worden. Alleen oordeele ik, dat een goed Schilder of Tekenaar zich op de waare gronden moet toeleegen, dat is op de veranderingen die in de Sceletten, en inzonderheid hoofden, voorvallen, op het Nationaale enz., en schetzen zijn ovaal of andere figuur niet uit zijn hoofd, maar naar het model zelve.

Misfchien was het niet kwalijk zich te bedienen van de aloudste wijze van tekenen, door *Plinius* aan de dochter van *Dibutades* van *Sicyonië* toegeschreeven (*a*), welke hedendaags voor aardigheid en tijdkorting door Lieden van fatzoen, dikwijls in het werk gesteld wordt, en, door middel van een lamp, iemands aangezigt, in het profil te tekenen, om te netter de hoofdverdeelingen van oogen, neus, mond, en kin te hebben.

Doch ik keere terug tot mijn oogmerk, de proportiën moeten gevonden worden uit verscheidene duizenden Menschen, men moet het voorbeeld van *Zeuxis* volgen; uit duizenden moet men weinige kiezen, en op die wijze tot de best bevallende proportie geraaken.

§. I I.

Om dat het Scelet in het algemeen, en het doodshoofd, tot mijn voorneemen meest diende, heb ik zoo wel voor het eene als andere hoofd een doodshoofd zeer net naagetekend: en daar in en op geplaatst

(a) *Plinius*, XXXV Boek 12 Cap.

plaatst de zachte deelen. Ik hebbe de poezelheid vermijd, om dat die mijn voornaamst bestek onduidelijk maaken moest: offchoon mijne figuren daardoor zich aangenaamer en bevalliger verтоond zouden hebben.

Daar zijn eenige deelen die in alle wezens zich opdoen, en nimmer zoo overdekt worden, dat zij verdwijnen: als de rand van het ooghol, het jukbeen of Q. Tab. I. fig. 3 en 4. en H Tab. V. fig. 3 en 4. De verhevenheid boven den neus en de invalling daar onder: de bogchel van den neus, of einde van het neusbeen L Tab. IV fig. 1, 2, 3, 4.

Bij de onderkaak omtrent de kin, en haare hoekaan den voorkant, laaten zich die zelfde deelen zien, en onderscheiden: en de slaapen naast de ooghollen, die altoos de breedte van het wezen bepaalen.

Het gat van het oor, of de gehoorweg geeft eene zekere plaats aan het oor, de lel moet daaronder blijven, gelijk 'er het oor zelve boven kooft.

Het bekkeneel wordt alleen van het vel en den vetrok bedekt, en hieruit blijkt, dat de gedaante van het doodshoofd tot den grond moet dienen voor eene waare tekening van het hoofd.

§. I I I.

Op deeze wijze heb ik verkreegen het profil van het moderne wezen, Tab. II. fig. 1. 't welk met zeer veele profilen van fraaie koppen, die mij onder het ontleden zijn voorgekoomen, (en door mij doorgezaagd zijn, in het midden langs de lengte, om 'er het nette, het waare profil van te verkrijgen), overeenkomst heeft. Ik heb verscheidene diergelijke op een stuk glas, 't welk ik daartoe houde,
met

met een pen en dikke inkt omgetrokken. Van het glas heb ik deze figuur op Vernist papier wederover getrokken, en op deze wijze heb ik eene goede verzameling gemaakt van diergelijke stukken, om tot mijn bijzonder gebruik in de Ontleedkunde te dienen, waarvan ik teffens tot deze Verhandeling gebruik gemaakt hebbe.

Deeze manier, wanneer men altoos de ooglijn rechthoekig op ieder punt laat vallen, is veel netter dan met een kaars of lamp het profiel te trekken, om dat de lichtstralen uit één punt koomende zich ongelijk verspreiden. Integendeel verliest weder het doode bij het levende, en het doorgesnedene bij het geheele. Ziende dat de schuinse aanzigtlinie, Pl. 2. fig. 1. MG agterover viel, en eenen hoek maakte van 80 gr. met NC, heb ik op fig. 2 alle de proportiën van de boven- en onderkaak gehouden, en de linie MG recht overeinde gezet, dat is, maakende eenen hoek $MND = 90$ gr. dat is aan eenen rechten hoek (a).

Alle de deelen welke in het eerstgem. hoofd de aanzigtlinie raakten, als I, N, G, raaken dezelve ook in deze afbeelding; het harsenvat heeft zijne diepte gehouden, dat is $ID = TD$ Pl. II. fig. 2. hierdoor moet noodwendig CD zoo veel kleiner worden als ME aanwint, CD is nu al kleinder dan UC, daar die veel grooter was in de eerste afbeelding, evenwel is de hoogte CE aangewonnen met EY. Op dit Doodshoofd heb ik weder eene tronie getekend, doch deze is zoo bevallig niet als de eerste.

Ver-

(a) *Albinus* neemt die lijn op 90. *Alb. Durer* in een Man 88. bladz. 49. in eene Vrouw 96. bl. 58. in een Kind 94. bl. 64. *De Wit* in Vrouwen 100 gr. Tab. XI en XII. in Apollo 94. Tab. XII. in een Man 92, in een Kind 96, Tab. X.

Vervolgens heb ik in de 3 Tafel fig. 2. MG nog 5 graden meerder doen voorover vallen, zoo dat MND eenen hoek maakt van 95 graden, al de rest is als te voren. CD is nog kleiner geworden en CE grooter, dat is $EY=HM$ de helling buiten de linie HG .

De onderkaak is kleiner, en meer onder het oor, doch hk blijft altoos 2 neuzen lang, de hals wordt bevalliger. Eindelijk heb ik MG laten vallen tot 100 graden, en hierdoor in hoogte gewonnen $EY=HM$. waardoor de linie die door de oogen loopt in 2, juist in het midden loopt en eene proportie verkreegen wordt, overeenkomstig met die der Antijken, dat is een hoofd 4 neuzen lang, en alles verders evenreedig. Men moet opletten, dat de buitenrand van het ooghol in altoos even verre moet blijven van HG in de 3 laatste fig.

§. I V.

Deeze overhelling is het *maximum* of het uiterste, want valt dezelve nu nog meer voor over, zoo wordt EY grooter en dan krijgt het hoofd meer dan 4 neuzen, de bovenlip wierdt te klein en het wezen mismaaft.

Vraagt men nu, wat is eene schoone tronie? wij antwoorden: zulk een daar de wezenslijn MG een hoek van 100 gr. maakt met den horizont. De Oude Grieken hebben deezen hoek van gelijken verkoozen; of zij uit hetzelfde grondbeginzel als ik, deeze volmaakte evenredigheid der deelen verkreegen hebben, durf ik niet bepaalen. Dit is zeker, dat zulk een kop nimmer gevonden is: ook geloof ik niet dat de Oude Grieken zulke hoofden ooit gehad hebben, want noch de Egyptenaaren, daar zij waarschijnlijk van afkoomen, noch
de

de Perſiaanen, jaa de Grieken zelve, hebben op de Medailles, wanneer die Pourtraiten verbeeldden, zulk eene gedaante nimmer verbeeld. Zie het Pourtrait van *Jul. Cæſar* en diergelijken, van *Pharnaces* enz. op de IX Plaat fig. 4 en 5.

Het Antijkschoon is derhalven niet in de natuur maar denkbeeldig, *Ideaal*, volgens *Winckelmann*, zoo dat de Grieken Roomsche Keizers in Penningen verbeeldende, offchoon zij verplicht waren de gelijkenis te bewaaren, altoos iets van dit ideaal-schoon 'er bijvoegden. Dit kenmerk doet een kundigen, ligt eene Romeinſche Penning van eene Griekſche onderkennen. En nergens vindt men dat Charaëter zoo duidelijc dan in het *muſeum Odeſcalcum*, waarin niet alleen bijzonder de Vrouwetroniën, maar zelfs de *larvae*, momaangezigten, deeze linie duidelijc aantoonen.

§. V.

Gelijk 'er een *maximum*, of uiterſte is, aan de eene kant, zoo is 'er een *minimum* of uiterſte in den omgekeerden zin, zoo draa men tot 70 graden kooft, gelijk in Tab. I. fig. 3 en 4, zoo krijgt men wezens van *Negers*, en nog laager *Aapentroniën*, zoo draa de linie *MG* in een loopt met *ND* dat is dat de hoek \angle wordt, heeft men volmaaktelijc het wezen van een *Hond*.

§. VI.

De uiterſten voor de wezenslijn bij *Europeaanen* zijn 10 graden agter en 10 graden voor de loodlijn *HI*, al wat daar buiten loopt, is niet langer ſchoon, noch bevallig maar wanschikkelijc. Onderwij-

len heeft een Zwart zijne bevalligheid en *maximum* en *minimum*, die uiterstens durf ik als nog niet bepaalen: om dat ik zelf geen genoegzaam aantal koppen van die Natiën bezitte, noch gelegenheid gehad hebbe om dezelve bij anderen te onderzoeken. De wezenslijn zal echter niet veel meer dan 5 graden moeten vallen, dat is tot 65 graden, of het wezen wordt al te gelijk aan dat van een Aap.

Ook moet die lijn in den Aap niet te veel vallen, of de Aap gelijkt een Hond, enz.

§. V I I.

In alle viervoetige Dieren hebbe ik opgemerkt, dat de geslachten en soorten ophouden en bepaald worden, door de plaatsing van het opperkakenbeen, vlak voor boven, of schuins onder het harsfenvat. Verscheidene koppen van Dieren heb ik op eene linie getekend, en daaruit volgen beschouwingen, die niet alleenlijk in de Natuurkunde van onbegrijpelijk voordeel, maar in de Schilderkonst van oneindig nut zijn kunnen. Doch dit is thans buiten ons bestek, en zou een gansch Boek vereischen.

§. V I I I.

In de Kinderen heeft al het gene ik van de Bejaarden opgemerkt hebbe even gelijke toepassing.

In de *tweede* Tafel heb ik dezelve zoo als zij bevonden worden afgetekend, de aangezigtljijn rechtstandig koomende zijn die wezens niet bevallig, noch schoon.

De 4 figuur Tab. V. is buiten tegenspraak de schoonste, niet tegen-

genstaande het oog niet in het midden kooft, het is de bovenrand der ooghollen, welke naa genoeg in het juiste midden valt, overeenkomstig met de schikking die *J. de Wit* naar *Quesnoi* of *Fiammingo* gevolgd heeft. Alleenlijk blijft het agterhoofd te lang, waaromtrent ik geenen regel heb kunnen bepaalen, voor zulke jonge kinderen: wanneer ze 3 of 4 jaar oud worden, groeit de kaak merkelyk meerder nederwaards uit en het agterhoofd wordt minder: niet onwaarschijnelijk evenwel is het zeer geoorloofd om die wangestalte wegteneemen; te meer dewijl het mij toegeschenen is, dat in ons Land de langheid der kinderhoofden grooter is dan in anderen.

Wanneer men den wezenslijn *SZ* nog meerder voorover doet vallen wordt de kruin te hoog, de gedaante geheel en al wanstaltig, en het hoofd gelijkt een waterhoofd. De uitersten zijn derhalven bij de kinderen, even als bij de bejaarden van 100 tot 80 graden.

§. I X.

Omtrent den Mond is dit aantemerken, dat de kinderen, geene tanden, nog uitstekende randen in de boven- of onderkaak hebbende, de tong niet geheel in den mond, dan met moeite, besluiten kunnen. Zoo dat zij de onderkaak meest openen, dat is van de bovenkaak afhouden, waardoor het onder-aanzigt *DB* fig. 2. Pl. V. eene schuinse gedaante verkrijgt *XEB.* fig. 4. Voeg hierbij dat de onderkaak korter is dan de bovenste, en dat dezelve nog geenen grooten hoek met het agterste deel maakende in *K.* Pl. 4. de mond schielijker open gaat en wijder gaapt, *I* blijft derhalven het middenpunt of center, uit welke met de straal *IE* het punt *B* of uiterste van de kin altoos ne-

derwaards bepaald wordt. *Quesnoi* heeft hierop zeer gelet en in alle zijne kindertjes DB zeer lang gemaakt, fig. 4. Tab. V.

De onderkin wordt hierdoor ook sterker, de hals korter, en alles veel bevalliger. *De Wit* heeft daarentegen van onder den neus tot onder de kin gelijk genoomen aan $\frac{1}{4}$ van de hoogte: veeltijds heeft hij daarom een geslooten mond gegeven aan zijne kindertjes, 't welk dezelve minder bevallig maakt dan die van *Quesnoi*. En indedaad is dat gedeelte veel grooter in alle kinderen, dan het door *de Wit* verbeeld is (a).

§. X.

De Ooren zijn in de meeste Menschen zoo groot als de neus, dat is als $\frac{1}{4}$ van de geheele hoogte van het hoofd. Zeldzaam staat hij boven den middellijn, en de lel daalt gemeenelijk laager dan de neuslijn. *Alb. Durer* maakt den neus in bejaarden omtrent van die grootte. *De Wit* nog grooter en zonder oplettendheid. Tab. XII. is het oor onder gelijk met den neus en boven met den rand der ooghollen, en dus meer dan $\frac{1}{4}$. In de 5 en 6 fig. ib. daalen de lellen zoo laag niet neder. In het algemeen heeft hij de ooren en inzonderheid de gaten, die, gelijk wij getoond hebben onveranderlijk zijn, en met den neuslijn in allen gelijk staan, te hoog gezet. *Alb. Durer* van gelijken en allen die hem gevolgd zijn. Ondertusfchen blijkt de waarheid van mijne aanmerkingen uit de nette afbeeldingen van het ge-

(a) De figuren van kinderhoofden van *Preister* III. Deel. Tab. I. genoomen uit *Alb. Durer*, hebben de fouten als die van *Alb. Durer*; het zijn jonge trekken in oude hoofden, om dat de kin te veel vooruit komt en te lang is.

gebeente door *B. Eustachius* uitgegeeven, het gehoor naamelijk staat gelijk met den neuslijn.

Het kooft 'er verders op aan hoe men de breedte bepaalen zal; *de Wit* maakt die alle veel te smal, zoo dat de breedte, gelijk in fig. 1, Tab. XII, is een derde, dan eens $\frac{2}{3}$, zomtjids omtrent $\frac{1}{2}$ gelijk in fig. 5. Tab. XI. De Ouden hebben bijnaa altoos vermijdt het oor bloot te vertoonen, en indedaad hebben zij geen ongelijk gehad, want in de figuur zelve is niets bevalligs; de schulp, de rand, de lel, en andere verhevenheden maaken te kleine figuren uit, om ooit in vergelijk te kunnen koomen met het geheele aangezigt.

Men behoort derhalven het bovenste gedeelte te bedekken, en alleen de lel aantewijzen. In kaale hoofden evenwel is het zomwijlen noodzaakelijk, als dan kan men de breedte tot de helft van de hoogte neemen, en het in een ovaal tekenen, welker langste middellijn een weinig agterover helt, uitgenoomen, wanneer de voorlijn tot 100 gr. voorover hellende genoomen wordt, dan dient die linie rechtstandig te staan, om dat zij in dat geval boven reeds van zelve verder af is van de neus dan onder.

In de Negers evenwel en diergelijken dient deeze lijn evenwijdig te loopen aan de lijn van het aangezigt.

Alle Schilders bijnaa verzuimen zich een net denkbeeld te vormen van het oor, dit ontbreekt van gelijken in alle Tekenboeken die ik gezien hebbe, bij de Franschen evenwel wordt 'er beter op gepast; in de gronden der Tekenkonst, door de Schrijvers der *Dict. Encyclopedique* opgegeeven, zijn de ooren zeer net afgebeeld. In het geheele Tekenboek van *Bloemaart* wordt 'er geen een gevonden, het welk natuurlijk is, zelfs niet bij *Preisler*, niettegenstaande die, meer dan

dan iemand, zich bemoeid heeft met de nette proportie der ooren (a).

In de kinderen zijn de ooren zeer breed, en groot, naar het hoofd te rekenen, men doet derhalven best dezelve te bedekken, om dat het oor gelijk wij gezegd hebben nimmer het schoon van het wezen vermeerderen kan.

§. X I.

Ik heb getracht uit de gronden der Natuur zelve de kenmerken van het waare schoone in de hoofden van ons afteleiden. Het is 'er verre van daan dat ik beweerden zoude willen, als of deeze regels stipt gevolgd, die bevalligheid geeven zouden, welke de natuur ons dagelijks vertoont.

Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt. Zegt Horatius de arte Poët. vl. 99.

Men moet de bevalligheid in acht neemen en offchoon hierdoor de regels der proportiën een weinig geweld aangedaan wierden, is het beter het bevalligschoon ten toon te stellen, dan door te groote geregeldheid te mishagen.

Hier mede evenwel vleije ik mij zelve, aangetoond te hebben waarin het schoon moet gezogt worden.

A A N.

(a) Augustin Carrache disoit que l'oreille étoit la partie du corps la plus difficile a desiner, Il en modele une plus grande que nature pour en faire connoître la structure. On en fit des études infinies & l'on construisit un grand modèle en plâtre appellé *Forecchione d'Agostino*, Biblioth. de peinture Tom. II. pag. 484.

A A N H A N G Z E L.

IN de Voorreden, door mij, als Uitgever, aan het hoofd deezer Verhandeling geplaatst, is het gemis van een bijzonder Hoofddeel, *over het Character der Antijken in Beelden, Penningen, Intaglios* enz., reeds aangeduid geworden. Ik zal mij niet onderwinden dit verlies te herstellen, met gisfingen, op de zamenfpraaken gegrond, welke ik meermaalen met den Overledenen Schrijver, over dit onderwerp, gehad hebbe; het is mij evenwel noodzaakelijk toegescheenen de beschrijving der laatste Plaat hier te laten volgen, als betrekkelijk op het gene in het voorgaande Hoofddeel is verhandeld, en om de verwondering der genen voor te koomen, welke met reden konden getroffen zijn dat 'er elders geen gewag van is gemaakt.

De moeilijkheid om zich in deeze Provinciën voorbeelden van Antijke Penningen, Beelden, enz. te verschaffen, welke tot staaving der gronden, in dit werk vervat, moesten dienen, heeft buiten tegenspraak de uitwerking van dit Hoofddeel doen vertraagen, en kan dit lange uitstel eenigzints rechtvaardigen.

Uit het klein getal Penningen nogthans, dat zich met de Intaglios op de negende Plaat vertoont, ziet men de ontegenzeggelijke bewijzen, van het gene, in de Voorreden, omtrent de Contrafeitzels, door de Ouden naar de Natuur gemaakt, is aangehaald, alsmede in het III *Hoofdstuk* §. IV. van dit Deel, omtrent het schoon der Antijke hoofden is gezegd geworden. Ik laate dus den Leezeren over, die aanmerkingen te maaken, welke zij uit de vergelijking dezer figu-

N

ren

ren met het stuk zelve, dienstig zullen oordeelen, mij vergenoegende met de uitlegging der figuren en de aanwijzing der plaatzen, waar de oorspronkelijke stukken worden aangetroffen.

De 1 figuur verbeeldt *Bochus* Koning van Mauritanië, nog jong zijnde. Op de overgestelde zijde van deezen koperen Penning wordt een Elephant gezien.

De 2. Dezelfde *Bochus* ouder geworden zijnde; De munt is ook van koper met een Elephant aan de andere zijde.

De 3. *Alexander de Groot*e, Een zilveren Penning met de Grieksche opschrift ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Op de andere zijde is een Kasteel of Stad, waar boven de Bliksem van Jupiter.

De 4. Verbeeldt *Pharnaces* Koning van Pontus, met de inschrift ΒΑΣΙΛ...ΦΑΡΝΑΚΟΥ. Een zilveren Penning, aan welks andere zijde de Vrede gezien wordt met den hoorn van overvloed, den staf van Mercurius, een Hond, halve Maan enz.

Deeze 4 bovengemelde Penningen, bevinden zich in de Verzameling van Oudheden van Zijne Doorl. Hoogheid den Heere *Prince van Oranje*, enz. enz. enz. De twee Penn. van *Bochus* zijn hier bijna tweemaal grooter verbeeld dan zij natuurlijk zijn, om den omtrek duidelijker te laten zien.

De 5 figuur is het afbeeldzel van *Cesar Augustus*, waarvan in de Voorreden melding is gemaakt, zoo als ook van de 4 figuur, in het voorgaande Hoofddeel, ten bewijze dat de Ouden in de gelijkenissen hunner groote Mannen, enz. voortestellen, ook op de waare schuinsheid van den wezenslijn gelet hebben.

De 6. is het hoofd van *Alexander*, door *Pyrgoteles* gesneden; men ziet hier zoo als in de 3 figuur de wezenslijn, op de wijze van

van het Griekſche Antijk waargenoomen, met de kentekenen van hun denkbeeldig ſchoon, zoo als het in de afbeeldingen der Goden en Godinnen wierdt gebruikt.

Fig. 7. Is de Meduſa van *Sifocles*.

Fig. 8. De Theſeus met den knods, door *Gnaeus*.

Deeze vier laaſte afbeeldingen, zijn genoomen uit het werk van den Baron *de Stosch*, uitgegeeven te Amſterdam, in den Jaare 1724. Zij worden op de 25, 55, 45 en 23ſte Plaat aangetroffen. De wezenslijnen, op de Plaat zelve aangeduid zijnde, behoeven hier niet wijder uitgelegd te worden.

VIERDE DEEL.

*Over de eerste beginzelen om een Hoofd wel
te ſchetsen.*

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het Ovaal, of Eirond.

§. I.

ALLE Schrijvers, die over de beginzelen van Tekenen geſchreeven hebben, zoo wel Franſchen als Nederlanders, ſtellen het Ovaal voor als het beſte middel om eene vaste hand te verkrijgen en eene geſchikte figuur om 'er het Hoofd in te tekenen, in allerlei geſtalten, en van allerlei Jaaren.

Niemand ſchijnt hiervan afgegaan te zijn, niettegenſtaande alle Meesters hebben moeten ondervinden, dat die figuur dikwerf te kort ſchoot, en niet dan enkele reizen te paſſe kwam.

Het is onderwijlen zeker, dat het ovaal alleenlijk met eenige zekerheid kan gebruikt worden in een wezenvlak van voren te zien, gelijk blijkt, Tab. VII. fig. I.

Men zal de hoogte AB verdeelen in 4 gelijke deelen AH, HI, IF, FB, hiervan zal men $\frac{2}{3}$ of $AF = KL$ neemen voor de grootſte breed.

breedte, en een cirkel trekken AKFL. De ooren zullen koomen tusfchen de evenwijdige lijnen KL en MN.

2. Deel KL in 4 gelijke deelen, en neem daarvan $\frac{1}{4}$ voor de breedte der slaapen OP, en trek uit F met een straal van FI of $\frac{1}{4}$ AB in de middellijn AB in F den cirkel BV IM, en vul het ovaal door KM en LN. Hierdoor krijgt men het punt I en KL de middellijn der oogen (a).

3. Verdeel vervolgens AB in 4 deelen zoo is de neus bepaald, en FB in 3 deelen, zoo is het bovenfte QR voor de bovenlip. Dit beantwoordt aan de proportiën, gegeeven §. V. 2 *Hoofdst.* III. Deel. Dit ovaal is zeer goed en in alle deeze gevallen zeer nuttig.

§. I I.

Maar wanneer, gelijk in de beginzelen der Tekenkunst, *Dict. Encyclop.* en in verscheidene andere Boeken, eene tronie op zijde moet getekend worden, gelijk in fig. 2, Pl. VII. dan schijnt mij deeze wijze zeer verre af van nuttig te zijn.

Stel IR voor de diepte of langte van het hoofd en AB of UV de hoogte, trek verders uw ovaal als in de eerste figuur. Dit ovaal bepaalt niets, noch waar het oor moet zijn, noch waar de aangezichtslijn XY zijn moet, noch het ooghol P; alle deeze deelen moeten derhalven willekeurig of naar de gis genoomen worden.

Ook

(a) Op deeze manier heeft ook C. van de Pas het ovaal getrokken pag. 21. A. De manier welke Alb. Durer in zijn eerste Boek der *Geometrie*, in het Latyn te Parys A. 1532 uitgegeeven, pag. 20 en 21. opgeeft, is zeer omftandig en minder goed dan deeze.

Ook is de gedaante van het bekkeneel geen cirkelrond; om kort te gaan het ovaal schijnt niet toepasselijk op eene tronie gezien van op zijde (a).

§. III.

De Tekenboeken geeven het ovaal ook op voor eene tronie half van voren te zien, gelijk fig. 3. Pl. VII. Trek dan nog het ovaal als te voren is geschied. En op dat ovaal de middellijn ADEB naar het beloop van het ovaal. Verdeel vervolgens uw ovaal in 4 deelen, het onderdeel in 3 gelijke deelen, zoo vindt gij de snijpunten in de linie ADB te weten SDEF. Zie *Preisler* Eerste Deel, Pl. 5.

Alle Pourtrait-Schilders bijnaa, maaken gebruik van deezen regel, en tekenen altoos den mond te veel naar het oor, over de middellijn ADB. Dit zoude ik met zeer veele proeven konnen bewijzen, en tot bevestiging dient, dat alle de figuren op dit grondbeginzel van *Preisler* gebrekkig zijn.

Dezelfde fout is te zien bij *Bloemaart* Tab. IV. en in veele andere van zijne troniën, ook meene ik dat bij *Goltzius* en diergelijken dezelfde fout zichtbaar is.

Om te bewijzen hoe groot het verschil is, zoo trek de wezenslijn DQR volgens Tab. IV. fig. 3, zoo schuins of recht als behoort, zoo volgt dat 'er nu gevonden worden de snijpunten D.Z. SR. Deeze voor de middenpunten gehouden, zoo blijft het aangezigt natuurlijk.

A.

(a) De Schrijver was van voorneemen dit stuk breeder uitleggen en te betoogen, zoo als uit eene Noot in zijne Schriften is gebleeken.

A. van Dyk heeft dit zeer wel opgemerkt, en ook verscheidene groote Italiaansche Meesters.

Hier uit volgt derhalven dat het ovaal ook in deeze gestalte misleidt en een ander beginzel vereischt wordt. De Tekenmeesters behoorden de liniën niet op een ly, maar op een bol, van hout of klei in schetz gemaakt deeze liniën aantewijzen.

T W E E D E H O O F D S T U K.

Over den Drieboek, als een middel om eene tronie op zijde te tekenen.

§. I.

ZOMMIGE (ik meene *Hoet*, *A. Carrache* enz.) leeren dat men om een aangezigt in profil te tekenen, eerst zal maaken, eenen gelijkzijdigen driehoek *ABC* fig. 4. Tab. VII. dat men de voorlijn *AC* deelen zal in drie gelijke deelen, strekkende voor het aangezigt, het voorhoofd, neus en kin.

Maar het punt *B* geeft niets aan de hand, dan alleen zoude men het oor 'er binnen kunnen plaatzen, zoo behield men evenwel de tusfchenruimte $DB = 2$ neuzen van de lel af te rekenen.

In dit geval koomt de onderkaak zeer verre agterwaards in *CGF*, hetwelk tegens alle ondervinding in de Natuur strijdt.

Onderwijlen is het zeker, dat men de aangezichts voorlinie *AC* hier door zeer duidelijc houdt; en in zoo verre is deeze manier zekerer dan het ovaal.

§. I I.

§. I I.

Anderen hebben gelijk *le Clerc*, in de aftekeningen der Hartstogten van *le Brun* Tab. I. fig. 3. een gelijkzijdigen Driehoek DEC gebruikt, wanneer de eene zijde aanlegt tegens den aangezigts lijn, zoo geeft E het gehoorgat en men bepaalt het oor zeer net, zoo dat IE of eigenlijk IH gelijk is aan 2 neuzen,

Maar in de figuur van *le Clerc* is die triangel slegts daar heen gesteld, waardoor noch de aangezigtslijn bepaald wordt, noch het gehoorgat, op zijne juiste plaats.

Deeze enkele driehoek geeft derhalven slegts de helft van het aangezicht en het oor, en om die reden oordeele ik dit behulp van zeer weinig waarde, ook valt het zeer moeilijk in alle gevallen zulk een driehoek te trekken of zich te gewennen dien uit de hand te trekken.

J. C. Vischer in zijn Boek genaamd *Fundamentales regulæ artis pictoriæ & sculpturæ* fol. 1. geeft den geheelen driehoek gelijk bij ons ABC.

Parizet heeft in zijn Fransch werk, genaamd *nouveau livre de principes du desin* den driehoek even als *le Clerc* gebruikt, en met geen meerder nut. — De onzekerheid der algemeene grondregelen hebben mij doen denken op eene andere manier die meerder zekerheid beloofde, en al vroeg heb ik een flauw doorzicht gehad om die uitte vinden.

DERDE HOOFDSTUK.

Over eene nieuwe manier van hoofden te tekenen.

§. I.

DE geduurige beschouwing van Bekkeneelen en aangezigten van doode lighaamen, voornaamelijk wanneer ik die, tot Ontleedkundige oogmerken, overlans doorgezaagd hadde, gevoegd bij de kennis van den aanwas der kaaken en neus in het kinderhoofd, als het nog slegts weinige weken ontvangen is, leerden mij, dat men den gemakkelijksten weg moest inslaan, en de Natuur moest volgen, naame-lijk eerst het harsfenvat te tekenen, dan de voorlijn bepaalen, en naar de gegeevene evenrecdigheden de rest verdeelen.

Het bekkeneel is een ovaal, agter hoogst en voor, uit een kleiner bol bestaande, zoo trek ik eerst het ovaal, uit twee Cirkels $SLVEW$, welke 3 deelen van het hoofd bevat, en KVZ groot $\frac{2}{3}$ van dien Cirkel. Trek uit S de horizontale lijn $ST = \frac{1}{4}$ van den middellijn des grooten Cirkels en uit T den kleinen. Uit het Center s laat ik een loodlijn vallen SQ , deeze bepaalt het gehoorgat en de oorlel E .

2. Trekke ik PG zoo schuins als vereischt wordt, en deele die in 4 gelijke deelen, zoo is k het voorhoofd, F de ooglijn, I van de neus, H een derde van IB of IG , de mond.

3. Eindelijk volmaake ik het ovaal ZVE , waardoor de onderste ooghols rand vrij wel aangewezen wordt.

4. Neeme ik $GN = 1$ neus of minder als de wezenlijn sterk voorover valt, en dus bepaale ik den voorhals.

O

Deeze

tab VIII

Deeze manier is zeer eenvoudig, zeer natuurlijk, en geeft op alle de voornaamste punten in proportie, die vereischt worden, ook is een dwars eirond of ovaal veel ligter te trekken dan een overeindstaande.

§. I I.

In een oud Man, oude Vrouwe of hoe ik de Jaaren verkiezen wil, trekke ik gelijk §. I. het ovaal $KLVE$, en de linie $PKHG$ Fig. 2.

2. Vermids door den Ouderdom de tanden, en derzelve kasfen weg gaan, en de kaak daardoor $\frac{1}{3}$ verliest, zoo bepaale ik de kin $IG = \frac{2}{7}$ van FS . in de lijn G zijnde een Cirkelboog getrokken, als geleerd is in de 2 fig. Tab. VI.

3. Dat is in den volwasfen staat was de kin in G , ik zet den pasfer in E , en trek uit G een Cirkelboog g, G , en neeme $IG = \frac{2}{7} IB$ zoo wordt g het punt van de kin.

4. Vervolgens deele ik GI in 3 gelijke deelen, en het bovenste is voor den mond.

5. Wijders trekke ik KF bol buiten de gezigtlijn, om dat de voorhoofdsholtens zich zeer bol uitzetten in den Ouderdom.

6. Eindelijk neeme ik $GN =$ aan den neus en trekke den hals NO . Op deeze wijze verkrijge ik op de volmaaktste manier, een onderwezen met alle de vereischte kentekenen.

§. I I I.

In de kinderen blijft het bekkeneel op dezelfde wijze, en daarom moet het ovaal getrokken worden als in fig. 3. en de loodlijn LQ ,
ver-

vervolgens de aangezichts lijn P G zie Tab. VIII. fig. 4. om dat gelijk gezegd is (§. VI. Hoofdst. 1. II. Deel,) de kinderen geene voorhoofdsholtens hebben, moet F binnen de lijn A B getrokken worden, daar die anders raakt, gelijk in fig. 1. Tab. VIII, of buitenwaards steekt als in de Ouden, fig. 2.

2. De oogen zijn op $\frac{2}{3}$ van de geheele hoogte van onder den kin en $\frac{1}{7}$ voor het voorhoofd, dit is overeenstemmend met *de Wit* en *Alb Durer*, pag. 64 is $df = \frac{1}{7} da$.

3. i, e gelijk zijnde aan $\frac{1}{4}$ LQ om dat de kaaken wegens de ondiepte van den mond omtrent $\frac{1}{3}$ korter zijn, gelijk in de Ouden, moet 'er getrokken worden eene lijn a, b $\frac{2}{3}$ van iE en eene schuinse lijn C, d. even als getoond is Tab. 5. fig. 4, zoo is het snijpunt g voor de kin, en G voor den mond. Op deeze wijze wordt Aa gelijk aan 5 deelen, waarvan $\frac{2}{3}$ zijn voor de ooglijn, $\frac{1}{3}$ voor het aangezicht. Als men scherst trekt men eerst het ovaal, daarna P G en G g en gh, en alle de punten zijn bekend. Wanneer de mond meer geopend wordt, daalt G en loopt meer agter en nederwaards; dit is omtrent allen waar.

Een schets derhalven gelijk in fig. 4. wijst allerbest een kinder aangezicht.

§. I V.

Om eenen Neger te schetzen gaat men eveneens te werk. Naa het ovaal gemaakt te hebben trekt men (fig. 3. Tab. VIII.) P G agterover volgens §. III. 3 Hoofdst. I. Deel. Deeze geeft een snijpunt H. trek van daar tot in B de lijn HB, zoo is het wezen bepaald. $BN = \frac{1}{4} AB$. Dit bevestigt het zeggen van *Philostratus* II Boek over het Leven van *Apoll. van Thyenen*, 10 Cap. dat enkele liniën, schoon met wit krijt getekend, eenen Indiaan te kennen geeven, door den platten

neus, zijn staande hair, bolle kaaken enz. Zie *Junius*, over de Schilderkonst der Ouden, *Lib. III. C. 2. p. 259.*

§. V.

Deeze wijze van schetzen kan even gemakkelijk aangeleerd worden, als die manieren welke thans in gebruik zijn; wil iemand 'er gebruik van maaken in het afbeelden van allerlei hartstogten, niets is gemakkelijker: in die van verbaasdheid, schrik enz., daar de mond in geopend wordt, moet slegts de kin verlengd worden, al het overige moet uit de beweeging der spieren gezogt worden, hetwelk even gemakkelijk op eene wiskonstige wijze kan aangetoond worden als het gene ik omtrent de bijzondere Natiën en jaaren hebbe aangewezen.

Om veranderingen in de wezens te maaken, kan men de proportiën veranderen, de aangezigtlijn min of meer laten hellen, zoo blijft men in de goede geschiktheid en teffens in het schoone. De Regels die *A. Durer* in zijn Boek *over de verandering der Beelden en wezenstrekken* gegeven heeft, brengen meest wanschikkelijke gedaantens te voorschijn, welke zeldzaam te pasfe koomen, offchoon deeze beschouwing op zich zelve haare verdiensten heeft.

Het was te wenschen, dat Konstenaars zich toeleiden op de naa vorsching van de waare gedaante onzes geheelen lighaams, op deezen trant, men zoude geene mindere voordgangen hier in maaken, dan ik mij vleije, omtrent de wezens gemaakt te hebben, en die ik hoope dat anderen zal aanzetten, om een stuk, hetwelk hier slegts begonnen is, tot volmaaktheid te brengen.

E I N D E.

E R.

E R R A T A.

Bladz.	Reg.	Staat	Lees
1	5 van ond.	Farnetes	Farnese.
3	6	Gottische	Gothische.
4	2	<i>Malorey</i>	<i>Mablerey.</i>
	13	in regels	in de regels.
7	2 van ond.	Celebei	Celebes.
9	17	Cameos	Caméos.
13	5 van ond.	Molkweren	Molkwerum.
14	1 van ond.	Tatouering	Tatouéring.
15	11	Aleutifische	Aleutische.
17	2 van ond.	<i>en Varietés</i>	<i>et des Varietés.</i>
18	13	<i>Loubiere</i>	<i>Loubiere.</i>
26	5 van ond.	<i>Eudofus</i>	<i>Eudoxus.</i>
37	10	u	3.
	4 van ond.	<i>d'aut.</i>	<i>d'Antiq.</i>
39	9 van ond.	IV	IVde Fig.
53	6	<i>Buffen</i>	<i>de Buffen.</i>
61	7 van ond.	<i>Flamingo, Quesnot</i>	<i>Flamingo of Quesnot.</i>
67	1	<i>five</i>	<i>sur.</i>
72	3 van ond.	doch	doch dat.
78	2	agterhoofden	agt hoofden.
96	2	<i>modele</i>	<i>modela.</i>
25, 36, 45, 70.		agter de Noot	U of Uitgev.

E R A T A

Page	Line	Correction
1	1	in error
2	2	in error
3	3	in error
4	4	in error
5	5	in error
6	6	in error
7	7	in error
8	8	in error
9	9	in error
10	10	in error
11	11	in error
12	12	in error
13	13	in error
14	14	in error
15	15	in error
16	16	in error
17	17	in error
18	18	in error
19	19	in error
20	20	in error
21	21	in error
22	22	in error
23	23	in error
24	24	in error
25	25	in error
26	26	in error
27	27	in error
28	28	in error
29	29	in error
30	30	in error
31	31	in error
32	32	in error
33	33	in error
34	34	in error
35	35	in error
36	36	in error
37	37	in error
38	38	in error
39	39	in error
40	40	in error
41	41	in error
42	42	in error
43	43	in error
44	44	in error
45	45	in error
46	46	in error
47	47	in error
48	48	in error
49	49	in error
50	50	in error

Fig. I.

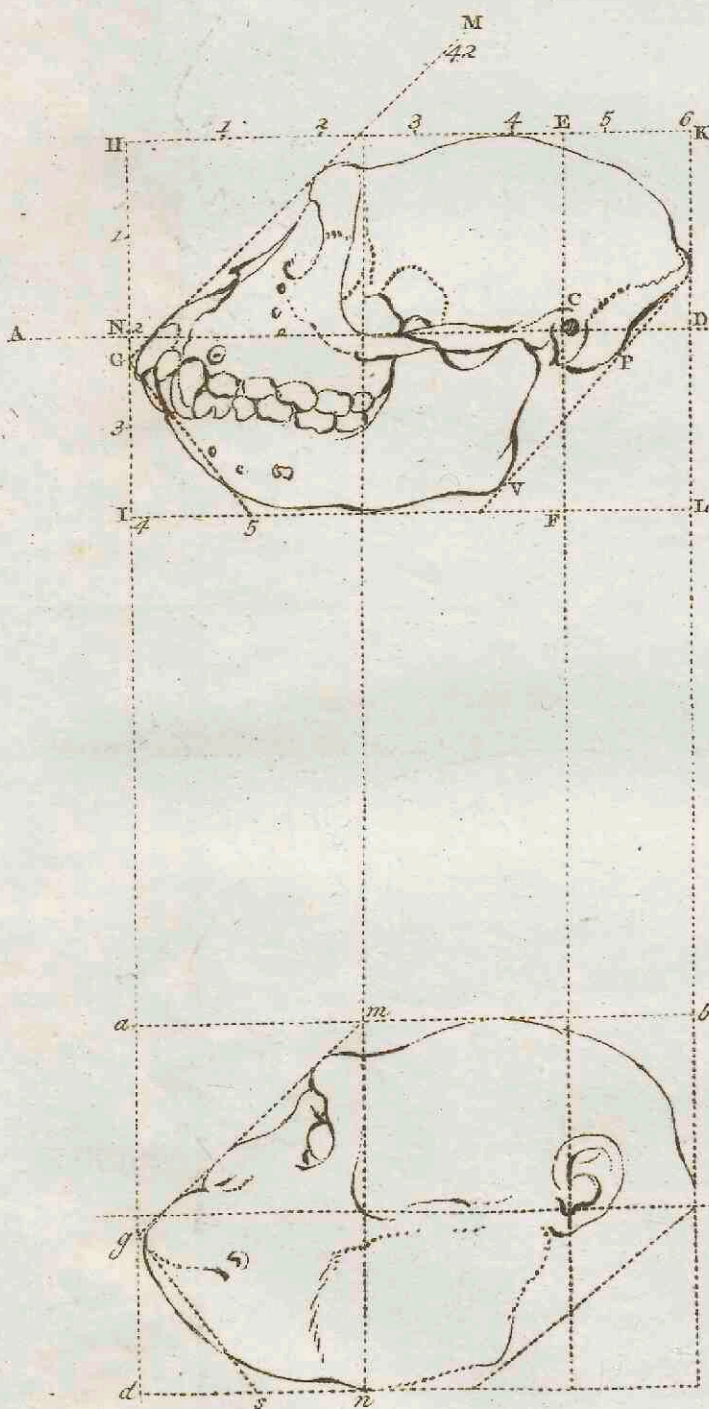

Fig. II.

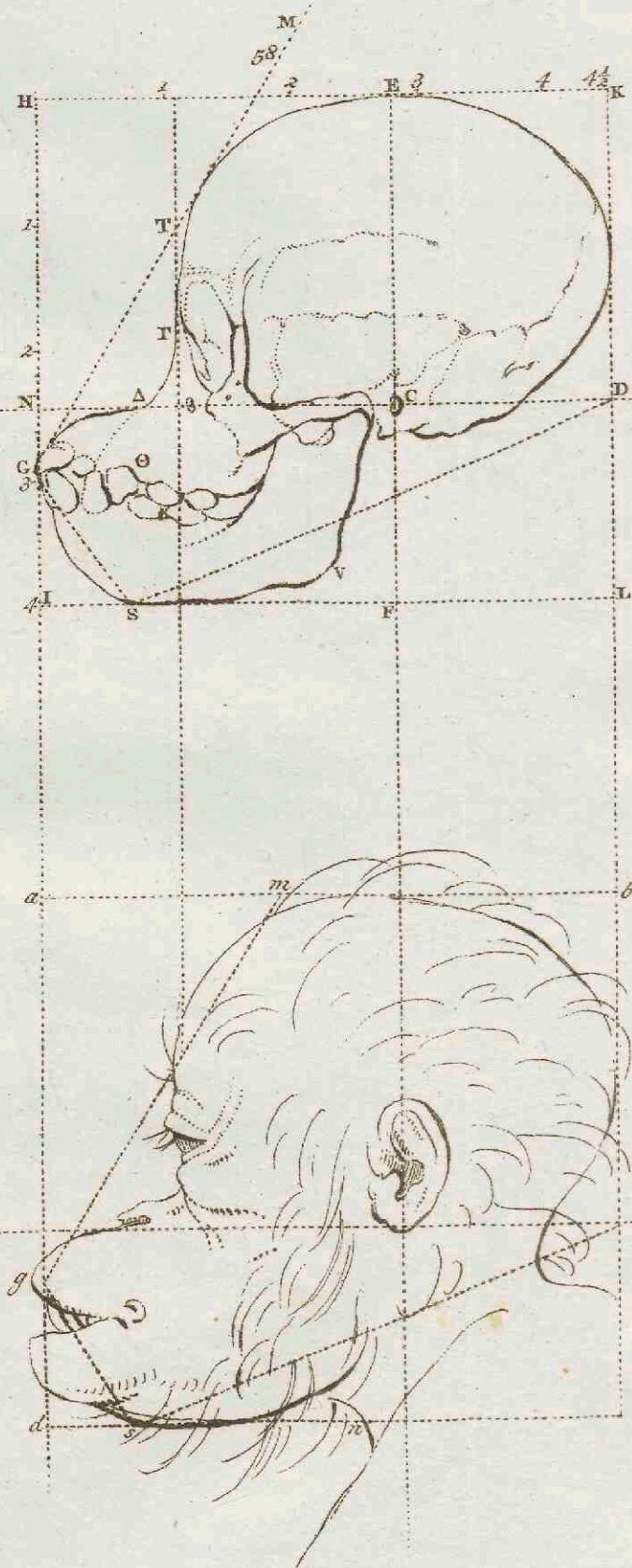

Fig. III.

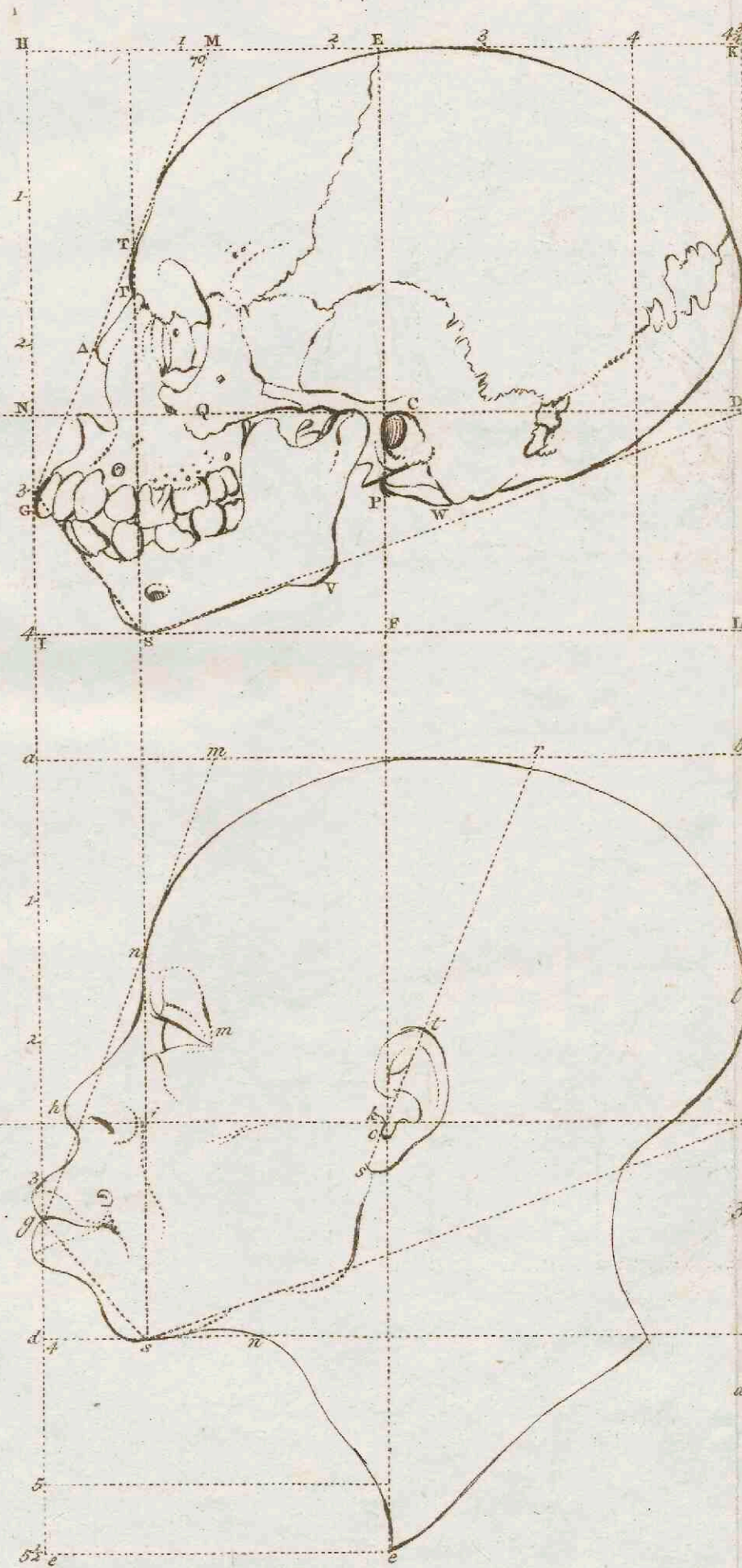

Fig. IV.

Kalmuk

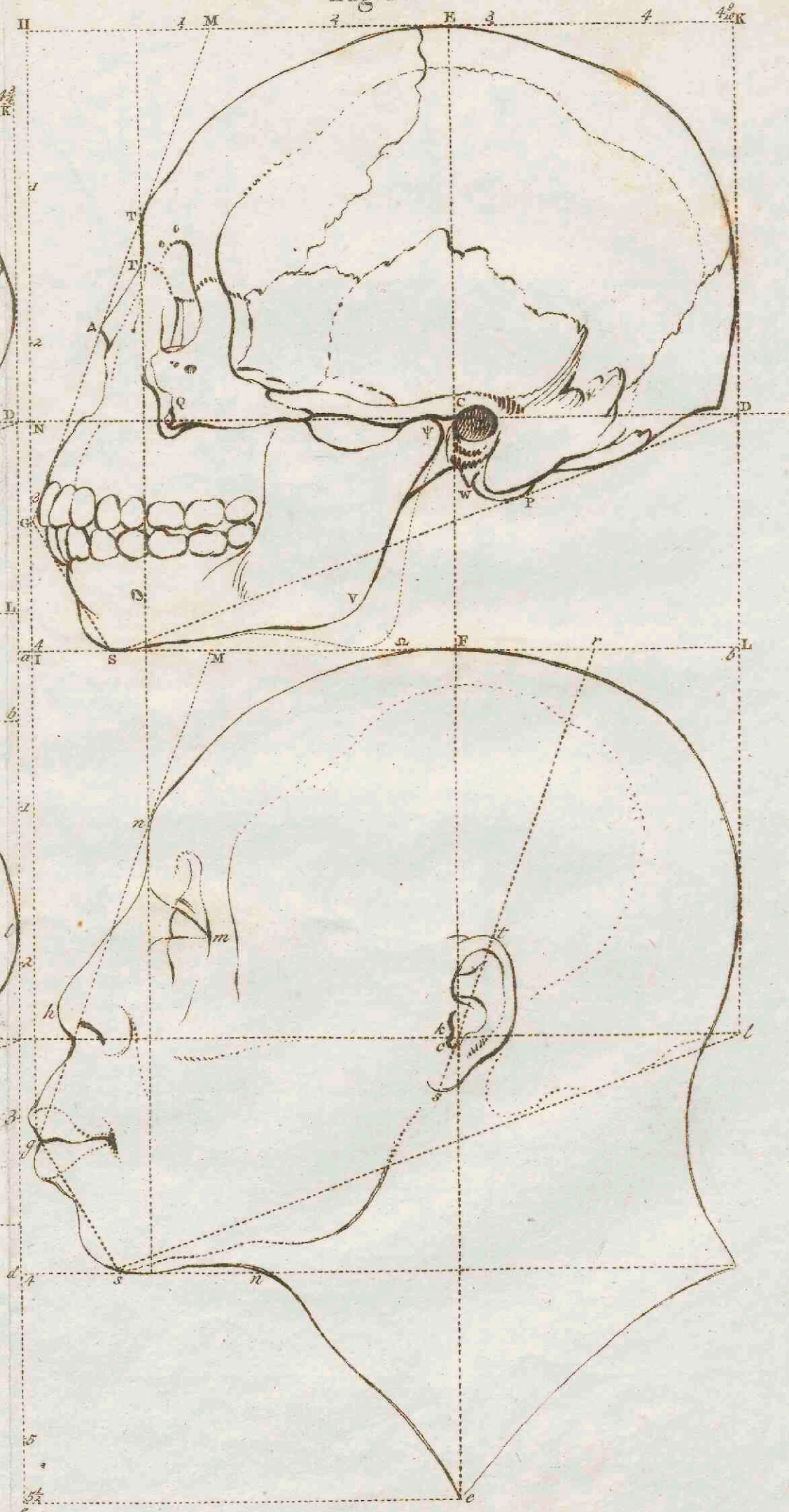

Fig. I.

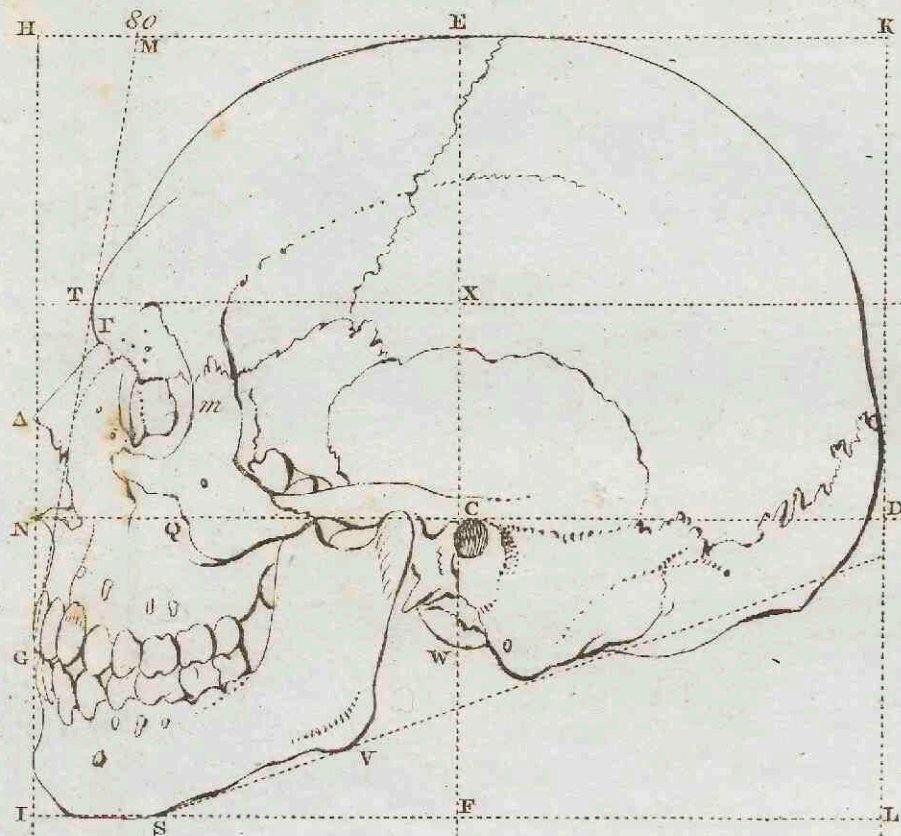

Fig. II.

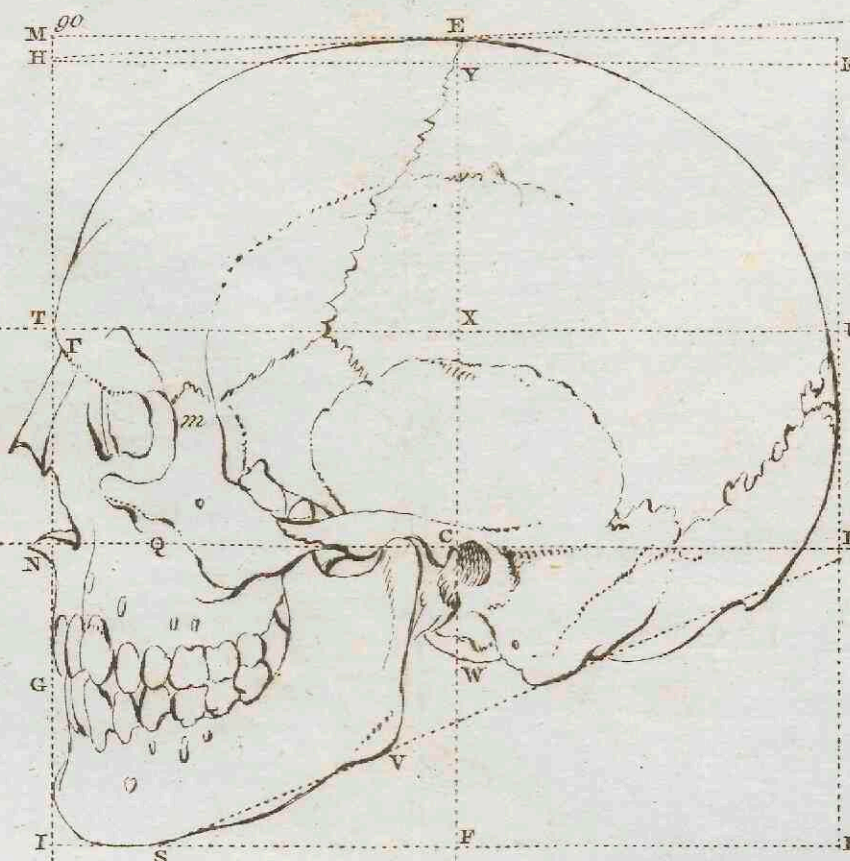

Fig. III.

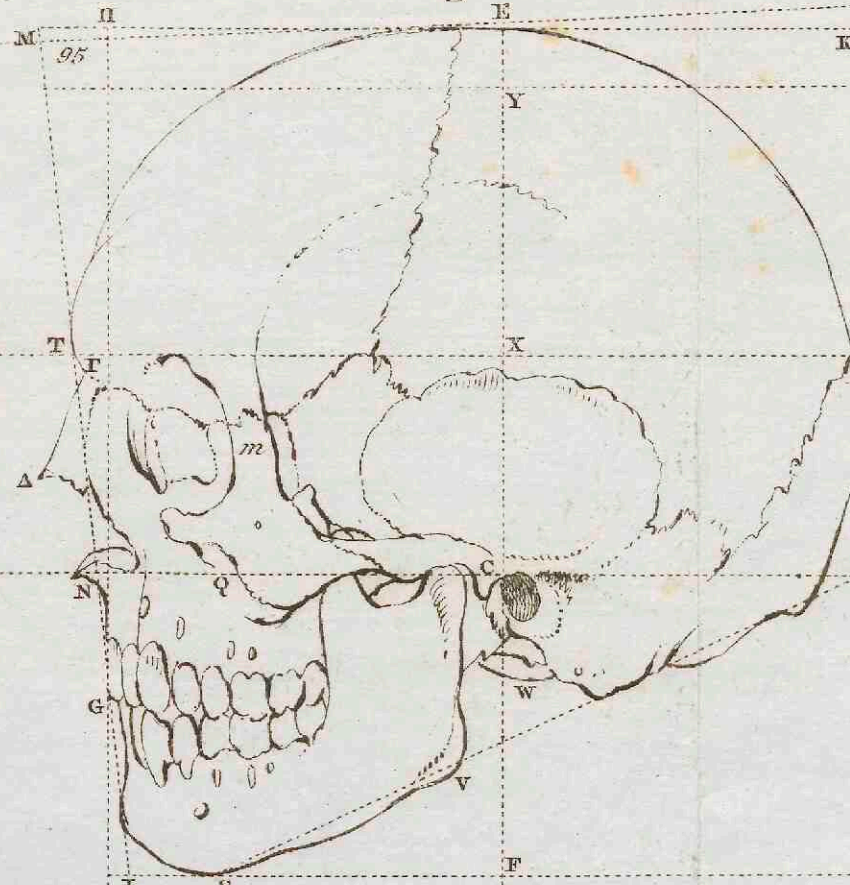

Fig. IV.

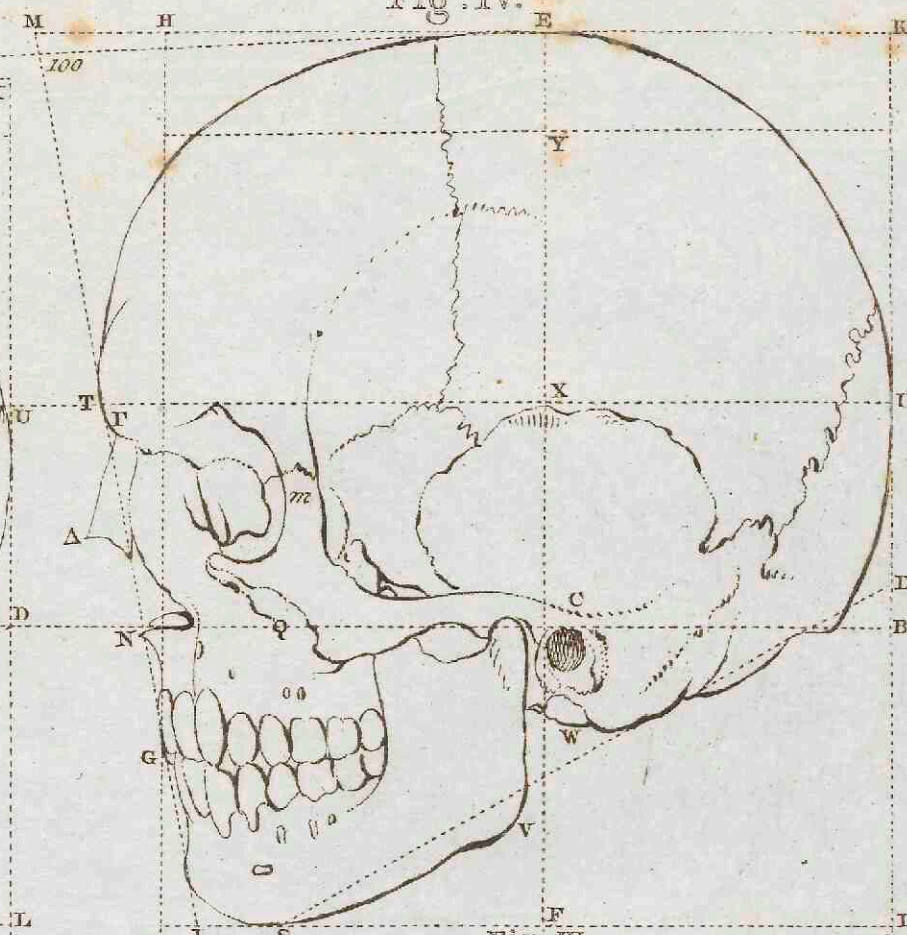

Fig. I.

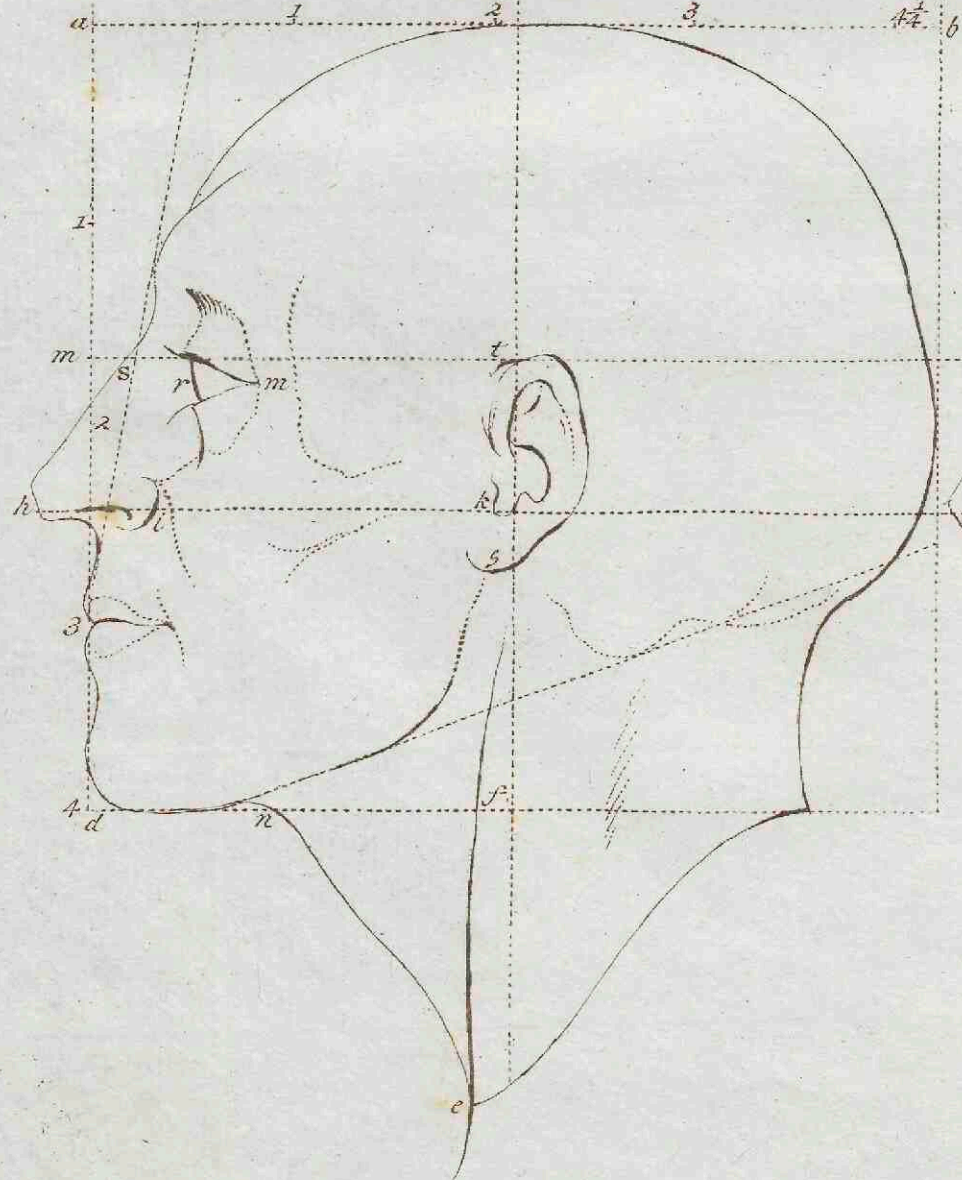

Fig. II.

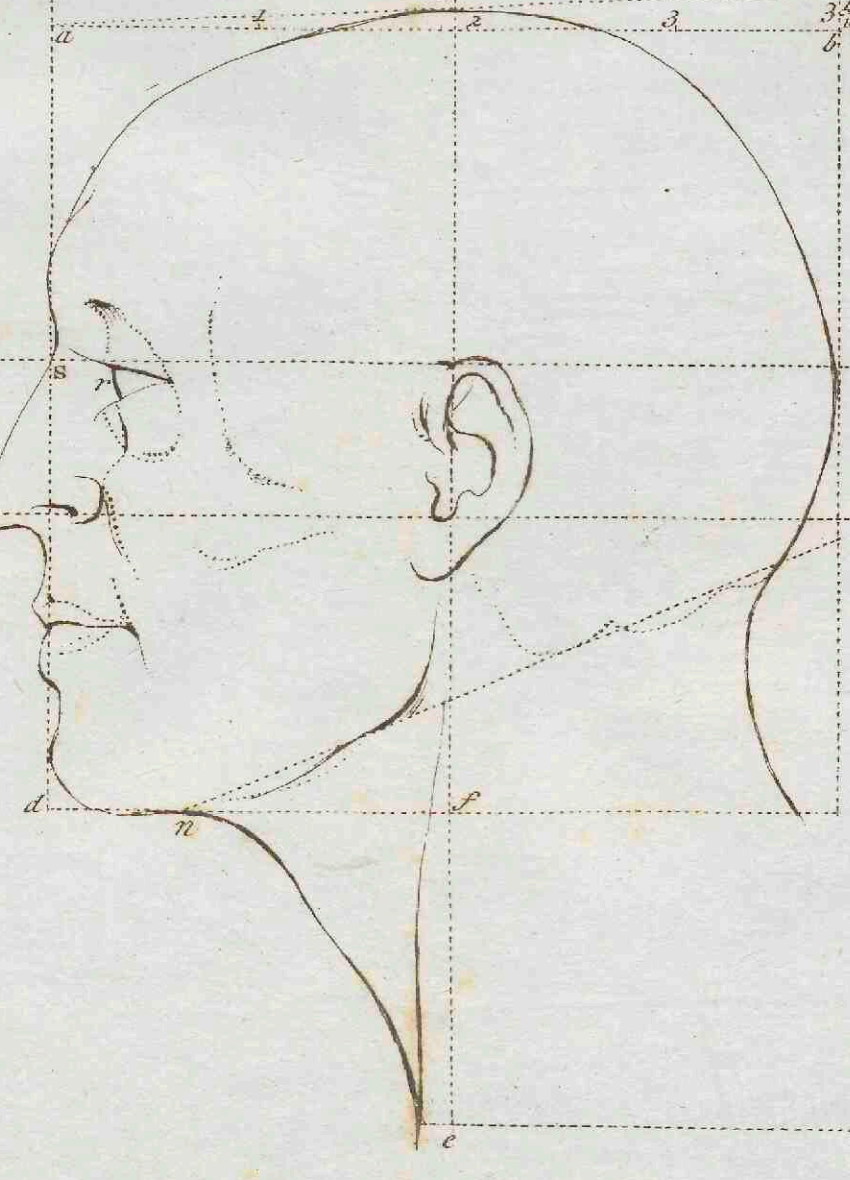

Fig. III.

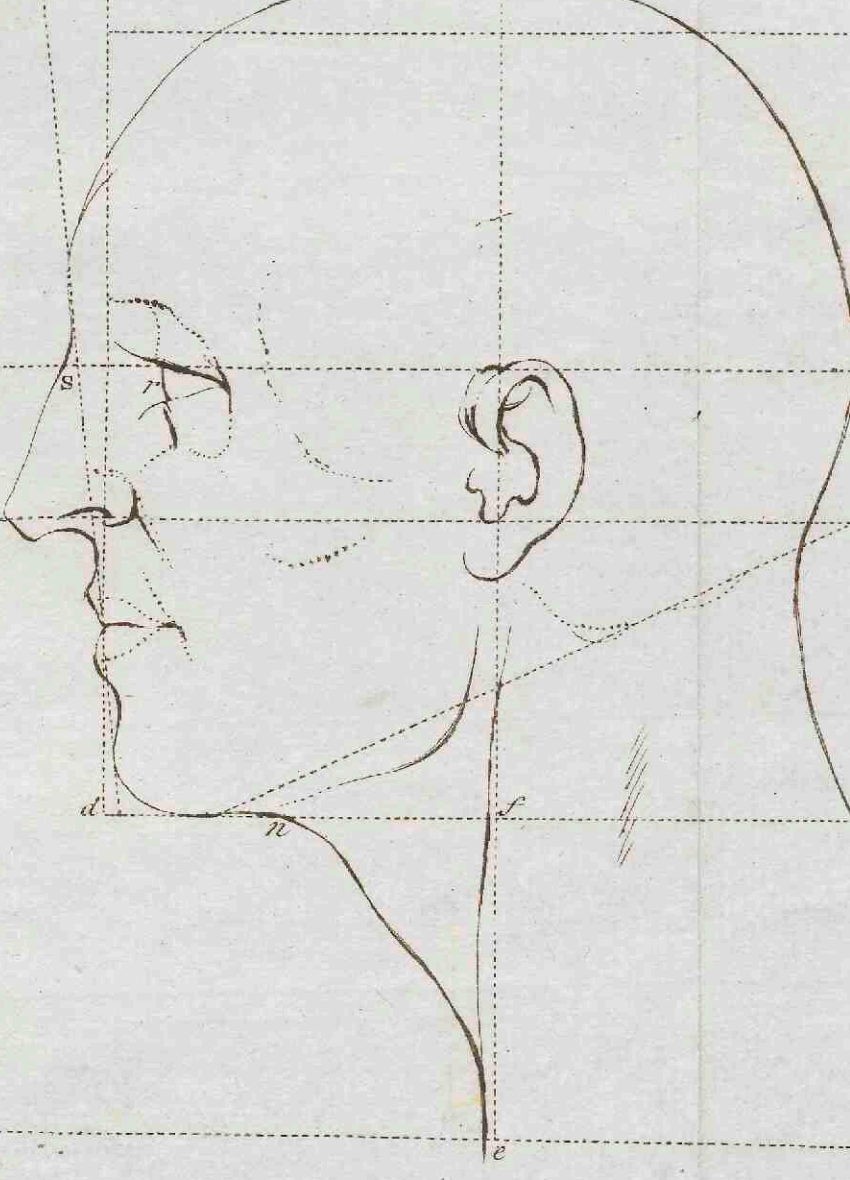

Fig. IV.

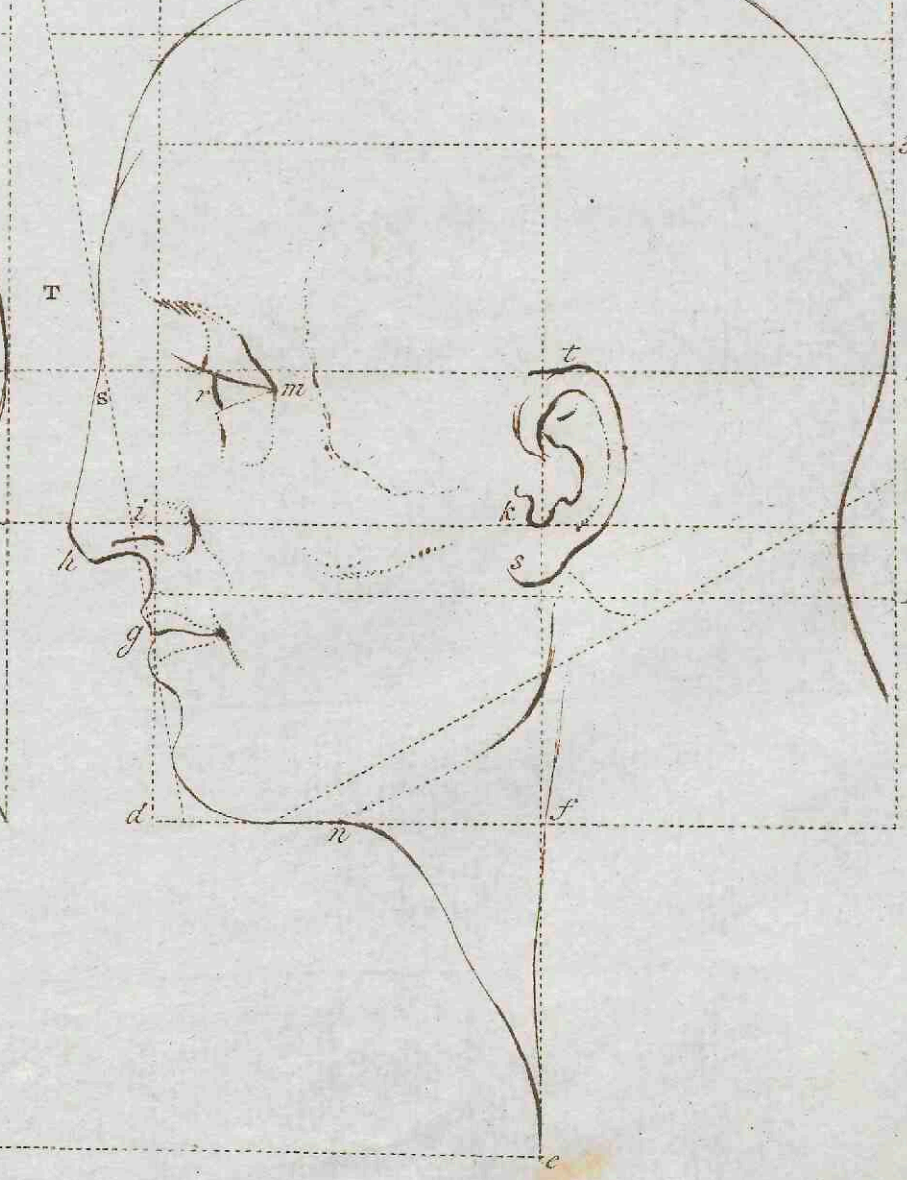

Fig. I.

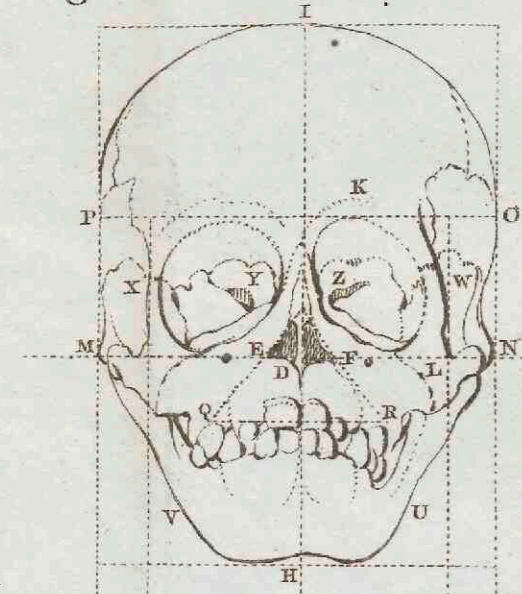

Fig. II.

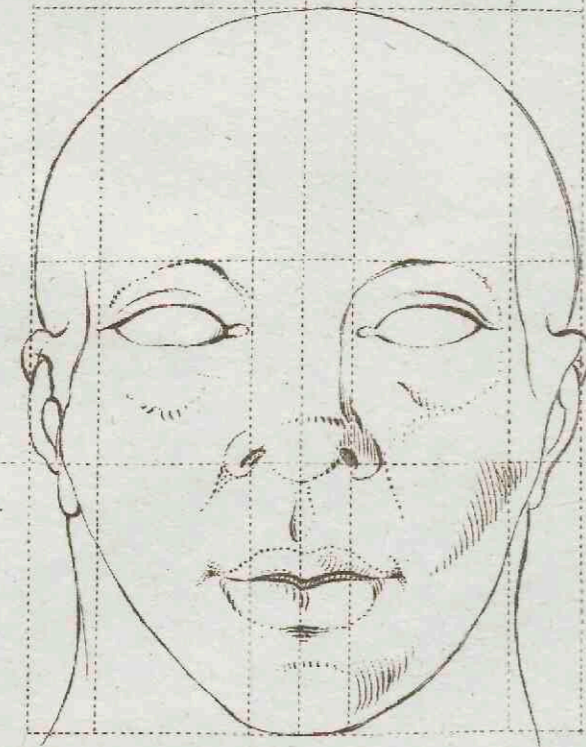
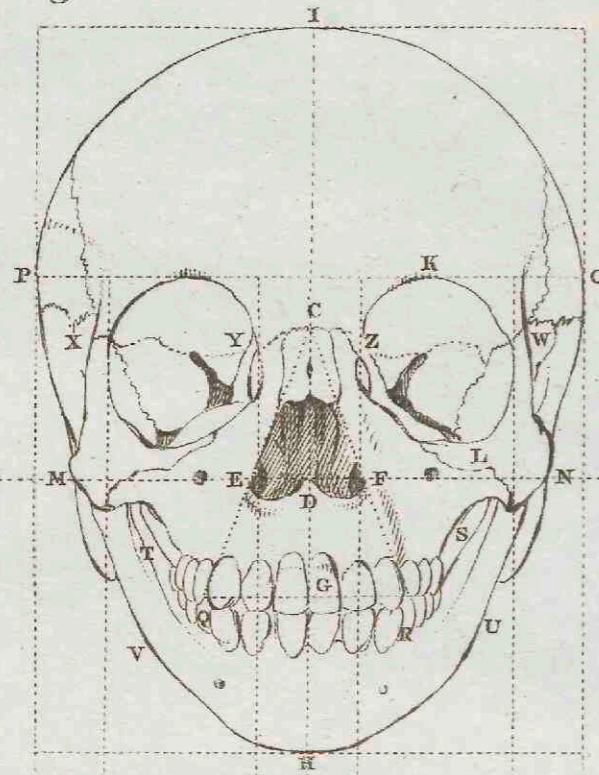

Fig. III.

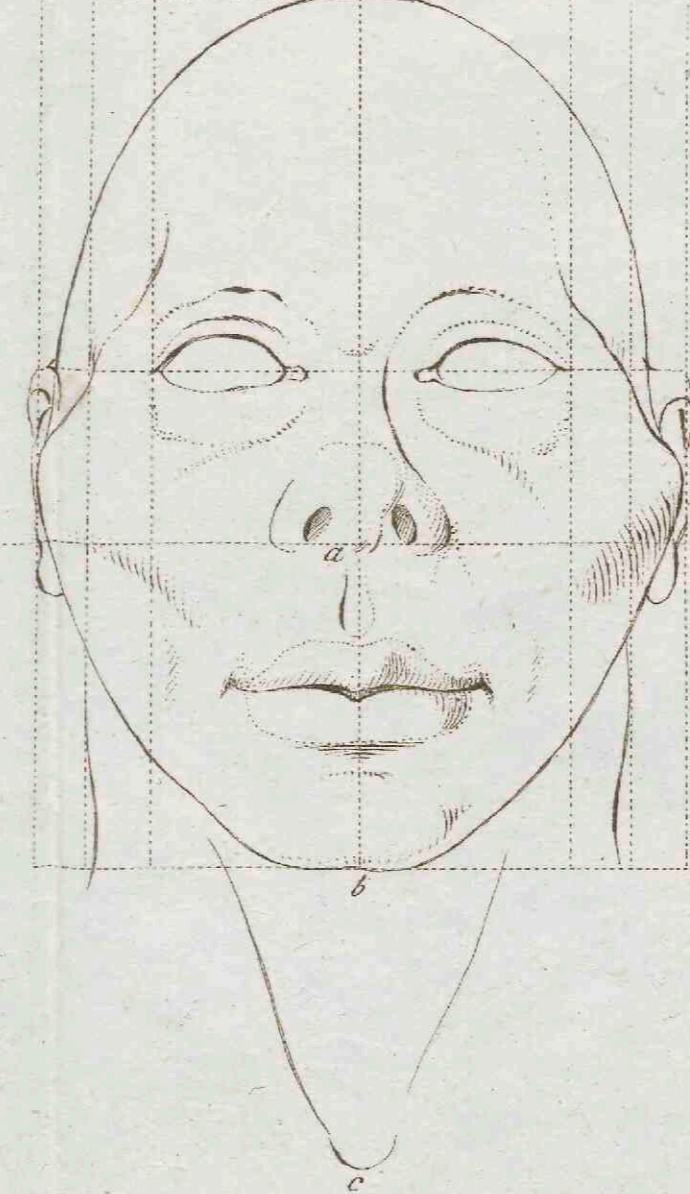
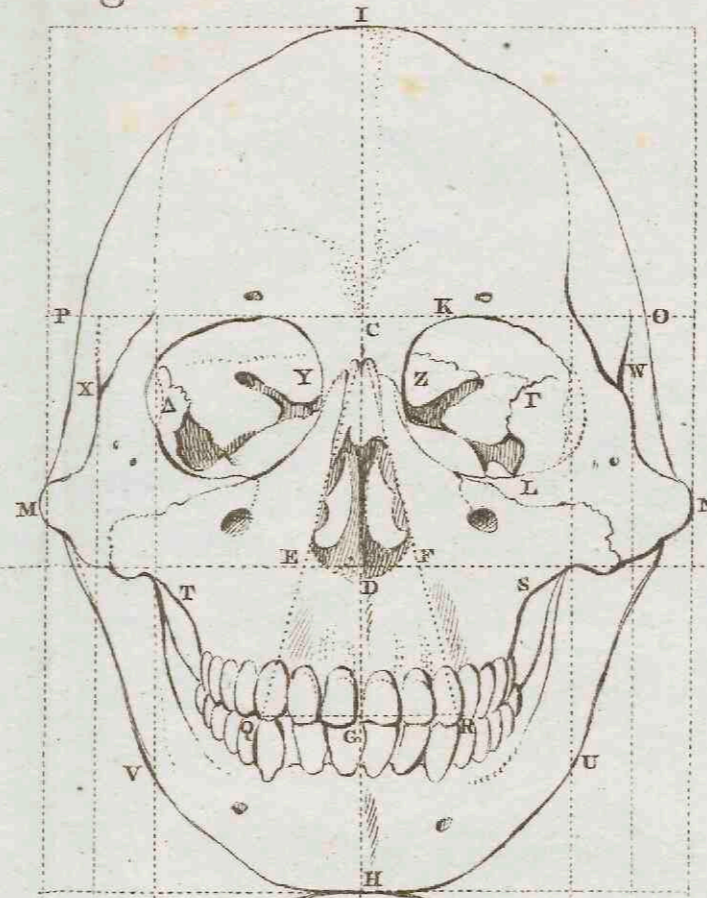

Fig. IV.

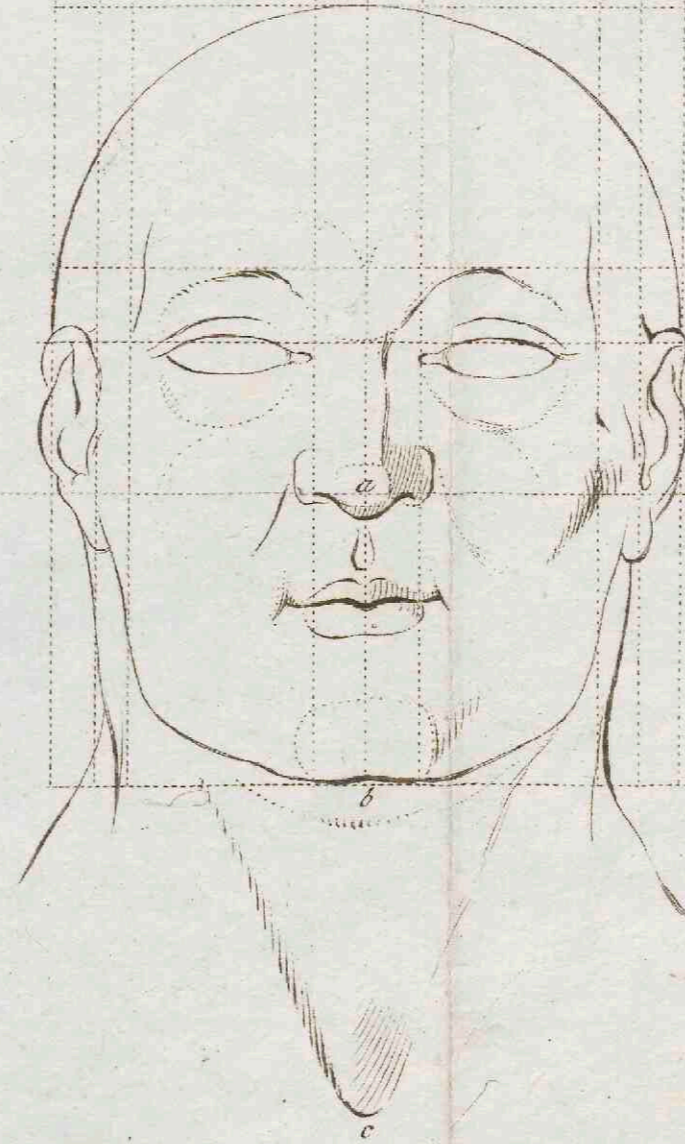
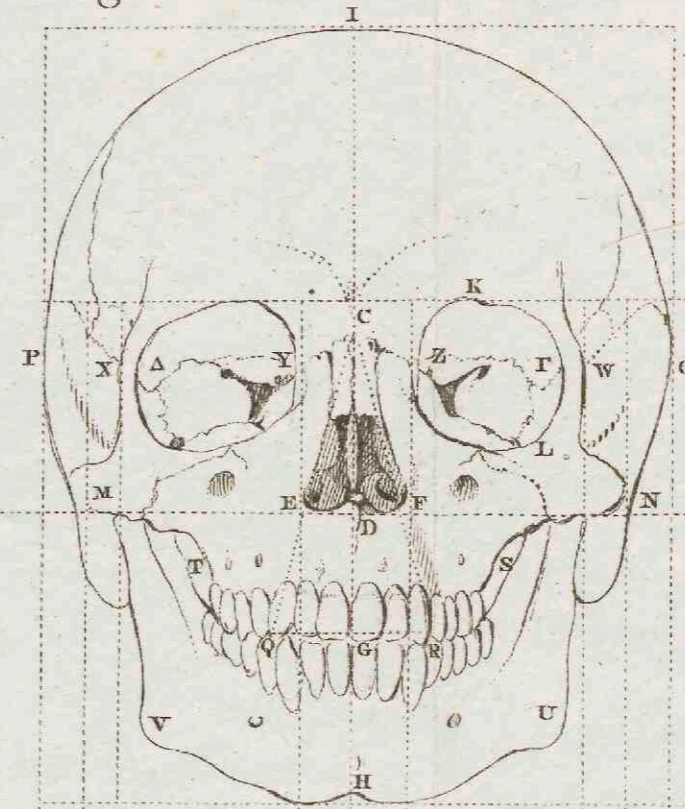

Fig. V.

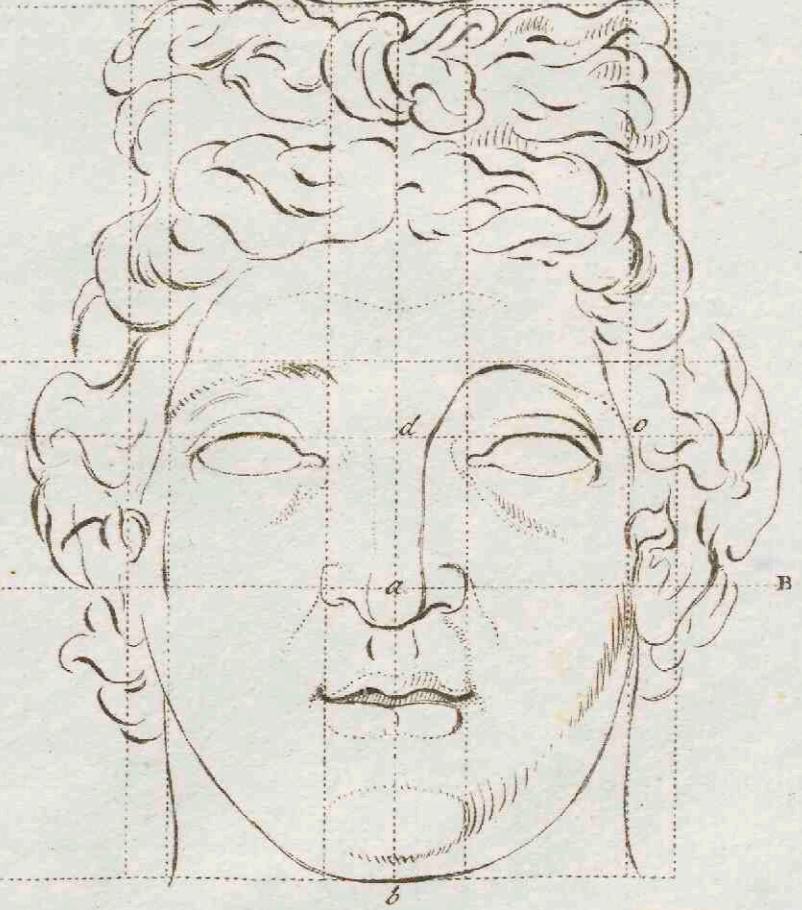
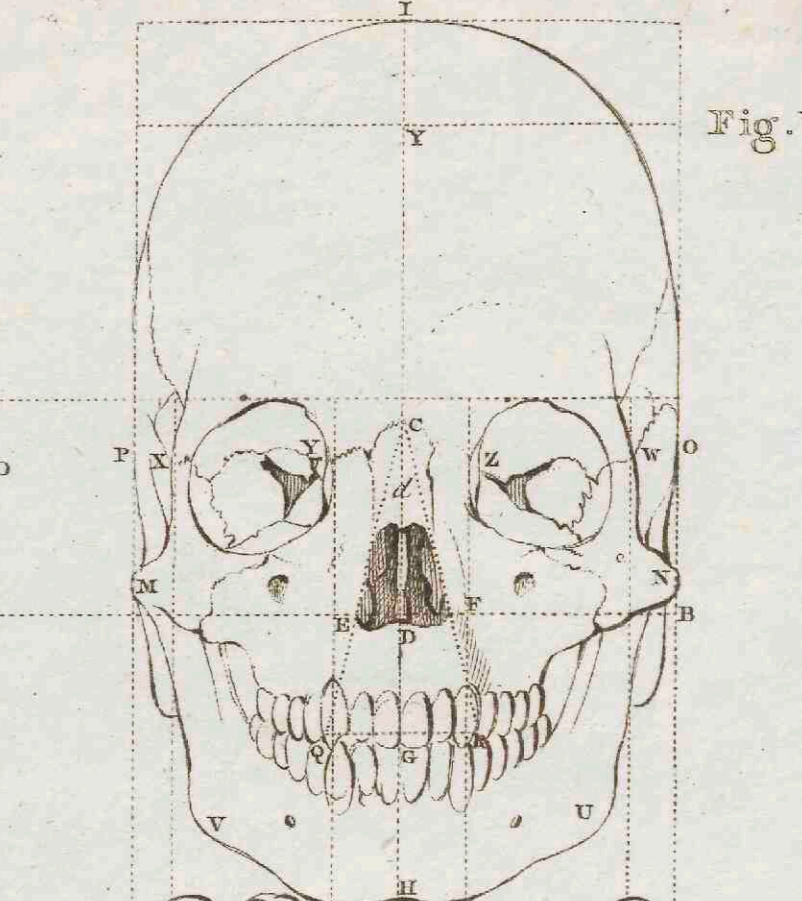

Fig. I.

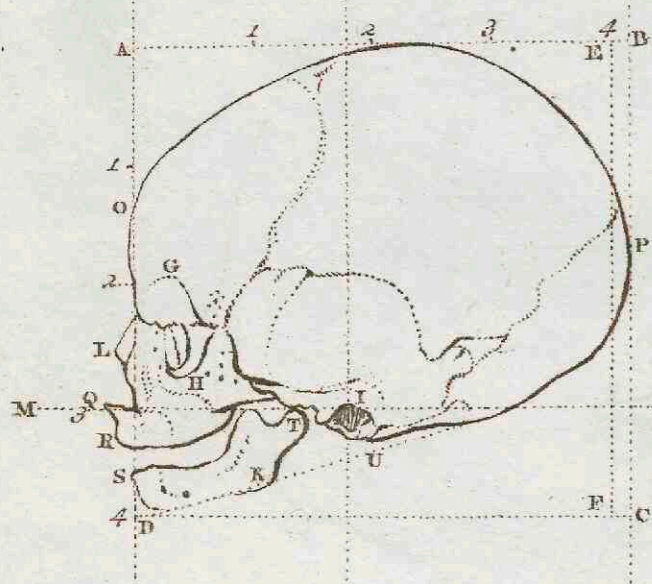

Fig. II.

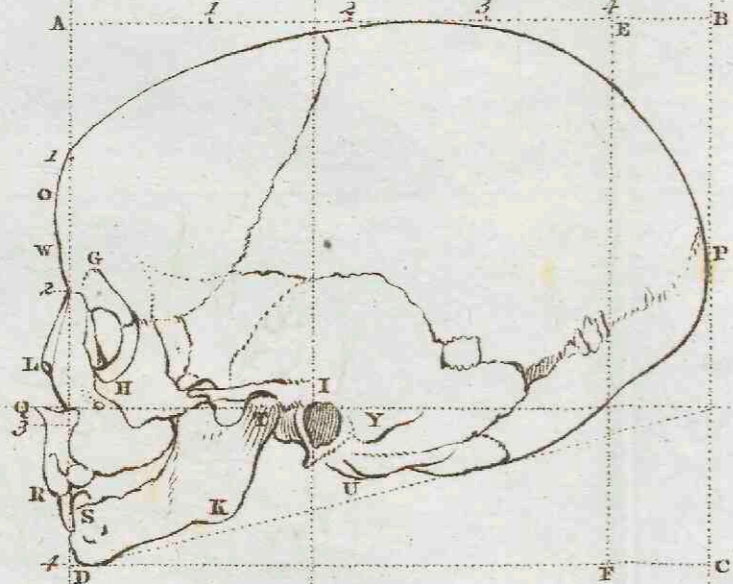

Fig. III.

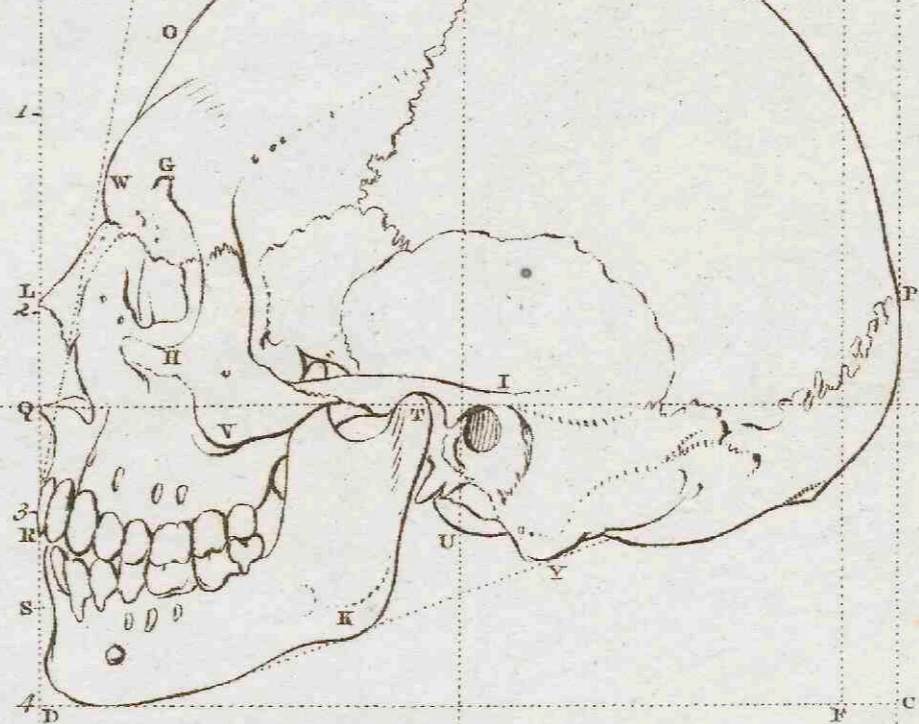

Fig. IV.

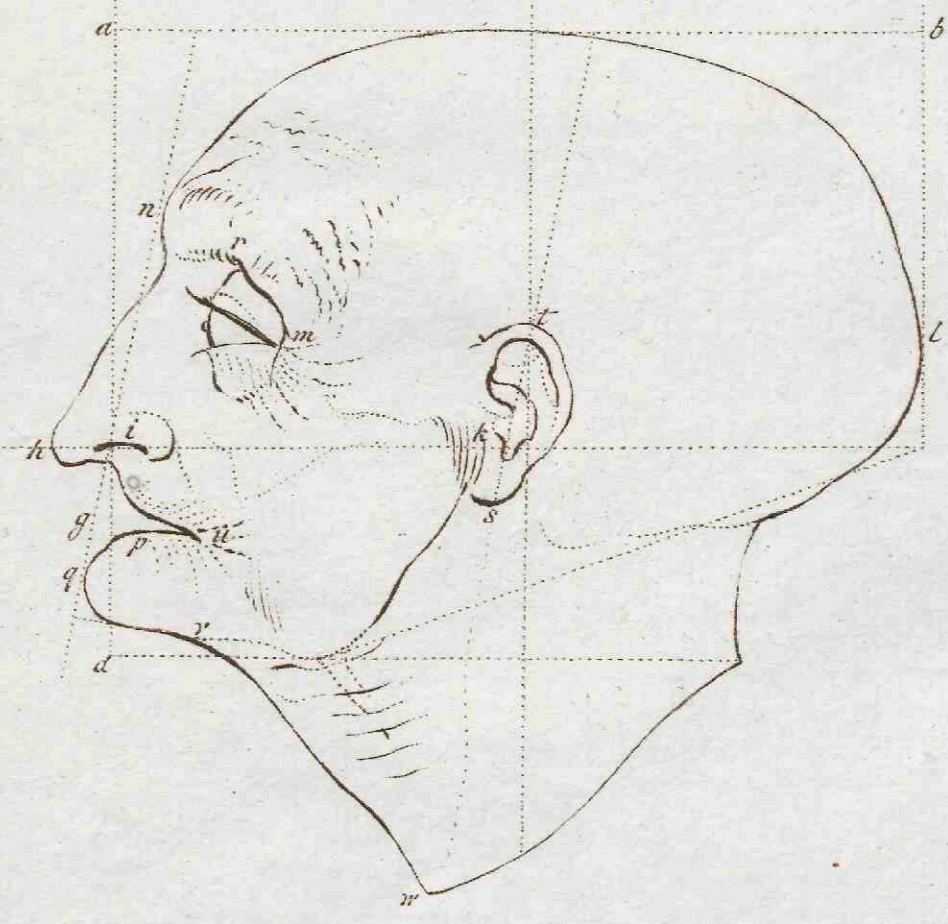
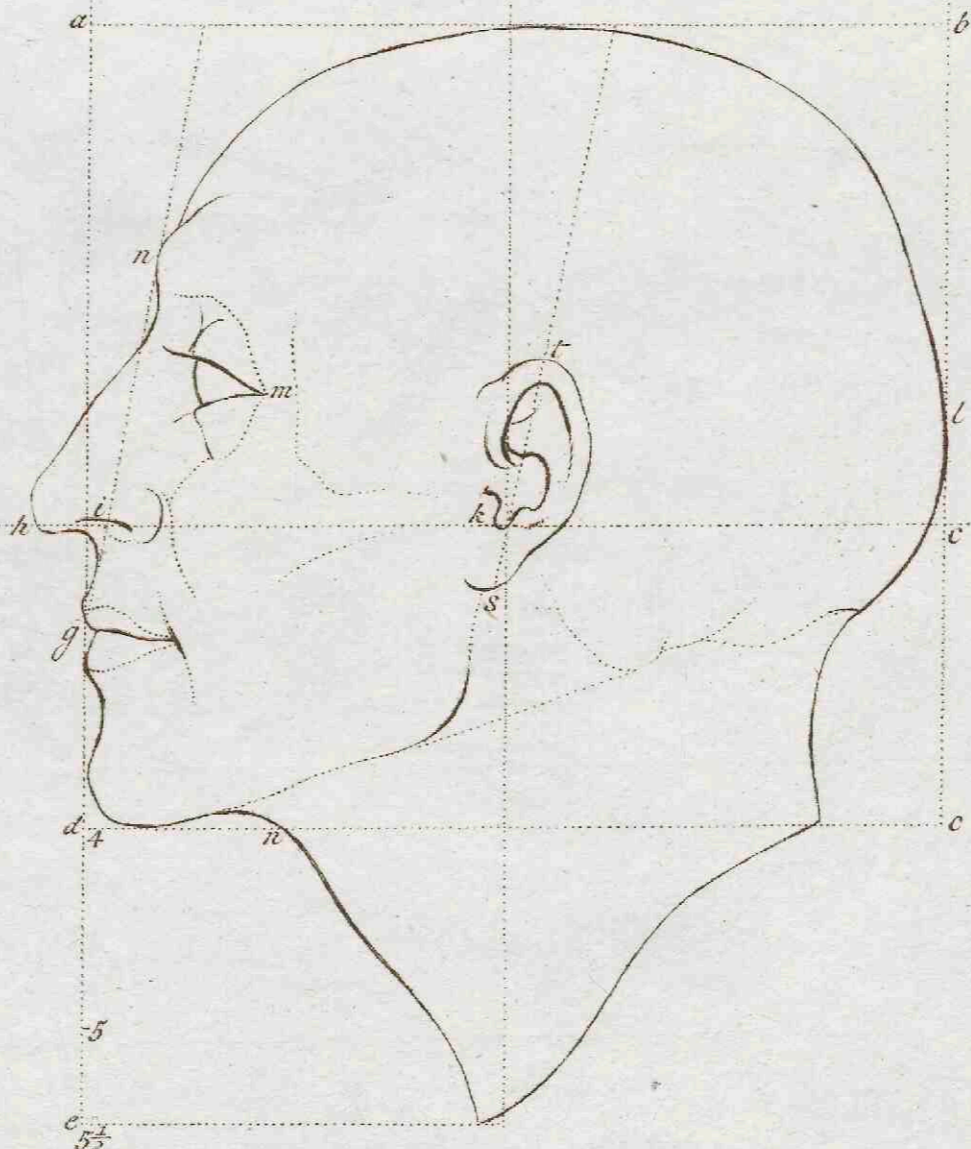
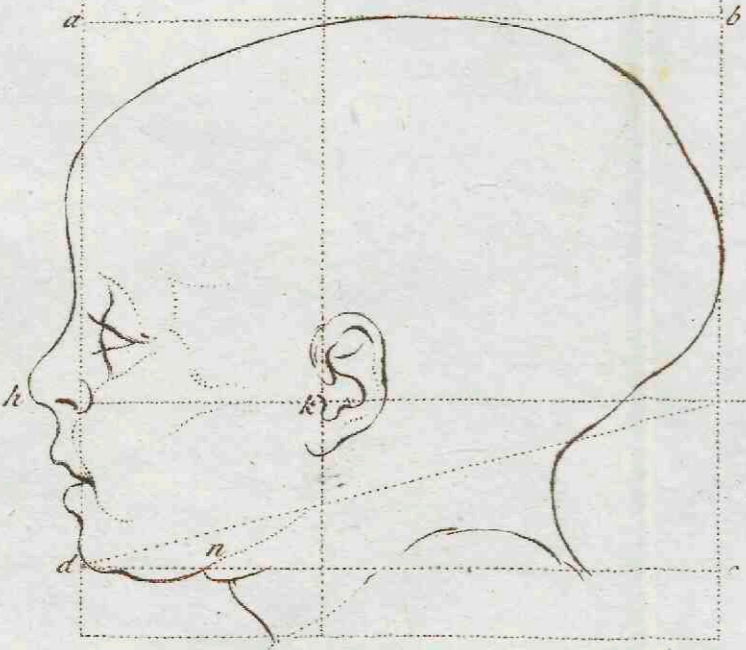
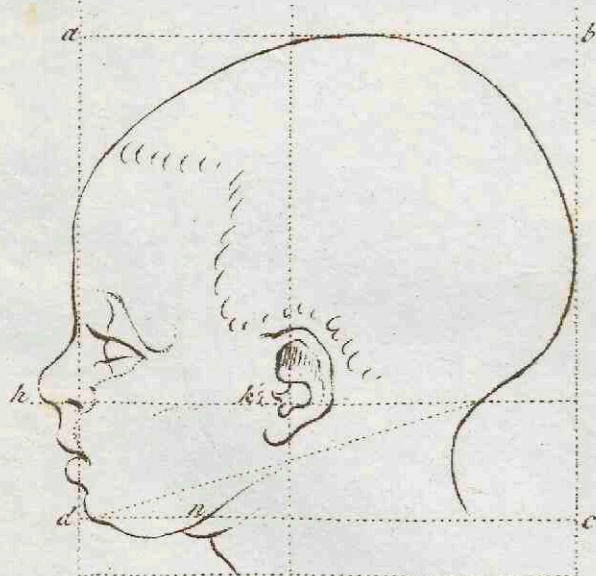
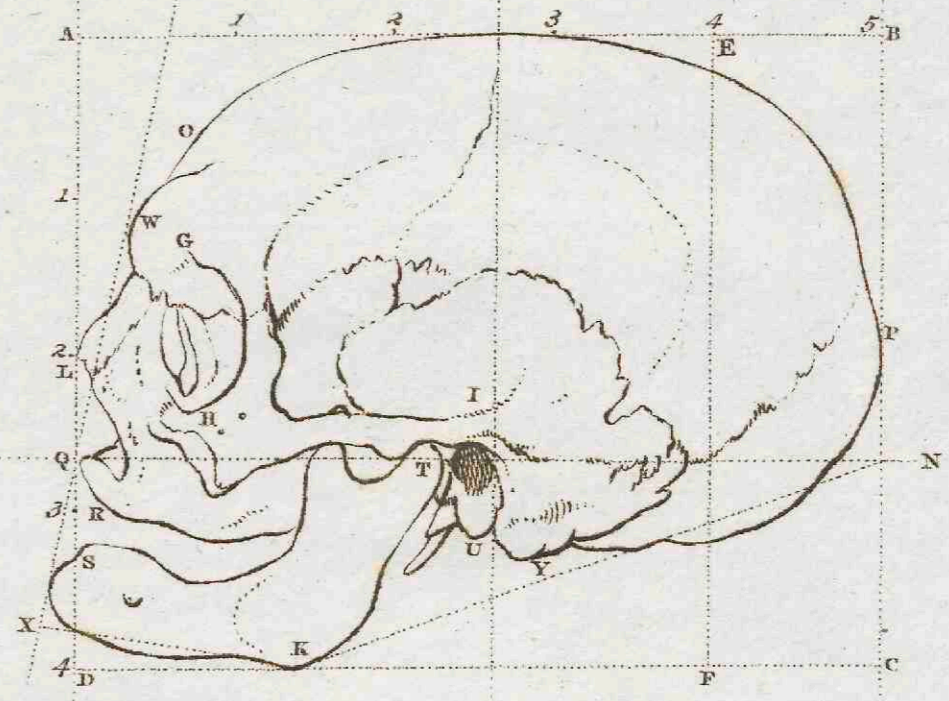

Fig. I.

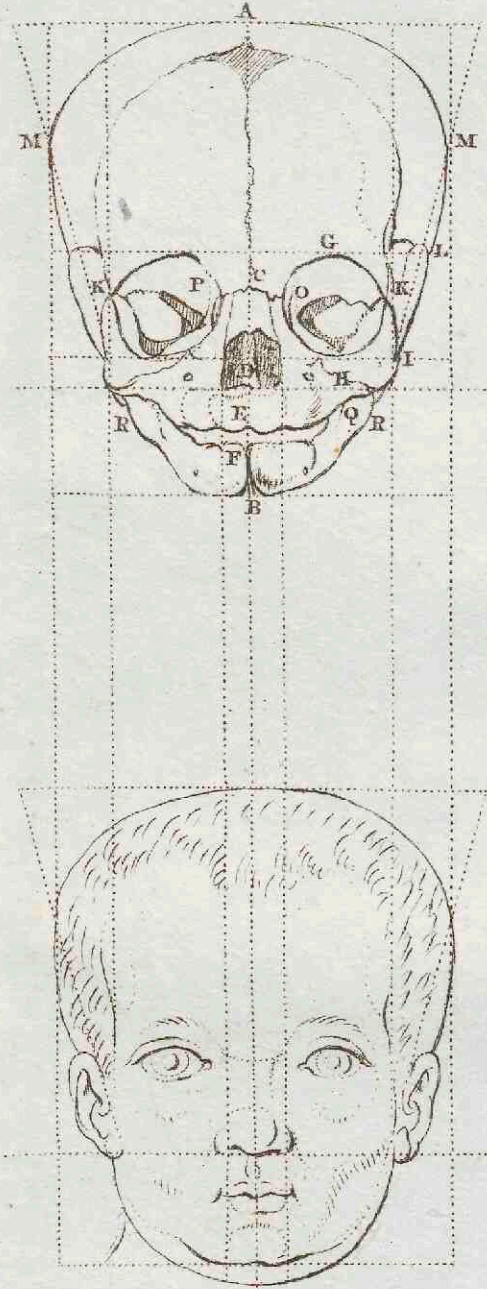

Fig. II.

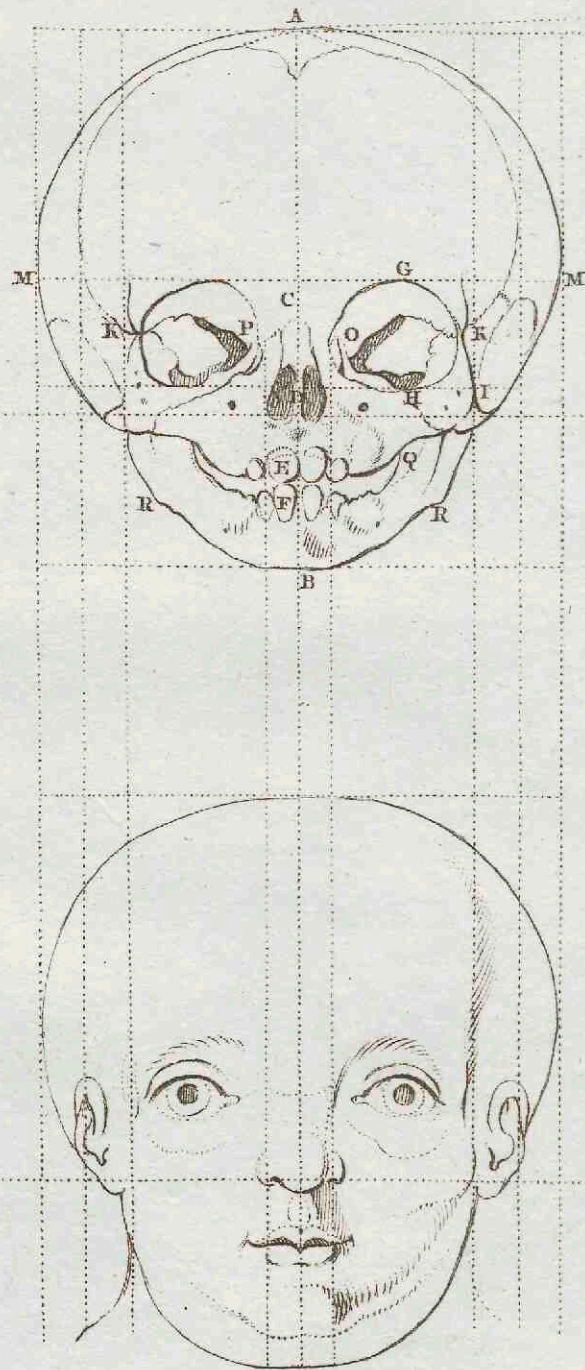

Fig. III.

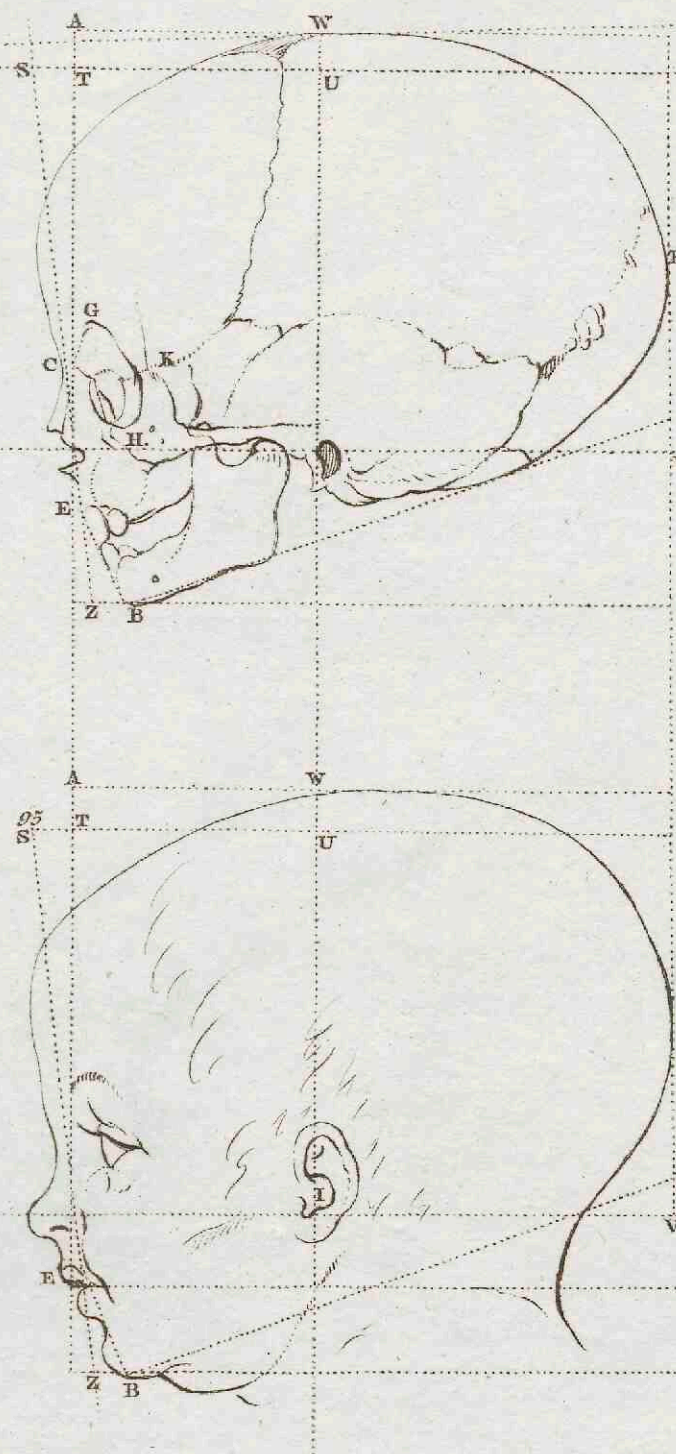

Fig. IV.

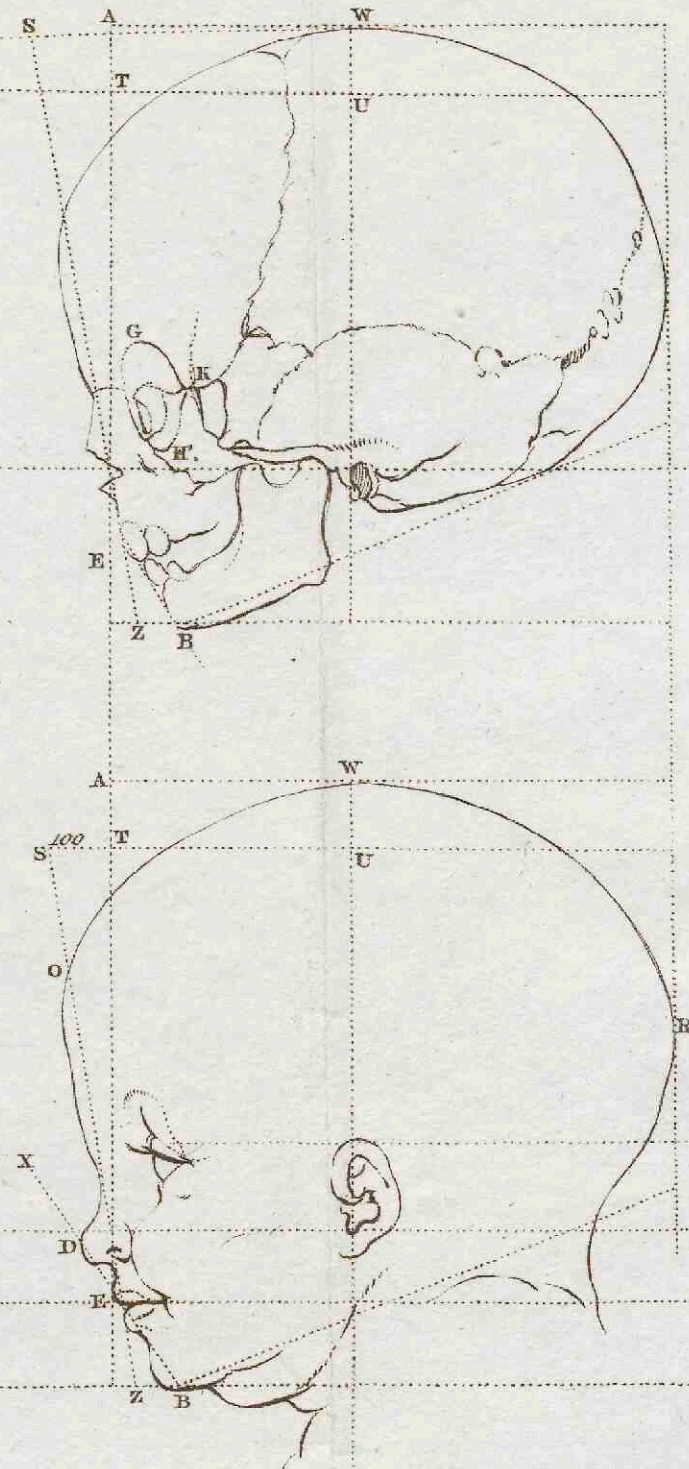
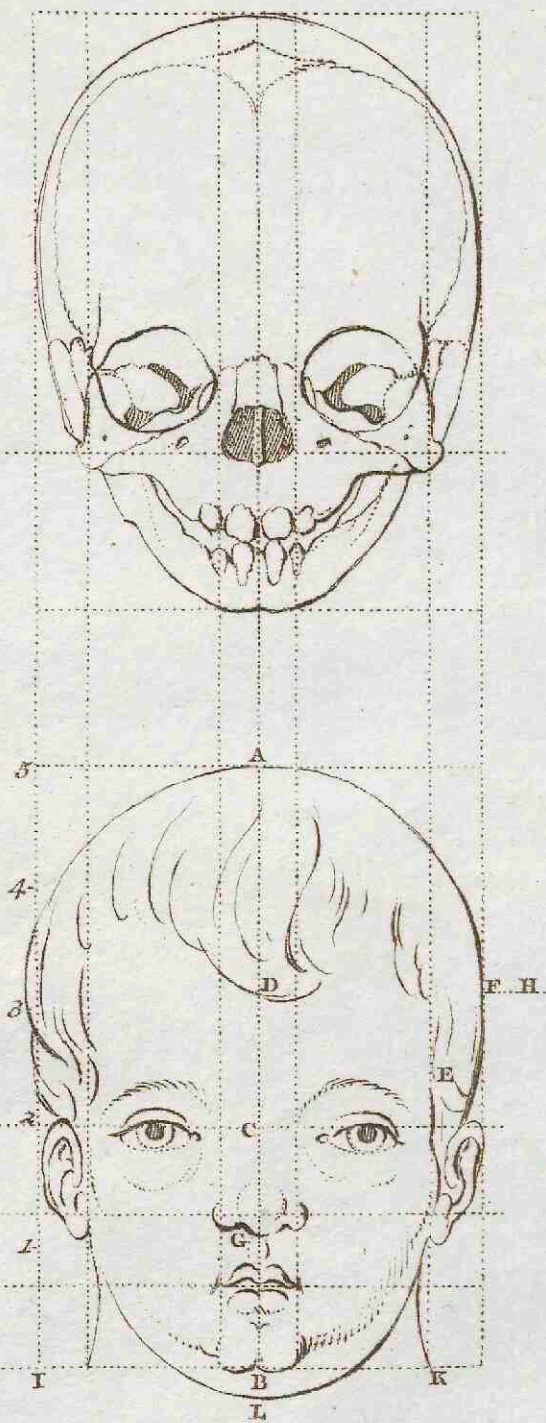

Fig. V.

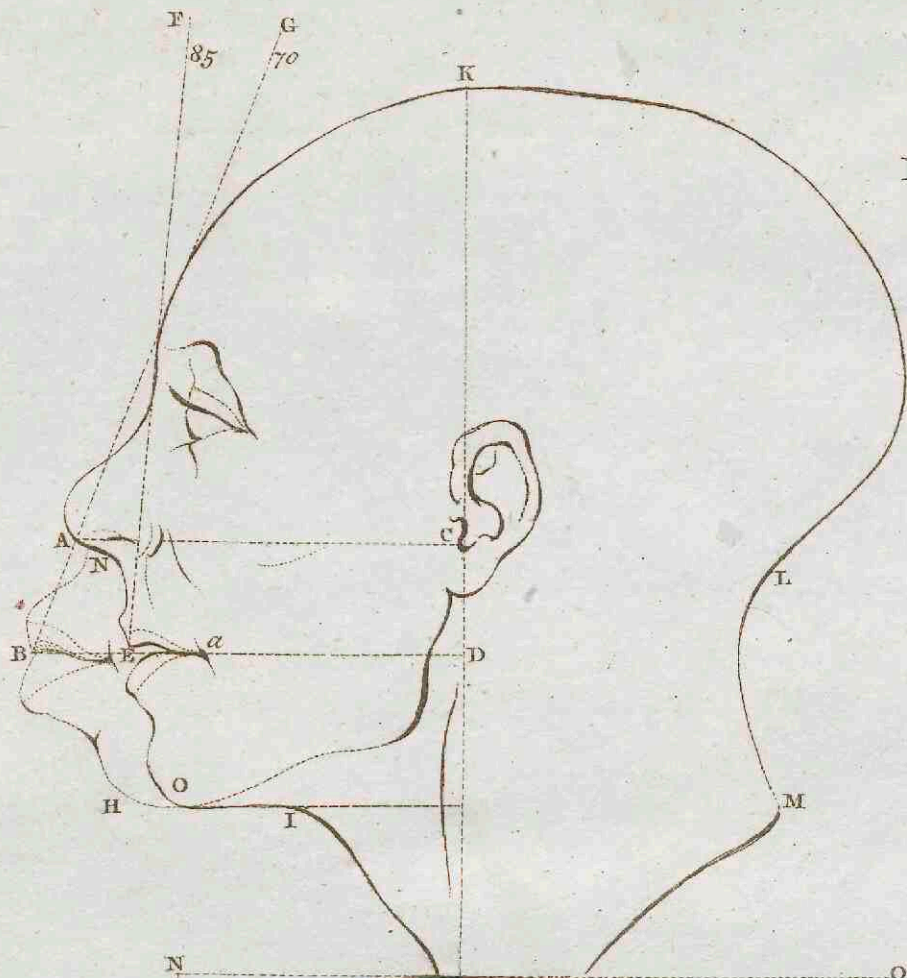

Fig. I.

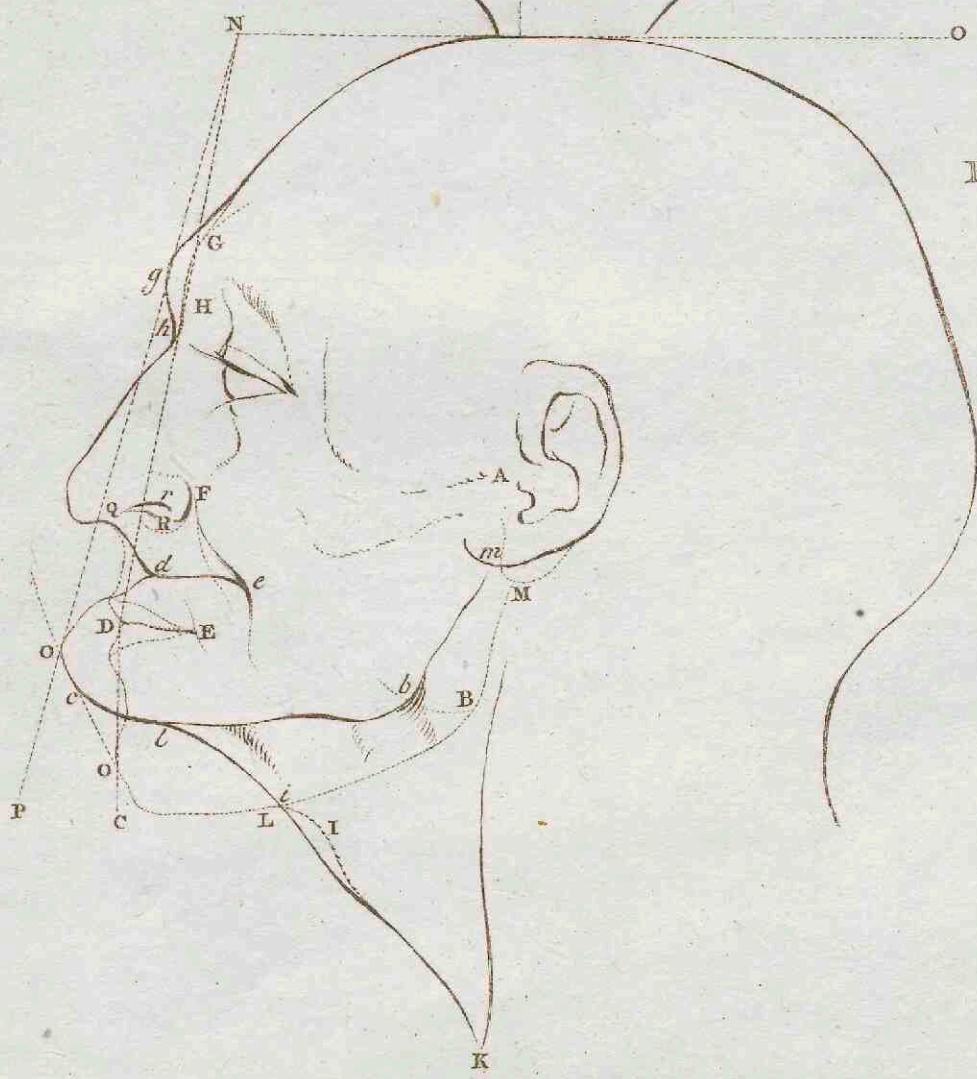

Fig. II.

Fig.I.

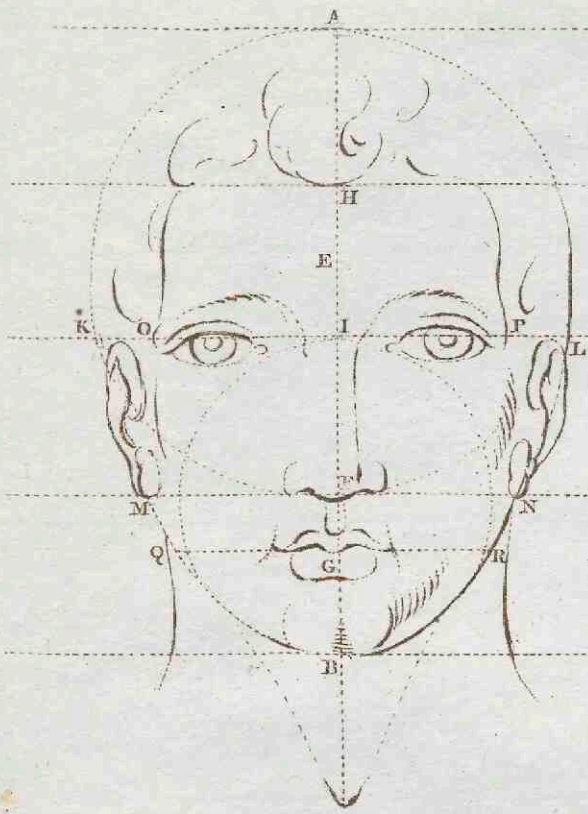

Fig.II.

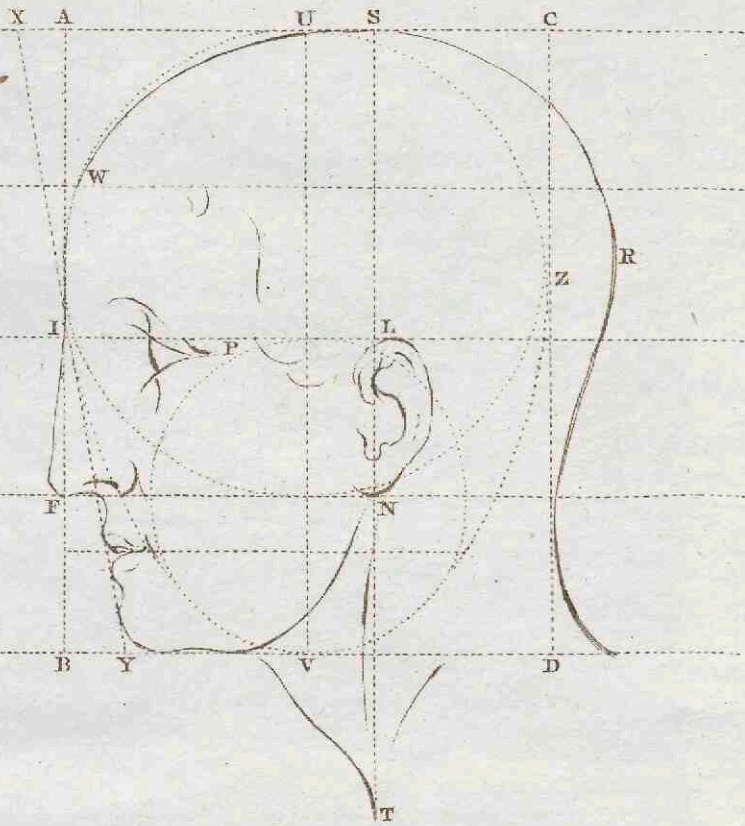

Fig.III.

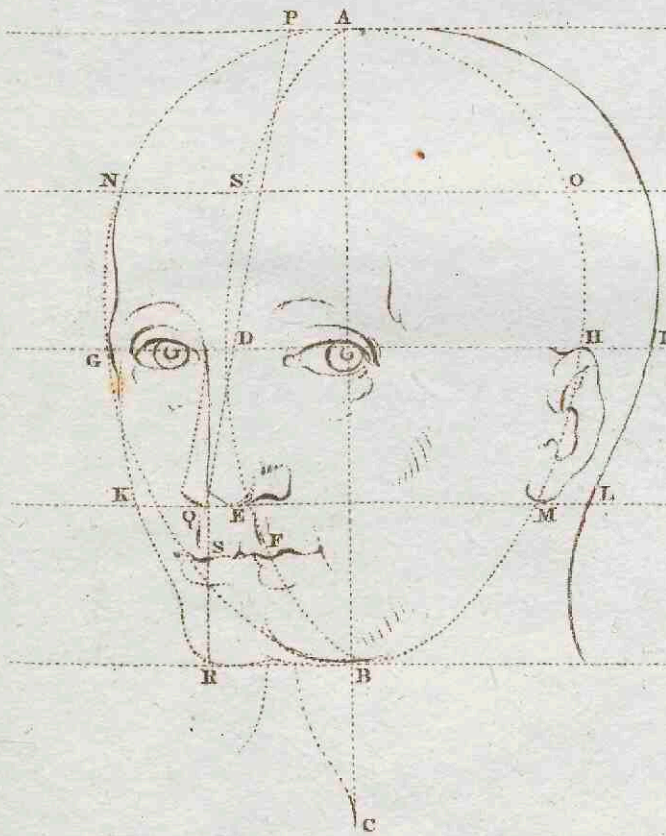

Fig.IV.

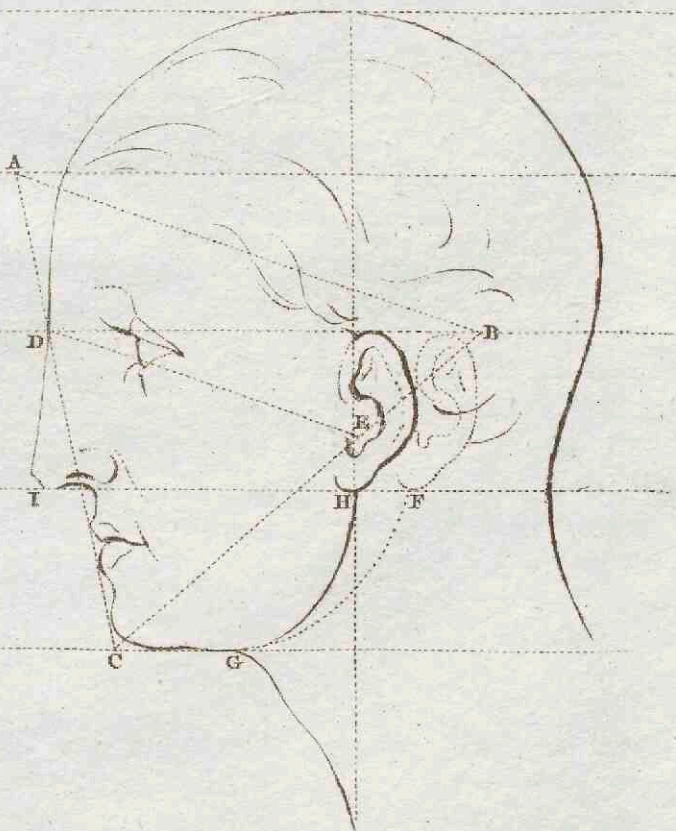

Fig. I.

Fig. II.

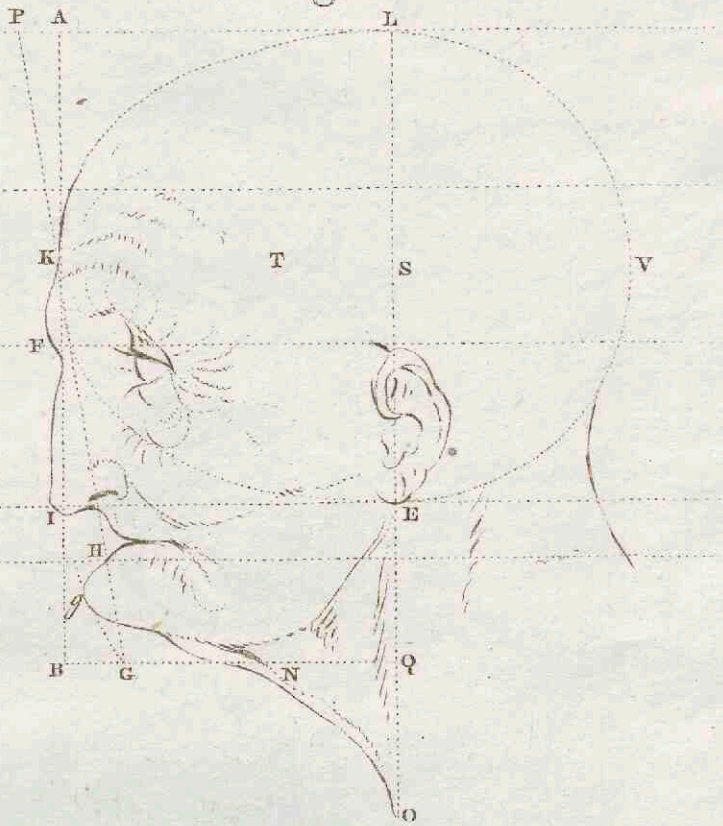
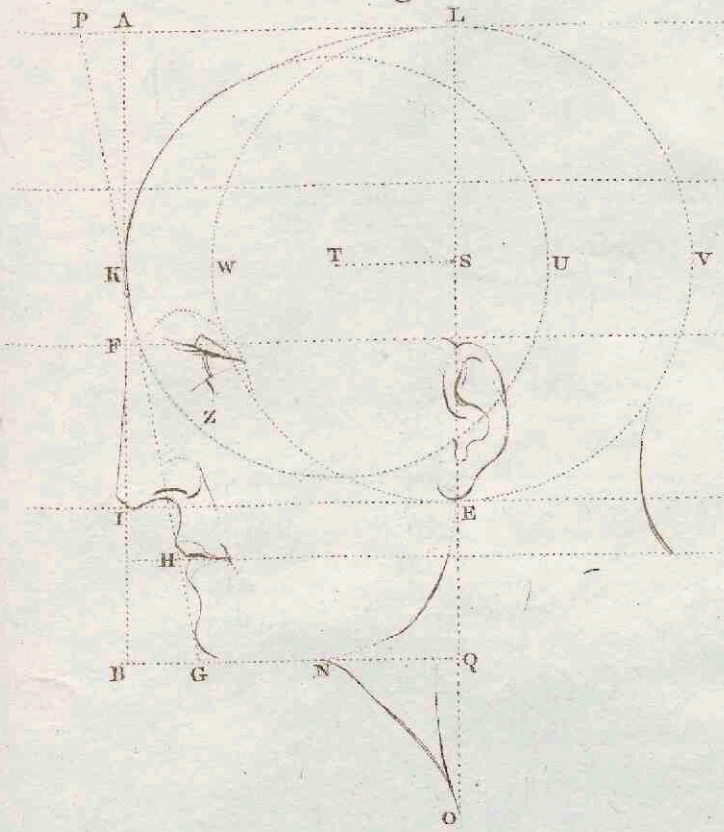

Fig. III.

Fig. IV.

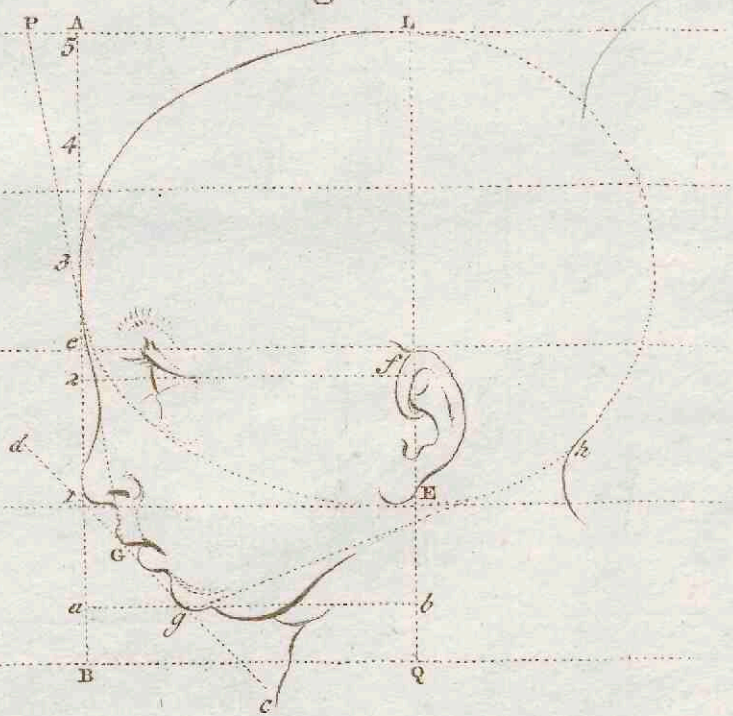
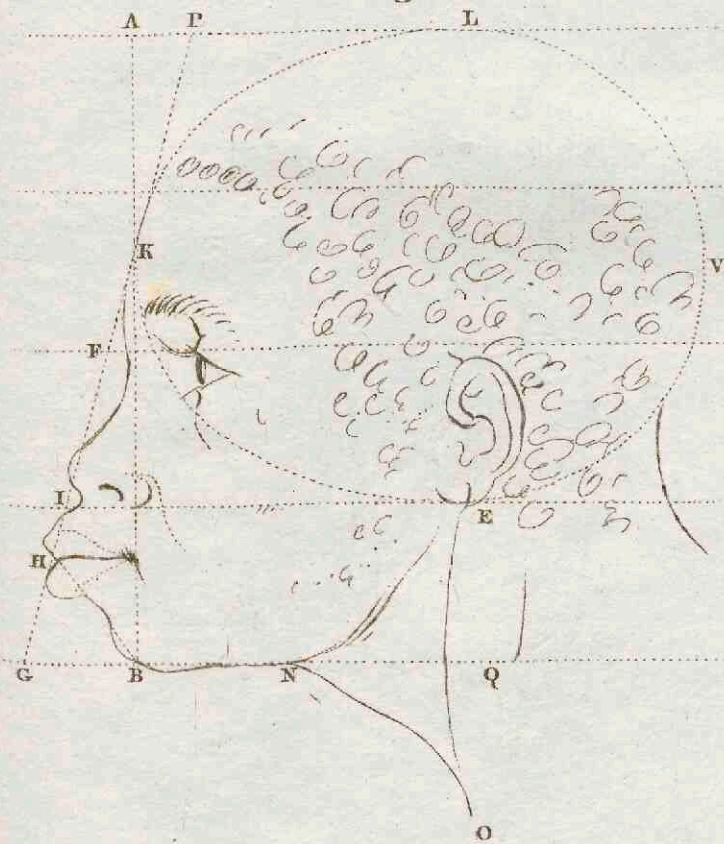

Fig. I.

Fig. II.

Fig. III.

Fig. IV.

Fig. V.

Fig. VI.

Fig. VII.

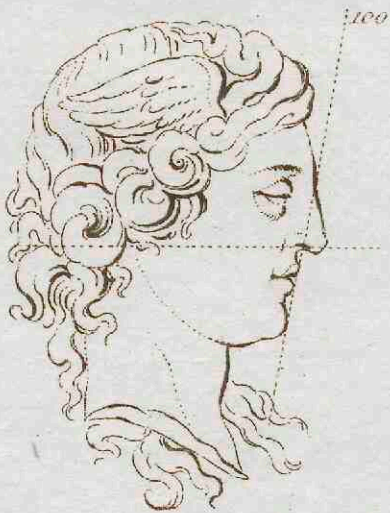

Fig. VIII.

